

Reznicek, Vaclav
Frantisek Ladislav Celakovsky

František Ladislav Čelakovský.

SESTAVIL

VÁCSLAV ŘEZNÍČEK.

V PRAZE 1899.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISK ALOISA WIESNERA V PRAZE.

Cena 50 kr. (1 k.).

Příští číslo *(páté osmého ročníku)* vyjde 31. března 1899.

Vydavatel „Modré knihovny“ **Vácslav Řezníček** vydal doposud tyto své samostatné knihy:

Léta spásy. Obrázky z pruské přeháňky. V Praze u Jana Otty 1882.

Z podhorských tradic. V Praze u Al. Lauermanna 1883. (Rozebráno.)

U českého lva. Historie z doby rozruchu. V Praze u J. Otty 1883.

Podloudníci. Povídka z doby neúrody. Večerní zábavy č. 33. r. 1883. (Rozebráno.)

Na stará kolena Větší idylla V Praze u A. Reinwarta 1883. (Rozebráno.)

Po velké události. Tré obrazů z těžkých dob. V Praze u J. Otty 1884.

Za utrpení předků. Obraz ze selského pozdvižení. V Praze, „Matice lidu“ č. 103. (Bylo zabaveno, ale námitkám proti zabavení tomu soudem dáno místo.) R. 1884. (Rozebráno.)

FRANTIŠEK LADISLAV ČELAKOVSKÝ.

Sestavil

VÁCSLAV ŘEZNÍČEK.

Modré knihovny číslo 46.

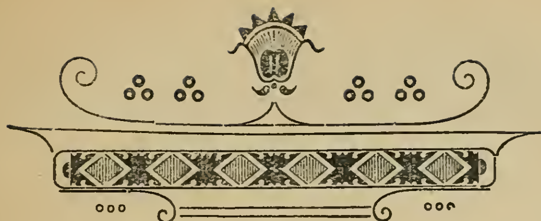
Osmého ročníku sv. IV.

V PRAZE.
Nákladem dra. Vácslava Řezníčka.
1899.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze.

Při příležitosti sté výročnice narozenin Frant. Lad. Čelakovského vydáváme tento postupný přehled jeho života, působení a snah v té dobré vůli, aby ve stručnosti posloužil každému, kdo by se chtěl o velkém významu Čelakovského v našem veřejném a literárním životě poučiti a některé důležité momenty z jeho působení si připomenouti. Obsáhlá dlouholetá studie o Čelakovském chystá se na jiné straně a vydána bude později.

Tím jsou také účel a místo této skromné knížky ve veřejnosti určitě vyznačeny.

(Rodiče. — Na latinských školách v Budějovicích a v Písku. Na filosofii v Praze a v Budějovicích.)

Strakonický měšťan a tesařský mistr, Vojtěch Čelakovský, majitel domu č. 252 v ulici na Stráži řečené, dočkal se dne 7. března 1799 v domácnosti své radostné události. Choť jeho Anna povila mu zdravého, silného synáčka prvorozence, jemuž téhož ještě dne při křtu dáno bylo jméno František.

František zůstal napotom radostí i potěšením svých rodičů jediným, když druhorozený jeho bratříček Antonín v útlém věku asi šestiletý umřel.

Otec, Vojtěch Čelakovský, byl muž vážný, obratný řemeslník a nanejvýš přičinlivý člověk, který se o svou rodinu s největší dbalostí a pečlivostí staral. Při narození Františkově bylo mu 47 let.

Paní Anna Čelakovská, manžela svého o sedmnácte let mladší, byla na tehdejší dobu žena velice pokročilá a probudilá, ze kterýchžto výborných její vlastností jedináček František ihned od nejněžnějšího mládí svého velice mnoho kořistil.

Dobrá matinka naučila ho sama čísti a počítati a dokonale vycvičila ho (vedle mateřštiny) také v po-

čátcích jazyka německého, jímž výborně vládla. Otec Františkův německy nemluvil, ale s manželkou svou shodoval se v bohabojnosti, v jejímž luzném ideálním ovzduší bystrý synáček z dítěte odrůstal ve chlapce.

Dětská svá léta strávil František Čelakovský ponejvíce pod ochranou a ve společnosti výtečné své matinky, jejíž širší na tu dobu rozhled a bystrosť byly mu napotom ve městské domácí škole znamenitým návodem. Matka vlastně o osudu synáčka jedináčka rozhodla sama. Když ho chtěl otec po odbytí povinné návštěvy školní vyučiti svému řemeslu tesařskému, tu nadaný František sám si volil jemnější, dovednější a i pohodlnější řemeslo tesařství příbuzné. Chtěl býti truhlářem. Pochopil zajisté, s jakými nesnázemi a s jakým nebezpečím a namaháním tatínek pracuje při stavení krovů, roubení a vůbec při tehdejším tesaření, jež bylo ondy ještě řemeslem daleko umělejším, důležitějším a hojněji potřebným, než-li jest dnes.

Synova, ze vrozeného vtipu a dobrého soudu vyvírající snaha dosíci lepšího, než-li měl otec, byla asi toho hlavní příčinou, že se rodiče rozhodli, dáti ho na studie, když projevil chuť získati a dobýti si postavení nad stav otcův. Zbožná matinka myslila při tom, že by mohl býti jednou knězem a tatíček byl ochotným, vše na to vynaložiti. Proto ochotně r. 1812 dovezl Františka na latinské školy do Budějovic.

Odchodem synovým na studie nastaly rodině ponejvíce prací rukou svých živícího měšťana strakonického Čelakovského nemalé starosti. Každý hotový groš musi být uložen, aby byl obětován na Františka, za nímž jeho dobrá matinka ze Strakonic do Budějovic sama chlebíček a prádlo donášela, nedbajíc dálky cesty a časů i nečasů při tom ji pronásledujících.

V Budějovicích nalezl František Čelakovský milého druha ve svém spolužáku Josefu Kamarýtovi, s nímž společně bydlil. Mladistvé ty dušinky, ač každá jiné povahy, ihned k sobě důvěrně přátelsky přilnuly. Upoutala je k sobě vzájemná a společná libůstka, jíž oba takřka ještě chlapci na místě jiných radovánek a kratochvílí hověli. Oba byli horlivými čtenáři: „Mívali oba v obyčeji opisovati si čistě každou báseň, ježto jim v zalíbení vešla a sepsané básně v svazečky malé uvazovali, neb jim lze nebývalo, všech žádaných básnických knih si zaopatřiti, ač mnohdy za trapný toliko hlad si kupovali knih, pyšní ještě jsouce, „že (jak sami říkávali), v kufřících svých více knih, než-li prádla mají.“ Takové knihy tištěné a takové svazečky psané bývaly vždy o prázdninách žádaným a sladkým pokrmem obou a sešedše se opět ve školách čítávali jeden druhému, co nového byli získali a utvořili.“

Za tehdejších poměrů v Čechách, o nichž se zde šířiti netřeba, měli oba přátelé a druhové ve svých zápiscích daleko více básní německých, než-li českých, a také znali více knih německých, než-li českých. Českých básní nasbírali si tehdy nejvíce ze Hromádkových tou dobou vycházejících a v Budějovicích rozšířených: „Novin Vídeňských“ a „Prvotin pěkných umění“.

Doma ve Strakonicích na prázdninách dlící student Čelakovský pak bavíval se ponejvíce čtením Schillera a Goetheho, jejichž mnohým básním naučil se na paměť. A tu potom procházeje se po okolí, za různých případů a okolností těchto svých výletů do přírody básně ty si opakoval a bezděčně, nadán zlatou hřivnou básnického smyslu, verše ty měníval dle vlastních pocitů a nálad. A nové tyto dítky poetického nadšení

pak si zaznamenával pro potěšení a zábavu, nemaje ovšem tušení, že tak národu svému cvičí a pěstuje jednoho z nejpřednějších, nejrázovitějších a nejryzejších básníků.

Při počátku druhé polovice čtvrté gymnasijní třídy musil se však Čelakovský na čas s přítelem Kamarýtem rozloučiti. Daleké cesty ze Strakonic do Budějovic matičku jeho unavovaly tak, že si je zkrátila, aby syna ve studiích domácností svou podporovati mohla. František Čelakovský dán byl na další studie do Písku, což však rozvoji bystrého jeho ducha jenom nemálo prospělo. V Písku totiž dostalo se mu za učitele profesora, kterýž byl sice pro své vystoupení proti působení vlastenců, zejmena Josefa Jungmanna, vyhlášen do jisté míry za odpůrce českých snah národních. Avšak ve skutečnosti byl pán ten, Alois Uhle, poněkud celkem jinakým, než-li se zdál býti dle brožurky, již byl r. 1812 vydal. V muže již vyspělý a chladně soudící Čelakovský o něm napotom r. 1835 v rozhodné obraně jeho proti Kollárovi napsal následovní památné doznání: „Pan Alois Uhle byl v r. 1816 a 1817 v Písku mým humanitním učitelem, na jehožto hodiny nám dávané dosaváde s potěšením se rozpomínám a jemuž tím co živ vděčen zůstávám, že byl mezi prvními, kteří lásku k mateřskému jazyku ve mne jsou vzbudili, na jeho krásy a dokonalost mne pozorna činíce.“

V Písku na humanitních školách náležel Čelakovský mezi nejvýtečnější žáky. Zajisté proto, poněvadž se mu dostalo také prozíravých a výtečných učitelů, kteří jeho výborné vlohy vésti a oceniti dovedli.

A v době té r. 1817 vidíme Čelakovského účastniti se také již veřejného života. Jako student na prázdninách zřídil se svými druhy doma ve Strakonicích

divadlo, na němž jako ochotník vystoupil ve Štěpánkově kuse „Korytané v Čechách“, jejž studenti tehdy svým rodákům jako novinku sehráli. Při tom byli jim platně nápomocnými někteří z měšťanů, z nichž vynikal zejmena probudilý a pokročilý mistr truhlářský Jan Plánek.

Ctihodný a v zasloužilé paměti pro vždy zachovaný muž ten těše se poměrnému blahobytu učinil si svým potěšením sledování duchovního pokroku národa svého a od mladých let svých shromážďoval si vzácnou českou knihovnu. Co lepšího vycházelo, všechno hleděl si zaopatřiti a když se s bystrým a podnikavým studentem Čelakovským při divadle seznámil, ochotně mu otevřel své literární poklady. U něho seznámil se Čelakovský se vším cennějším, čím se tehdejší doba v české literatuře honosila a mohl toho ve dnech prázdně do syta užívati. O deset jenom let starší Plánek se z toho jenom těšil, když mladistvý jeho přítel student z pokladů jeho co nejvíce čerpal a těžil.

A tu Čelakovský na místě lásky k poesii německé začal si oblibovati básnění české, tak že napotom ještě jenom .dvakráte osedlal si Pegasa sedlem německým. A sice poprve r. 1817, když milý jeho pan profesor Uhle „takořka konkurs mezi žáky svými byl vypsal na nejlepší báseň ke cti a chvále tehdejší (písecké) paní krajské“.

V tom „konkursu školním zvítězil Čelakovský mezi šesti žáky a to tím způsobem, že se jemu i té cti dostalo, aby směl osobně báseň svou deklamovati mocné paní krajské, ba aby uzřel báseň svou panem profesorem danou do tisku.“ Podruhé pak napotom později r. 1821, „kdežto zamilovav si při Hostinném (Arnau) v horách Krkonošských přesličnou pannu ně-

meckého rodu i chvalozpěv německý podle Göthova „Mignon“ byl složil.“

Když roku 1817 přišel domů na vánoce, blahopřál k novému roku příteli Plánkovi v důkaz svého povděku a náklonnosti k němu českou odou, první svou českou básní, jež nezůstala před jinými utajenou.

Čtenářem byl Čelakovský již v těchto letech soudným a pozorlivým, neboť ve knihách, třebas i vypůjčených, přičiňoval poznámky a rád se o důležitější myšlénky a náhledy přel a to zejmena s milým přítelem svým Josefem Kamarýtem, s nímž si z Písku dopisoval a některý čas prázdnin s ním trávíval. Kamarýt dlíval u něho ve Strakonicích a z dob těch výše zmíněný Plánek potom vyprávěl o jejich poměru toto: „S Kamarýtem, ač laskavým přátelstvím a tím více svým básnictvím spojení, často pro učené své hádky z hněvu nevycházeli a někdy celý den na sebe nepromluvili, ačkoliv jeden bez druhého z domu kroku nečiníval, což mě častěji k smíchu nutilo, zvláště když jsem musil mezi nimi prostředníka dělati.“

Čelakovský tedy od mladých svých let vždycky tak rozhodně své mínění zastával, že byl ochoten obětovati za ně i vše, co mu bylo nejdražším. Ani měkkého, něžného přátelství Kamarýtova, když se tento jeho lepšímu přesvědčení vzpíral, nedbal a nešetřil. Tento jinak zdobný rys povahy přímostí svou uťal Čelakovskému v životních příhodách velice mnoho — výhod a spůsobil mu často trpké rozpaky, když nechtěl točiti pláštěm po větru a když černé neprohlašoval za bílé, trulanta za výtečníka, chybu či omyl za pravdu.

V ohledu pravdymilovnosti a přímosti vyniká Čelakovský v životním svém těžkém zápase jako bohatýr,

kterýž dovedl pro pravdu trpěti a za lež nikdy odměňovati se nedal.

Po odbytí humanitních škol v Písku odebral se Čelakovský na další filosofická studia do Prahy, odkudž zůstával s přítelem Kamarýtem v nepřetržitém písemním spojení. „Listy Čelakovského a Kamarýta v ten čas psané jsou z obou stran naplněny neobyčejnou upřímností, jakož se i tím vyznamenávají, že jsou složeny a to někdy až nad míru bez úzkosrdečného šetření osob a veřejných okolností.“

Přímosť a důvěrnosť tato, pel své doby, který dávno s jejími příběhy zanikl a vymizel, je pro nás dnes po osmdesáti letech tím cennějším, jsa svědectvím jak o těch a oněch záležitostech soudili nadšení součastníci, kteří si upřímně pověděli, jak o tom či onom smýšlí. „Láska totiž ohnivá k poesii a k vlasti, jsouc jim pohnutkou k dopisování vzájemnému sobě, ve kterém, jako zrcadlo nejen doby jejich přátelství, nýbrž s ním i doby literárních tehdejších pokusův se zračí.“

V Praze nalezl Čelakovský nového přítele ve spřízněné duši Josefa Chmelenského, s nímž se byl již z Budějovic znal a s ním potom v užší důvěrný svazek družnosti vstoupil.

Dojmům a nadšení přístupná a snadno vznětlivá mysl Čelakovského přišla v Praze zrovna ve vroucí var vlasteneckého probuzení. Působil zde Dobrovský, vydávaje tehdy svou historii literatury české, Jungmann účastnil se horlivě literárního ruchu, Hanka vydával „Starobylá skládání“ a zrovna tehdy nedávno přinesl ze Králové Dvora pergameny se starobylými zpěvy, jež celou veřejnosť nanejvýš vzrušily a nadchly. „Není tedy divu, že v takovém čase i mladý Čelakovský více dbal o zpěvy onoho pravého zlatého věku literatury české,

než o přednášky mnohých profesorů, kteří žáky své jen ve vzletu olověnými perutmi povzbuzovali.“ „Tehdáž už nejen Slované, nýbrž i Němci, ba všichni procitlejší národové Evropy poznali, že život literární jich jinak se nepodzdvihne k čilejšímu opět a důkladnějšímu působení, než vynešením velikánů dřívější literatury z hrobu zapomenutí na jevo.“

Na pražském učení filosofickém měl na Čelakovského, dle vlastních pozdějších jeho doznání, největší vliv profesor Bernard Bolzano a „to nebyla tak část náboženská přednášek Bolzanových, jako část filosofická, ježto jímala jeho pozornosť,“ tak že téměř všecko, co z filosofie znal, děkoval jenom Bolzanovi.

V Praze výtečný student Čelakovský přednášek ostatních profesorů zrovna právě se vroucím nadšením nedbal. „Toho byli ovšem dílem mnozí profesoři tehdejších studií sami vinni, neznajíce zralým vyučováním a příjemnou i jasnou formou přilákati těkavé mysli jinochův; jednak ale byli příčinou skrovného prospěchu i čeští studující sami, jižto horujíce na výšinách samé toliko národnosti neseznávali, že pravé vědy i dobu všelidskou v sobě uzavírají.“

V časech těch postavil se Čelakovský již na rozhodně národní a vlastenecké stanovisko a podle tehdejšího obyčeje přidal si ke svému křestnému jménu ještě také jméno „Ladislav“, při čemž ho přítel Kamarýt následoval přibrav přídomek Vlastimil.

Roku 1818 pak Čelakovský horlivě již česky básnil. Z léta toho pochází ducha jeho charakterisující báseň „Na smělosť“ a poetická mysl jeho zrcadlí se ve „Večerním patření“.

Než ze příčin, jež se dnes dají leda hádati, ve studiích filosofických v Praze nepokračoval, anobrž do

druhého jejich ročníku, do fysiky, odebral se do Budějovic. Důvodem k tomu může být jednak snažší tam výživa a potom jeho úmysl, státi se knězem, ku kterémužto stavu byl matičkou svou jako předurčen. Proto snad hledal Budějovice, aby tam byl potom snáze do semináře přijat.

Než krok tento rozhodl o jeho budoucnosti jinak.

Nadšen v Praze láskou k české zašlosti a zejmena ke staré české literatuře, jal se v Budějovicích píditi se po starých její památkách, po českých knihách. A při tom se ke svému neštěstí či štěstí dověděl, že kanovník K . . . . ., jsa milovníkem knih, chová vzácnou sbírku staročeských spisů.

„Chudobný náš student budějovický, neznaje žádné přímé cesty, kterouž by se až ku kanovníku samému dostal, věděl sice nyní o ráji, ale zdálo se mu, že nevstoupiti veň, předce nesnesitelným by bylo trýzněním. Lehkomyslnosť mladictví vynalezla si tedy brzo jednu ač křivou poněkud cestu a táž sama lehkomyslnosť nemyslila zároveň na nebezpečnosť její. Seznámil se totiž se služebníkem téhož kanovníka, jenžto mu tajně jednu knihu po druhé z bibliotéky pána svého přinášel a po přečtění opět do knihovny zanášel.

Výborně se po nějaký čas toto sladké tajemství oběma dařilo a Čelakovský, jsa tím přeblaženým, studoval ve starých knihách a vyčerpával pilně z nich, co se mu zdálo užitečným. Avšak nastojte! jednoho dne, právě jak znovu donášel Čelakovskému knihu, zadržen byl od pána svého nevěrný sluha, ba neštěstí tomu chtělo, že kniha ta právě byla „Postilla Jana Husi mučedlníka božího na evangelia, která se čtou přes celý rok.“

Jaká vichřice se tu pozdvihla nad hlavou ubohého

Čelakovského, snadno možná si pomysliti. Pan katecheta byl předvolán před kanovníka a před katechetu opět Čelakovský, jemužto nikdo věřiti nechtěl, že si takových knih ne pro náboženský snad obsah, než pouze pro starobylosť všímal. Z cesty křivé ovšem nijak se vymluviti nemoha, musil Čelakovský opustiti Budějovice — —"

Hrozný pro studenta osud!

Ze studií a blízké již budoucnosti i ze blahých studií soukromých vytržen octl se Čelakovský na pokraji záhuby. Již stál takořka na práhu budoucího svého povolání a náhle stál před zející propastí, do niž se všechny jeho naděje i očekávání milých rodičů řítily.

V Budějovicích, pilně studuje pro školu, sledoval zároveň horlivě ruch probouzející se nové doby nad národem českým a tu nejvíce uchvátila ho v Prešpurce r. 1818 vydaná knížka: „Počátkové českého básnictví, zvláště prosodie". Sepsali ji Čelakovského o málo starší mladíci Pavel Josef Šafařík a František Palacký, kteří ve spisku tom dokazovali, že „kvantita či časomíra daleko předčí nad přízvučnou (tehdy všeobecně oblíbenou) prosodii a poněvadž libozvučné obecné řeči naší přirozenou měrou se sama podává, že nutno jest, aby se Čechové, jimž je důkladnosť a pravda milá, opět k ní navrátili. Celou duší nakloniv se Čelakovský k této knize, hájil její theorii kvantity horlivě po celý čas živobytí svého a počal i tenkráte hned i své vlastní, podle přízvuku složené básně předělávati. Ale i jinou ještě důležitější věcí byly tehdáž náhledy Čelakovského tříbeny a na novou dráhou dovedeny. Touha totiž, která hnala Čelakovského ke starým knihám českým, hnala ho i ke starým plodům literatury české nepsa-

ným a netištěným, hnala ho slovem od písemnictva k tradici národní a to předně ke zpěvům národním.“

Ve směru tom začal v Budějovicích pracovati a ve výsledcích jeho se kochati, když zlý osud položil mu v cestu života první těžkou a zlou zkoušku.

Byl od svých studií odpuzen — —

„Bloudiv nějaký čas po vlasti, aby upokojil pobouřenou svou mysl, octnul se konečně téhož r. 1819 v Linci, kdež se mu zprvu naděje podávala, že neztratí započatý rok studií: avšak vázlo to poněkud předce s vysvědčeními z Budějovic a „fysika“ byla ta tam. Teprve r. 1820 mu bylo volno, „fysiku“ v Linci znovu započíti.

O příštím budoucím povolání Čelakovského bylo příhodou tou zcela jinak rozhodnuto, než-li jak si je sám a rodiče jeho doposud představovali.

(V Linci.)

Pobyt svůj v Linci pokládal Čelakovský jako za vyhnanství. Než nezbývalo, nežli je prodélati. Qui vult aliquem finem, debet uti mediis!

Jak se Čelakovskému v Linci líbilo, o tom dne 9. prosince 1819 zpravuje přítele Kamarýta slovy: „Ó, jak se těší duch můj dvojnásobně zažalářován z vyproštění, po roce — po dni. — Jak to smutno viděti se kolem obklíčena medvědy a vlky. Jediný můj spoludruh p. Klicpera (bratr našeho dramatika), horlivý a mezi mými spolužáky mi nejmilejší jinoch, často mne zapomětliva činí na všecky nehody a protivnosti. — Než, proč bych měl si naříkati? proč chtíti počet Ovidů zmnožiti? — (Arci Praha Roma, Brundusium Budějovice a Linec Tomi). Jsouť i v Linci, jenž mne ubique locorum těšívávali (y). Myslíš snad děvčata? — Ach, né! — Oktávníky, kvartanty, folianty. A právě dnes jsem četl v novinách rakouských kritiku o „Počátcích českého básnictví“ — K(rálovédvorský rukopis, Papouškovi atd.

V Linci rozšířil se Čelakovského obzor i názor světový, tak že následkem pobytu tam neutkvěl v začarovaném kruhu jednostranného pojímání života, anobrž naučil se býti spravedlivým nejenom k výtečnostem svého, ale také i k dobrým stránkám jiných národů. A ačkolivěk byl nejupřímnějším synem svého národa, proto předce s rozkoší nořil se v poklady literatury německé, bavě se v ní ponejvíce Schillerem a Goethem, o nichž tehdy napsal: „Schiller uvádí člověka mezi bohy a Goethe pak bohy ve společnost lidskou.“ Při tom pak toužil seznámiti se se Shakespearem v originálu, kterážto rozkoš ho neminula, an horlivou svou pílí k ní svou dobou došel.

Vedle sledu literatur germanských ovšem že stál na výši doby pokud se týkalo pokroku literatury české. V Linci přestal česky psáti švabachem a odřekl se „ypsilonu“.

Přátely hlavními byli mu v Linci dr. Klicpera,*) jehož dům a knihovna byly mu jaksi studnicí utěšení a nových vznětů.

V Linci vznítil se také pro slovanskou myšlénku. Od několika spolužáků Slovinců z Korutan dal se prakticky vyučovati jejich jazyku, s největší zálibou poslouchal jejich národní písně a začal se cvičiti v ruštině,

*) František Klicpera narozen v Chlumci n. C. 1790. Po čas studií svých v Praze seznámil se s několika staršími učenci českými i též mladšími vlastenci, s nimiž se horlivě zasazoval o vzdělávání jazyka o zvelebení české národnosti; již co humanista skládal básně a jiná drobná sepsání česká, z nichž některé později tištěny byly. Taktéž ujal se opuštěné tehdáž Thalie české, byv jedním z nejhorlivějších ochotníků, kteří r. 1812 se zasadili o provozování českých her v Praze a přeloživ k tomu konci i ně-

nacházeje k tomu ve knihovně dra. Klicpery hojně pomůcek a pobídek. Jsa v Budějovicích nanejvýš roztrpčen a neporozuměním nejšlechetnějšího vlasteneckého snažení od svých snů do budoucna zahnán, začal se v Linci ohlížeti po širším světě a základy budoucnosti své jako prorockými vidy začal spatřovati mimo vlasť svou, v Rusku, k němuž duše jeho pojala takovou důvěru a lásku, že se odhodlal nabídnouti své služby bratrskému národu ruskému. Tehdejší Čelakovského smýšlení a proudění ducha jeví se v důvěrném jeho listě, jejž dne 14. února 1820 napsal příteli Kamarýtovi, s nímž sděluje: „Oh, osvícenosti 19. století! — Velehlavá hydra, ohromná politika plije kolem sebe nákažlivé dechy — ona zavírá východ z pozemskosti nízké ku všelikým výtečnostem. — Obětuj uměně lepotvárné — obětuj nebeské moudrosti — celým srdcem — tudíž tě začnou její mrzké služky závisť a nenávisť proháněti světem. — — — Bydlí, příteli, po světě jakýsi brak lidstva, roztroušenější nad židy, těkavější nad cikány, jsouť služebníci mamony, chlípníci, tlustý břich za největší dobré mající, polokleštěnci, jichžto nejvyšší zákon, ohárek lásky a milosti, tento nejkrásnější dar věčné dobroty, lidi k lidem vábící a spojující, udusiti, jsouť to lidé — ale proč je tak jmenuji? — a co se divím, že má žádosť jich kamenných srdcí dojíti nemůže? — — — Zdání jakési se ve mně zase ozývá a silněji, než nyní rok, zdání — snad nadarmo

které německé hry na jazyk český. Vstoupiv později do studiích lékařských na universitě Pražské, zanášel se také spisováním botaniky a jiných spisů přírodovědeckých a lékařských v jazyku českém. Byv povýšen na doktora lékařství stal se profesorem porodnictví v Linci, zemřel však již r. 1820 v nejkrásnějším svém věku.

mne pononkající, bych z nepříznivých vlastí se ubíral do příznivějších polovlastí — já se hotovuji na Rus; a to sice až ku dvoru carovu. — Čti noviny, uvidíš, jak Alexander vše, co jen koli trochu v umělosti prospívá, do svých zemí vábí, jaký počet Němců se tam táhne, i co bych se zradoval, kdybych se tam jenom octnouti mohl, ale cesta — cesta! — Já dávno uzavřel neumříti v zemích pod rakouským žezlem, teď nepotřebuji nic, než aby valné jakési neštěstí se mne tknulo — jdu!"*)

Dne 23. února psal Čelakovský v této záležitosti Kamarýtovi: „Tento týhoden jsem psal do Vídně prosbu na hraběte Kolovkyna, ruského vyslance, žádaje od něho list nějaký průvodní až do Petrova — vyslyší-li žádosť mou, a ostatní, co jsem podotkl, po svátcích se dám na cestu. (Do Budějovic ty svátky nepůjdu — přijdiž ty sem — snad, ach, snad se uvidíme naposled.) Můj úmysl vždy více a více dozrává. Homér ruský! Ó, toť i nám na zisk. Toho ti potom pošlu."

O výsledku této žádosti nedochovalo se dosti určitých zpráv, než ze všeho se zdá, že na ten čas žádná valně příznivá odpověď ho nedošla. Tomu as nasvědčuje také jeho zmínka, již činí v listě svém 15. března 1820 Kamarýtovi pravě: „Z Vídně psaní jsem dostal, ale — úmysl můj již se zvrhl. Juchej!

Im Vaterlande
schreibe, was dir gefällt,
da sind Liebesbande,
da ist deine Welt!!!

Tak na mne zabroukal Goëthe."

Při těchto svých více méně mladistvě dobrodruž-

*) Fr. L. Čelakovského: Sebrané listy.

ných touhách a při zaměstnání ve škole, v níž mu působilo nesnáze panstvo z Budějovic i z Prahy, váhající mu zaslati potřebná vysvědčení, zůstal Čelakovský nanejvýš jarého ducha. Silné jeho tělo chovalo stále dosti pobudek, že básnický jeho talent, koje a opíraje se o poesii národní, často si ulevil zdařilou básničkou, z nichž mnohé staly se nehynoucími skvosty české poesie.

Tak roku 1819 složil básníčky „Na vlaštovičky“ (Tedy z krajů našich zas, potěšlivé štěbetky); „Vzpomínání“ (Na tě myslím, děvče ušlechtilé! když mě jitro ze sna roztomile v ranní kráse budívá, v háj ek loudívá“) a nanejvýš dojemnou „Marinčinu žádosť“. Roku 1820 pak sbásnil doposud nejšíře známou „Děvče já ti udělám“ (Bětulinko, boubelatá, darmo se mne vzdaluješ); „Na zahradě“; „Označení smrti“, „Plavba,“ „Tři světýlka“ a „Bělička“ a pak „Znělky“ (osm počtem), z nichž pro tehdejší smýšlení Čelakovského nejpozoruhodnější jest pátá:

„Sen jak zemský blaženě prosníti,
více neznám, leda cesty dvoje;
buď stoické chopiti se zbroje,
všem radostem světa odumříti;

Aneb pěnou nynějška se koje,
obzor záclonou si obestříti,
v rozmaru tichotném potopiti
lásku, touhu, hoře, nepokoje.

Mně však to i ono přenesnadné —
k onomuť tu srdce příliš vřelé,
k tomu krve toky příliš chladné.

Tam těm zraje poklad v budoucnosti,
tu těm přítomnosť květ v dráhu stele,
Bloud jen já ráj hledám v minulosti.“

Z lineckých profesorův nejmilejším byl Čelakovskému pozdější státní rada ve Vídni, profesor Weiss, čehož doklad nacházíme v jeho dopise ze dne 14. července 1820 Kamarýtovi, jemuž sděluje:

„Dnes zde v Keomové ulici vznikl oheň a celý dům shořel a několik kolem ležících domů napolo pohromu vzalo, kteroužto případnosť to jediné mi důležitou činí, poněvadž v domu tom ostává náš přemilý profesor Weiss. Jak velmi si tohoto dokonalého a učeného muže vážíme, dokázali jsme dnes, anto jeho celá mohovitosť nazvíce pomoci studentů zachráněna byla, ba i po uhaslém ohni ještě všudy mu přispívaly ruce studujících.

Jest-li si to za štěstí pokládati mohu, že jsem do Lince kdy přišel, tedy z největší části i to k tomu náleží, že se mi událo poznati, co je historická věda a její cenu dokonale poznati, jediným přednášením Weissovým. Škoda, že jsem nebyl při počátku hned jeho žákem. — Jiní profesoři ukazují (Titze, Schopper, o jiných nevím) toliko pěnu, bubliny a jiné sem vodou zanešené věci, tento ale celým časovým proudem za sebou potahuje.“

Jak si Čelakovský cenil poesie národní a jejího následování, o tom napsal Kamarýtovi téhož dne: „Zatrolené písničky! — Tak já ubohý dodělávám z básnictví na písničkářství podobaje se onomu kupci, an dokupčiv, v kudličkách kramařiti začal. Nemohu si pomoci — aspoň se těším tou myšlénkou, že mi někdy selská mládež také ratolesti v cestu klásti bude —“

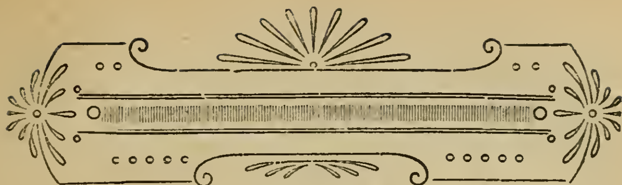
Vzdor tomu, že plnou měrou mohl užívati vlídného přatelství domu dra. Klicpery, předce stále toužil z Lince do Prahy, což projevil těmito vroucími řádky (24. června 1820) ku Kamarýtovi: „Aj, Libušino věkovité krásné město! Kdož by po tobě netoužil? Tam se zdržují, aspoň větší díl nynějších synů vlasti; tam viděti našeho zlatinkého Jungmanna, tam — tam! — Ó celá Linec mi rokem nedá, co mi Praha dnem poskytne. Příteli, kéž, ó kéž nás opět oba v sebe pojme — hleď, ať se tak stane — třebas i nouze tu ať na nás časem dolehne — třebať — chudí — co Diogenové u studny do kornoutu čerpali vody — — my budem v Praze!“

Této své touze po Praze Čelakovský vyhověl, neboť po odbytí fysiky v Linci odebral se po prázdninách r. 1820 ukončiti filosofická studia zpět do Prahy, kde je byl započal.

Pobyt na filosofii v Budějovicích a v Linci byly pro něho na nejvýš důležitými životními episodami, jež rozhodly o jeho budoucnosti, o jeho povolání. Budějovice odpudily ho od stavu duchovního a Linec připoutal ho k lásce a studiím jazyků slovanských.

Tím byla dána nová dráha jeho životu.

(První kroky na poli literárním.)

Po odchodu Čelakovského z Lince a před návratem do Prahy nebyla nálada jeho, když doma ve Strakonicích na prázdninách prodléval, tou nejblaženější. Chmury a pochybnosti, kteréž mladistvou, činorodé síly plnou duši v oněch letech věku často obestírají, tížily i Čelakovského nepřipouštějíce mu, aby se lehce přes ně přenášel bez starosti, co přijde dále. Ani od Prahy ulevení ve své tísni neočekával. Píšeť o tom Kamarýtovi zrovna den před svým odchodem do Prahy dne 20. října 1820: „... Jak velmi se na Prahu s jedné strany těším, jak i jinou stranou se všeho obávám a strašné jakési předcítění mne docela malátného činí. Buď jak buď! mne mrzí všecko — pro mne nejméně radosti vykvétá, mému duchu se všudy odedávna obtížnosti v cestu kladly a dvojnásobně vždy se zmáhají — já začínám nad celým člověčenstvem zoufati. Jak bídní! jak bídní jsme my, naši mladistvou svíží sílu v hrubých všednostech že promrhati musíme! a jak bídná při tom vlasť naše! Donuceni jsouce, jí

oběti naše, v mužném věku začínajíce, na oltáře klásti, jakých se tu možná plodů nadíti, kde ohně vyhořívají, krev chladne a mysl pro krásu nejapnější učiněna. Klubkem nespokojenosti jsem celý obtočen: — neboť vidím, že má krásná stavení, která jsem pro budoucnost hodlal, teprva načatá již se boří a kácí. Než, dosti toho, bych i tebe, sám jsa těžkomysln, ním neučinil. — — — Rád bych ti ještě více psal — nemohu; musím se jít trochu vyrážet, nevím, co mi dnes je.“

V Praze na školách valně platného a vydatného rozplašení pro své vážné a těžké rozvahy nenacházel. A není divu. Někteří profesoři se sami starali, aby byli nemožnými. Tak činil, jak Čelakovský Kamarýtovi v listopadu 1820 sděluje, především profesor Klar, jehož přednášku, ať si ji správně cituje nebo persifluje, charakterisuje následovně: „Meine Herren! Cicero hat keine hirschlederne Hosen getragen. — Veleslavin hat echt ciceronisch geschrieben und die böhmische Sprache ist die perfectibilste. — Ich muss Ihnen (con affetto) sagen, dass Sie alle Esel sind —“ a za chvilku: „Meine Brüder —“

Než tu již zase vytryskuje bohatý „chladivý“ pramen samorostlého vtipu, humoru a satyry, jímž se Čelakovský vedle Havlíčka za celých sto let mezi českými literárními výtečníky jediný honosí. Ovšem, že se Havlíček velice mnohému učil od Čelakovského, tak že Čelakovský jest skutečně vlastně otcem vzácné svéráznosti českého „soudu“, když bez ohledu v pravo nebo v levo o rozmanitých veřejných příhodách a osobách mluvil. A litovati sluší, že onen řízek, kterýmž mistr Čelakovský mnohou současnou neřesť a plevu vtipně na příslušné jí místo zahnal, nebyl po Havlíčkovi

nikým více podle jeho příkladu pěstován. Neníť pochybnosti, že by v duchu Čelakovského dále vedená satyra byla v českých veřejných poměrech nejblahodárnějším lékem, který by byl jistotně mnohému zlu a mnohé chorobě osobní i společenské u nás předešel —

S některými lidmi vážně jednati nelze, ti musí být přátelským vtipem z veřejné areny vyhnáni — —

Do veřejného života měl Čelakovský již v Linci dostatek chuti a sám k účastenství v něm přítele Kamarýta vybízel dne 24. června 1820, aby společně kvítky svých mus vydali: „Zmíchejme si to *παντα περιπαντῶν* a dá-li bůh na přes rok pod jménem: poetické zábavky to vydejme."

V Praze čekalo na Čelakovského štěstí, jehož si vysoce cenil. Hmotné poměry jeho nebyly nejskvělejší. Dospívající, na výši doby a intelligence stojící jinoch musí míti velice majetné rodiče, aby veškeré s požadavky postavení toho spojené potřeby mohl příslušně ukájeti. Proto poměrně k tomu nezámožnému Čelakovskému přišlo nanejvýš vhod, když bratří Preslové opatřili mu v Praze postavení, jehož si Čelakovský upřímně vážil. Píšeť o tom příteli Kamarýtovi: „Já jsem nyní tak dalece zaopatřen (péčí pánů Preslů), že samostatně skoro stojím; mám celou stravu a 200 zl. ročně, za to mi ale nemálo přirůstá práce: neboť mám pod svou správou pět jinochů k pěstování."

Tehdy bydlil Čelakovský v Praze na Menším Městě na Svatojanském vršku č. 312.

Příkladem a vzorem mužných vlasteneckých snah byl mu v době oné Josef Jungmann a vrcholem blaženosti Praha: „Jen jedna Praha a v ní jen jeden Jungmann!"

Vedle Jungmanna vážil si za časů oněch také

Václava Hanky, jehož současné publikace dosti vysoce cenil. Ducha jeho ovládala žíznivá touha po spisování a touhu tu chtěl ukájeti tiše a proto činil Kamarýtovi tento návrh: „Všecko nyní hraje na časopisy, hrajme my taky. Ale ne pro obecnost. Ne, nikoli. Budeme vydávat časopis jenom pro — nás dva. Nu, to bude něco pěkného, řekneš. — Ovšem že bude. Začnouce se začátkem roku 1821 každý týden ty i já list sepsati musíme původního i přeložení, a to se dá vždy za přílohu ku psaní. Považ, do roka 52 listů! a za týden se předc list našmarykuje. To pěkně zůstane ležet, mé práce u tebe, tvoje u mne, a posílaly by se pak příležitostně.“

Třebas že tento návrh Čelakovského do slova skutkem se nestal, tedy předce tehdejší jeho korrespondenci s Kamarýtem sluší pokládati a ceniti za výborný „časopis“, za obraz literárních snah, novinek a podrobností své doby a leží to jenom v daremné povrchnosti našich poměrů, že stý den narozenin Čelakovského není oslaven pečlivým vydáním jeho dopisů a dopisů jeho přátel k němu — —

Vedle studia posledního ročníku filosofie začal se Čelakovský, maje k tomu příležitost, učiti hráti na fortepiano, o čemž přítele Kamarýta zpraviti neopomenul: „Ještě něco ti oznámiti musím; na moje stará kolena se začínám učiti na fortepiano, nechtěje příležitosti, anáž se mi namítá, opomenouti.“

Časy tehdejší byly nanejvýš blahými pro české vlastence objevením vzácných starobylých literárních památek rukopisných. Královédvorský a Zelenohorsky rukopis byly na denním pořádku jako novinky přítomné doby.

Rukopis Zelenohorský následkem tajemného svého

objevení byl různě podezříván, avšak uchvátil obsahem svým každého, komu se v opise do rukou dostal, když dlouho tiskem nevycházel.

Proto Čelakovský ihned, jakmile se ho dopídil, poslal ho příteli Kamarýtovi s dopisem ze dne 25. března 1821: „Tu tedy, můj Vlastimile, máš soud Libušin, kterého první čtyry řádečky jsi četl v Slovesnosti, více-li, nevím. Co nyní medle o něm soudíš? Ne nemístná tato má otázka, jelikož od mnohých za podstrčenou báseň udáván, a P. Dobrovský prý patera důkazů P. Jungmannovi namítl o nepravosti její. Báseň tato v Čechách ještě tiskem nevyšla, ale v Polště, ve Varšavě v loni v knize „Pravda ruská“, dedikované Alexandrovi. Poláci jsou chlapíci. Záměr nadjmenované knihy je slovanská národnost, obsahuje v sobě plán k tomu. Sbírání zvyků, obyčejů, mravů, náboženství, práva, jazyka atd., tak aby se národ slovanský budoucně jako jiný od jiných pomatených a popletených lišil, a svou dráhou k lepší budoucnosti putoval. Nejásá ti srdce, můj drahý příteli! To připomenout musím, že se tam nalezá posouzení našeho královédvorského rukopisu. Našeho rukopisu!!! — Ten dělá u Slovanů účinek. — Rusové praví, že je starorusky psán, Poláci že staropolsky a my Čechové ovšem, že staročesky, z čehož následuje, že staro- a staro- bývalo jedno, aspoň si velmi blízko. V polském jazyku již vyšel, od koho, posud nevím. Totéž v ruském od vice-admirála Šiškova v Sočinení v ruské akademii.“

Vydání Čelakovského „Sebraných listů“ r. 1869 není naskrze spolehlivé a proto nepřekvapuje, když J. J. Hanuš ve svém životopise Čelakovského na str. 15. z téhož dopisu cituje v „Sebraných listech“ scházející v něm místo: „Dobrovský měl se prohlásiti, že prý je

tato báseň (Libušin soud) Jungmannem a Hankou dohromady stlučena! Já, abych upřímně řekl, sám bych ji starověkosť odepřel.“ „Ačkoliv tato báseň je velmi pěkná, tu vážnosť a tu divokosť do sebe nemá, jako R. K.“

K mínění tomu vedly Čelakovského především pochybnosti Dobrovského a jak již vícekráte bylo pronešeno, „litovati je toliko, že (Jungmann a Hanka) takových básní neskládali více,“ když je prý skládati uměli.

O této záležitosti píše V. Brandl ve knize: „Život Jos. Dobrovského“ na str. 200.:

„. . . věc se měla se Zelenohorským rukopisem. Když listopadu měsíce r. 1818 rukopis ten za okolností vůbec známých nejvyššímu purkrabí a od toho hr. Kašparovi Sternbergovi do Radnice zaslán byl, pokusil se tehdejší farář Radnický, Puchmaier, rukopis přečísti, při čemž ač k vůli snadnějšímu čtení fascimile učinil, předce některá místa vemi chybně četl a a nad to více do smyslu náležitě vniknouti nemohl, jelikož sloupce v pravém pořádku nepoložil. Dobrovský v této době meškal mimo Prahu a když slyšel, kterak rukopis se objevil, nedůvěřoval věci; psal tedy do Prahy, aby se tam s tím neunáhlili, že se mu to zdá být podezřelé. Když se do Prahy vrátil, poslal mu Puchmaier dne 20. prosince 1818 fascimile rukopisu, který prý jest prastarý, avšak jen zlomek nesouvislý, jelikož prostřední listy scházejí; originálu že poslati nemůže, jelikož hr. Kašpar jej u sebe má a tak z něho se těší, že se s ním ani rozloučiti nemůže. Dobrovský prozkoumav fascimile také do smyslu vniknouti nemohl, jelikož nedopatření, že listy v pravém pořádku položeny nejsou, nespozoroval. Ale čta tam o plucích

Čecha, tedy o Čechovi jako o osobě určité, potvrzen byl v podezření svém tím více, čím méně se mu grammatické formy podobaly, které všecky za nesprávné a chybné měl; teprve J. Jungmann a Hanka, jak se v Kroku I. 3. str. 48 vypravuje, dostavše fascimile do rukou, po dlouhém přemítání se dovtípili, že listy v pravém pořádku složeny nejsou a tím se tedy správnějšího smyslu dobrali. I ta okolnosť byla Dobrovskému nepříjemná a když konečně originál sám po vánocích r. 1818 uviděl, neobyčejný inkoust a písmo spatřil, vyslovil se ihned, že jest to falsifikát, který podle jeho soudu jiný udělati nemohl, než ti, kteří rukopis lépe četli než on, totiž Jungmann a Hanka.“

Již koncem roku 1820 podal Čelakovský s Kamarýtem k vydání smluvenou sbírku svých básní pod názvem „Zábavy básnické“ censuře ku schválení a o osudu jejím zpravoval 9. prosince 1820 Čelakovský přítele Kamarýta takto: „Líbila se mi tvá dobromyslná rada, knihu naši na peníze uvésti; ačkoli jsem toho úmyslu nikdy nebyl, a čině všelijaké plány dokud písmo v censuře leželo, zdarma to komukoli pořádnému tiskaři obětovati. Teď se to v censuře vyleželo, dnes právě z pazourů jejich jsem to zboží dostal, a hle, mimo nadání považ, mimo nadání, ani slovíčka rozmilá censura nezměnila — viz, totě pravý důkaz, že na tom a v tom a do toho přec něco je, není-li pravda? — „klassisch!“ „klassisch!“ — jen z ticha! Nyní ale jen, jak to dáme tlačit; já bych soudil ve foliu, aby to více hluku nadělalo, a více do očí každému padlo; paní Vetterlová již bere předplacení po 1 zl. 45 kr., až to vyjde, bude prý cena zvýšena, až — až, nu, co mi po tom. Wůlman je povolný za 50 zl. totéž do němčiny přeložiti. — Co tomu zas říkáš? — Také dobře.

Než hnedle bych byl radostí zapomněl oznámiti, co svatá censura na posledním lístku připojila.

Aj všecken um pozbírej, a nadivno ti sluchu!
„Non imprimatur!“ Tvrdy.

O mortalia fata! totě arci smutná novina. Pro Bůh! bratře, nepovídej to žádnému, to by bylo smíchu. Látro hromů do Némečka uhoď! aby mu ruka zdřevěněla . . . O bys tu byl, to bys žlučí a smíchy pukl; ale více žlučí, jak hanebně všudy na porobu českou se pracuje, ale co pracuje? — Zdaž otroka možno více otrokem učiniti? — Že se nám tudy počet přetrhl, z toho si nic nedělám, ba to mne ještě více k práci povzbudí — jak já tomu za deset let najdu cestu.“

Tím byly naděje na „Zábavy básnické“ zatím zmařeny.

V Linci zabral se Čelakovský do studií slovanských jazyků, uče se tam rusky čísti a v Praze ve studiích těch pokračoval tak, že r. 1821 již hbitě rusky psal. „Co příklad neobyčejných studií ruských stavěl se tehdáž v mysli Čelakovského mladý Jungmann, žel! přebrzo zemřelý.“

Když nyní Čelakovský studia svá dokonával, snažil se přítel Kamarýt pohnouti ho k tomu, aby si za své životní povolání zvolil stav duchovní.*) Než snaha ta zůstala marnou, an Čelakovský na svou zlou příhodu v Budějovicích nanejvýš trpce vzpomínal a o vstoupení do semináře v té době ani slyšeti nechtěl.

V listě svém ze dne 21. května 1821 otevřel však příteli Kamarýtovi v této příčině své srdce dokořán.

---

*) J. J. Hanuš str. 16. V „Sebraných spisech“ dopis podobného obsahu schází.

Dopis ten začal znělkou Kollárovou:

„Jak tě vítat, slzou čili zpěvem?
Jako matku, či jak macechu?
Země, plná cizích posměchů,
plná slávy, bita losů hněvem.“

K této znělce Kollárově pak přičinil znělku vlastní:

„Vy, jenž trudná ňádra otvíráte
volněj bratří v chrámě přírody;
vy, jenž hojných zlostí zárody
ke své škodě v světě potínáte;
vy, jenž dny a noci povzdýcháte
želejíce lásky neshody;
aneb odkopnuvše mrzké návody
onu velkou ztrátu se mnou lkáte:
čisté duše! jimžto s nezbednými
losy v zmatku tuto válčiti,
k břehu kroky pospěšte rychlými.
Zde je pevná loď a silné veslo,
kdož by nechtěl v kraj ten plaviti?
Ideál a krása — naše heslo!“ *)

A pak pokračoval:

„Krása a ideál! — Toť heslo i mé! a což nám jiného zbývá? — Tolik příprav k tomu bídnému žití, tolik lopotování v tomto bídném žití — a skok — a po všem veta. Tuto pod rouškou tiché noci sedě

*) V sebraných Celakovského básních r. 1847 zní tento konec:

„Slavie a krása naše heslo.“

přemýšlím o časech minulých a klopotně a strašně myslím na časy budoucí; nebo, příteli můj, nyní se tu i se mnou jedná, k čemu se pro budoucnosť odhodlati mám. Mně jen trojí cesta polouotevřená, ostatní všecky nic; a nejlépe by bylo, kdybych docela na žádnou šlápnouti nemusel. Přirozená vrtkavosť a nestálosť ve věcech životních a pozemských jest již jednou mým podílem, a tímto se nijak poklidné štěstí v mém srdci usídliti nemůže — — — Řekl jsem, že mi mezi trojím voliti. Já tuto mé myšlení, mé přemítání, můj um i srdce před tebou, můj jediný, otevra, žádám, jsi-li s to, abys mi na ruku dal, k čemu by nejlépe se uchýliti. Již po léta, jak ti známo, je mé předsevzetí profesuře se oddati, ale i to se nyní viklá, nebo i nejistý s obtížnostmi sloučený přístup k tomu, i považování věčného se oddání na prach školní mne odstrašuje. Druhá cesta — jak podivno! je táž samá, kterou jsi ty volil. Sem to mne ač bázlivého táhne — nezávislosť od všelikých zevnitřních sloučeností, tichosť života a jakési skromné bádání okamžité, jež si sám vyjádřiti nemohu; ale když považím na mou nechuť, kterou ode dávna proti tomuto stavu mám, větším dílem pocházející z pozoru, jak stavu tomu oddaný člověk, tak dím, všecko úžší spojení k tomuto světu postrádati musí, z čehož, nediv se, má zkušenosť malá mne až dosti o tom přesvědčila, často nadlidskosť, hrubá zatvrzelosť k lidství a odtrhlosť od něho pocházejí: tuť o sáh v předsevzetí pokročiv, o dva sáhy zase zpět tažen bývám. — Zde stojí kněz — sám ze sebe všelikou útěchu při dolehání naň osudných tížení čerpati musí; on nenalezá hned srdce, do něhož by ouzkosti své složiti mohl, jenž by mu břímě nésti pomáhalo, sám sobě vše, jen ne celý člověk! Mé srdce

mne táhne, táhne a pobádá zvoliti někdy citelné, soustrastné, se mnou spojené srdce v předmětu chotě; ale ach, kdybych se tuto zmýlil, pak, pak, a podobení k pravdě vždy větší — jelikož já samou touž mou neustalostí a opovrhováním zevnitřního lesku jedině osobu zcela dle mé mysli (a kde ta?) bych oblažiti mohl. Považ tedy rozpaky mé a nediv se mé třetí zvolené cestě — duch můj strachem i jakousi radostí při tom pomyšlení se otřásá, probůh! skryj toto vše, co nejtajnější tajemství v nejhlubší kout ňader svých — nebo učiníme-li tak, stane se to rázem buď ze zoufání, nebo z přílišného doufání. —

Já míním utéci — ujíti do Ruska. Tam vidím hvězdu mou státi, anaž mne za sebou táhne. Co tam? To sám nevím, nebo v této věci jsem ještě v hrozných snách, a mé procitnutí jakové by bylo, sám nevím. Já jsem odhodlán na všecko. Jest-li by nic jinak tam nebylo — tedy je tu — ultimum refugium — vojna. Tam bych sloužil svým bratrancům, kdežto zde mým bratřím sloužiti nesmím, leč k zahubení jich samých. A tuto i tuto doufám, že by hůř býti nemohlo, než je nyní. — I tu ale jedna, dvě myšlénky! Ty sápají mé srdce! Takto mne vidíš na rozcestí stojícího, kdežto si se toho nejméně nadál. Co o tom myslíš a soudíš, to mi ruče oznam, nejhlavnější — beztoho necháme náhodě a příhodě.“

Na dopis tento Kamarýt Čelakovskému odpověděl a sice zajisté velice přátelsky, neboť Čelakovský mu za to napotom děkuje: „A nyní já tobě ještě celou odpověď na tvoje prvnější pěkné a posilňující dlužím. — Velkou útěchu mně spůsobilo, ačkoli mne do cela z mých rozpačitostí nevytrhlo; z těch mne nebude nic moci vyvésti, až hodina na mne osudná

zahřmí hlasem ohromným: Vol! Mé duši pak vše jedno, kamkoli se obrátí, Když to tak upřímně povážíme, věru nic náš život není, nic naše štěstí a neštěstí v něm nežli — hra s vídkami. Pevné jistoty, utvrzeného štěstí zde nadarmo hledati. Odkudž by to medle mohlo přicházeti, že by se lidé jednoho a téhož nedrželi, že to, čeho já sobě hnusím, jiného blaží a naopak; nic než jsem řekl, pouhá hra s vídkami. Štěstí po světě hledati, nikoli účel můj — —"

V dobách těch vedle obíráním se poesií začal se Čelakovský vážně oddávati vědeckým studiím, zabíraje se do filologie a hledě se co nejdůkladněji seznámiti především s jazykem ruským, k čemuž také nutil přítele Kamarýta a když to nešlo jinak, tedy tím spůsobem, že mu psal své listy azbukou.

Po ukončení třetího ročníku filosofie, při čemž zrovna šťastným nebyl, trávil prázdniny v rozkošné krajině na Hrubé Skále u lesmistra Linky, odkudž podnikl výlet k Antonínu Markovi do Libuně a pak také na Krkonoše. Pobyt na Hrubé Skále a výlety ty nebyly mu nijak nepříjemnými, ano donesly mu i řadu pro mladistvé srdce sladkých vznětů. Avšak po návratu svém do Prahy začaly ho opět pronásledovati starosti o budoucnosť. Stále se mu při tom zdálo, že doma ve vlasti žádného postavení nedojde a proto mocně toužil odtud pryč, do Ruska.

Dne 2. prosince 1821 píše o tom Kamarýtovi znovu: „— — mé předsevzetí, z vlasti odejíti, jest nyní nesklonitelné. Tuto zimu zde přetrvám ještě a bohdá v měsíci dubnu nastoupím dráhu svou. Cožkoliv ale tobě svatého, při našem přátelství tebe prosím a zavazuju, o tomto nikde a nikomu zhola nečiniti zmínky; nebo má mysl jest již tak pevná a odhodlána v tomto před-

sevzetí, že mne žádné překážení neodvrátí. Nemni, že by toto bylo jakési jenom kypění krve, jakási nemoudrosť hodinou pošlá, ne, na tom jsem se konečně ustanovil, co mi již po dvě leta na srdci hnětlo, co mi dnem nocí před očima vězelo. — V zlé hodiny, kdy mne osud pronásledoval, bývala to má myšlénka, ale tu jsem se vyvedení obával, obávaje se, by snad neštěstí můj rozum nezaslepovalo. Nyní však jsem toho docela prost, zevnitřní štěstí dosti mi přeje a tu teprva zraje a dozrává vnuknutí to, nepodpíráno žádnými zevnitřnostmi, ba spíše by se mohlo říci, potlačováno a udušováno.

Ó, což já jsem tebe již mnohokráte za šťastného pokládal, že ti bylo odevzdati se stavu, kde své blaho nalezáš, mne to možné není a teprva při zvolení stavu tohoto s nepokojností bych se na věky potkával. A předce jest to jen ten jediný stav, kde nám ubohým Čechům svou hřivnu tak věčně skládati možno. Všude jinde musíme býti otroky, nedospělci, dvěma cestami kráčejíce.

Nám zevnitř spomoženo není, leč se to někdy zevně stane. Ale vlast! — Nemni, že bych já se této kdy nevěren státi mohl, ne nikda! — co mně zde na přímé cestě pro ni činiti nedovoleno, to budu hleděti na nepřímé sdělati. Kde jaké semínko budu moci zaseti, to udělám. Však o budoucnosti, anaž tak nejistě posavád v mém srdci tkví, těžko mluviti. S tímto srdcem, které v mých prsou bije, s těmito podrobnými vědomostmi, které jsem si posud nashromáždil, doufám, že i tam opuštěn nezůstanu, tam mně bude v Slovansku volnější okres, a ten, jenž ptactvo sytí a lilie šatí, i mne neopustí. Velkou, nezměrnou oběť tomuto předsevzetí, nežádaje náhrady, přináším; opouštím vlasť,

opouštím rodiče, opouštím tebe — jiného mne bez toho zde nic neváže."

Tyto touhy, jež byly v duši Čelakovského vlastně jako prorockými předtuchami, že ve vlasti štěstí a klidného postavení nedojde, hleděl přítel Kamarýt rozmanitými předhůzkami a námitkami od něho zaplašit. Než namáhal se marně. Čelakovský byl odhodlán vlast opustiti rozhodně, třebas — útěkem. Tak odpovídá Kamarýtovi dne 2. ledna 1822.: „— — není jinak, již mne nic od úmyslu mého neodvrátí, leč by se velké věci díti musely a zvláštní v tom vůle boží býti, aby plaň má zrušena býti mohla. Já ale doufám že ne, útěchy tobě ani sobě více dáti nemohu, než jsem dal v posledním listu, ubezpeči se, že ani ty ani vlasť ani rodiče ani já sám sebe ztracena míti nebude; a zde — zde, ó, ty mi nevěříš, jak mi divno, divno okolo srdce bývá, když o tomto zde přemýšlím; zde na mne nečeká nic, než bídný, bezčinný život a nedej mně toho připomenouti, které myšlénky má duše se hrozí — — Buď jist, že tam štěstí dojdu, jak dalece mi jen bude možná při vzdálení (neříkám ztrátě) od vás dosáhnouti. Tvá námitka, že mne císař nepustí, mně mnoho starostí nedělá; nebo kde všecko učenými lidmi jako v naší monarchii oplývá, tam tak mnoho o učedlníky se nestarají, a konečně já nemám třeba pasu jenom v našich zemích, až za hranice přejdu, dám si ho podepsati dál, tak jako náš Trnka vloni udělal."

A dne 20. ledna 1822 Kamarýtovi píše a vysvětluje, proč vlasť opustiti se odhodlal: „Ty mne všelijak strachuješ; ale já se tak zhola na cestu nevydám. Když budu mít pas, všudy projdu — a jest-li mně ho nedají přes hranice, požádám jej toliko na některé hraničné město n. př. do Věličky, a tu dle

příležitosti snadno se vykradu. Já musím — předně, jak jsem ti už několikrát psal, tento stav náš u naší obce se mi dokonce nelíbí; za druhé mne samého cosi mně samému neznámého k tomu vede, a jak vidno, tamto chci býti prospěšnějším své vlasti prostředečně.

Ó kdybych se přesvědčiti mohl, že to všecko jen sen — za čím se sháním a — byť by i sen byl — jen aby věčně trval. A konečně já zde nemám žádné naděje k nějakému řádnému stavu se dostati, a tak den ke dni na zdařbůh živu býti — to docela nechci. Já se mínil oddáti profesuře, přišed do Prahy nyní z ferií žádal jsem, by mi bylo povoleno opraviti své klassy ještě z logiky (nebo to víš, kam mne má lehkovážnost přivedla tohoto roku) — ale žádosť má byla odepřena, a s těmito vysvědčeními nesmím k tomuto stavu přistoupiti, ač bych dosti, ba nejvíce dospělosti k němu měl.

Já již i na to byl odhodlán, ačkoli ne tak s celým srdcem, přistoupiti k bohosloví, ale i tuto z téže příčiny mi cesta zabedněna, a o právích, to nechci dokonce ani slyšet. Já dosti byl na všelijakých rozpacích — a již jsem byl toho úmyslu, do Lince zase se odebrati, an prý tam pod mírnějšími závazky přijímají, a již jsem se na cestu hotovil — v tom ale jsem slyšel o smrti p. Klicpery, jenž mé outočiště byl, a dílem tato má nynější myšlénka u mne pořád dozrávala. — O mých nynějších okoličnostech — tyť jsou jsou tak — tak — od kondicí se živím, jiného nevím, co bych ti mohl pověděti — —“

Z těchto uvedených výňatků z dopisů Čelakovského příteli Kamarýtovi, jemuž srdce své otevírá, viděti velikosť a tíhu toho boje i jeho příčiny, jejž Čelakovský na prahu ke svému mužnému živobytí a působení

prozápasiti musil. Štěstí a příznivé náhody nestlaly mu v cestu kvítí, ale trní utrpení a nesnází obklopovalo a rvalo ho ze všech stran.

Podrobnému sledovateli života Čelakovského se zdá, že tyto jeho plány a touhy po Rusku svou mírou živeny a rozněcovány byly Čelakovského styky s musejním bibliotekářem Vácslavem Hankou, jehož ideální poměr k Rusku a k jeho učené společnosti začínal již tehdy mocně pučeti, což na stykajícího se s ním mladého a bystrého Čelakovského nezůstalo asi bez vlivu.

Ostatně Hanka o jeho úmyslech a přáních věděl. Ano, snad mu byl ve příčině té i dokonce rádcem a důvěrníkem, neboť v září r. 1822 odebral se Čelakovský do Vídně, aby se tam osobně o přijetí do ruských služeb ucházel a odtud mu dne 18. září psal: „O mých důležitostech: z těch nic; v pondělí jsem žádal dodati svou žádosť na knížete Volchonského — ale přišla taková šňůra a ta mi cestu zatarasila. Oustně nemůže z našinců žádný a ani s Alexandrem ani s Volchonským mluviti, a žádosti musí býti dříve od naší strany přehlednuty, já se obrátil na vyslanstvo, ale to s těmi věcmi nic nemá. Vem to tedy — atd."

Tímto nepořízením patrně v okolí samotného cara byly asi ruské zámysly Čelakovského odbyty a přišly z denního pořádku.

Roku 1822 zabýval se také vydáváním své první knížky poesie básní, jež vyšla pod názvem: „Smíšené básně" a vedle toho vydal I. díl „Slovanských národních písní", jejž dedikoval Hankovi. Spisy ty dostati censurou, nebylo za tehdejší doby věcí zrovna nejsnadnější.

Nanejvýš důležitou i pro názory Čelakovského charakteristickou jest jeho předmluva k I. dílu „Slo-

vanských písní“, kteroužto sbírku sluší pokládati za jeden z předních základních kamenů slovanského uvědomění u nás. Čelakovský v ní píše:

„Již před několika lety, přítel můj, Kamarýt, a já prostonárodní naše písně shledávati (ačkoli na začátku jenom k vlastnímu svému potěšení), za úkol jsme sobě uložili; a jakkoli předsevzetí toto zprvu nemálo nám lahodilo, a my, kde jen jsme se jaké písně dopíditi mohli, dohromady sháněli s radostí velikou; nicméně, dílem — jak se to vůbec v mladosti děje, anaž nesoustavuje jedno podnikání vedle druhého, nýbrž jedno druhým zahání — dílem pravím, jiná zaneprázdnění nám toto z hlavy vypudila; dílem také samochtíce jsme je poodložili, slyšíce, jak toho času samými úřady písně národní se sbírají, a jak jiní, spůsobilejší k tomu tu samu práci sobě oblibují. Očekávajíce tedy do dneška, ještě toho žádné vyplnění nevidíme, aniž kde slyšeti, aby se jaké vydání národních písní chystalo. — Vzpomenuv tedy opět vydavatel na ty libé sny, v nichž se mu tato milostná, ovšem krásná, beze všeho líčení a šnoření ve své prostotě krásná národní Musa jevívala; konečně co v přátelských papírech zaznamenáno leželo, tuto vytáhl, a v obecnost uvádí. Dobrotivostí p. Hanky sebrání to, podáním jak svých nasklízených, tak také z větší sbírky p. Šafaříka vytažených slovanských písní se rozhojnilo. Snad někdo touto sbírkou povzbuzen, úplnější a dokonalejší nás brzo obraduje, snad z této bude moci některou píseň do svých přehostiti, anebo i já sám, bude-li mně štěstí v tom přáti, někdy načatou tuto práci dál povedu, naděje se v milovníky národního básnictví, že mi v podnikuutí tomto, kdyby se jim některé z lepších našich nebo jinoslovanských písní doslechnouti neb do rukou

dostati mělo, napomocni budou, jejichžto pomoc s vděčností a poděkováním přijmu. Totéž platí i se strany hudbiček a nápěv, které spolu i s pojednáním o národním básnictví přítomně přidati se nemohly.

Nebude nikomu protivno, že vydavatel tuto vlastně pro naše národní písně ustanovenou prvotní sbírku několika jihoslovanskými rozmnožil. Ještě jednou tuto zvolám, což jsem již mnohdykráte činíval, kochaje se v národním básnictví: „Není nad zdařilou národní báseň!“ V této jen vidíme v živém tvaru básnickém ducha lidského, v těchto jen zřejmě vytknutý ráz národnosti; a kde národnost k světoobčanství čili světoběžnictví se blíží, tam nelze najíti národní uměny.“

Vedle toho však spatřuje Čelakovský v souborném vydání a srovnání národní poesie všech slovanských národů důležitou stránku praktickou. Krok zpět ke slovanské vzájemnosti: k národnosti slovanské. „— — kdyžby se nalezly ruce, které by toho užívati uměly a z těchto pěsenníků to nejvýbornější vybraly; která nářečí nám zatemělejší, z těch písně přeložily, (však s připojením vždy původních; nebo národní báseň, neřku-li z jiného nářečí, tím méně z jiného jazyku věrně vytvořiti se dá; poněvadž každý jazyk a každé nářečí svého vlastního idiomu užívá, v kterém velký díl i samé básnické krásy spočívá, a který se tím samým, i tím nejschopnějším pérem vytknouti nedá); kdyby z toho potom nám se úplná kniha podala a jí se pilně užívalo: zajisté bychom zase velký krok tam učinili, odkudž nás věkové oddalovali: k národnosti, tak pěkně nás jindy šlechtívající a jiné některé národy posud šlechtící.“

Nesplnění touhy, dostati se do Ruska, neodvrátilo Čelakovského od dalších jeho prací v oboru slovanského

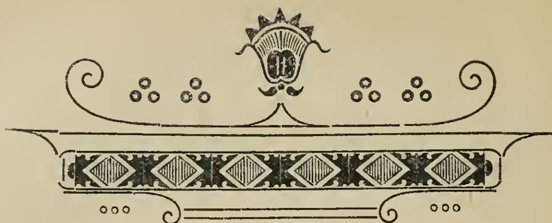
jazykozpytu, ale spíše utvrdilo ho v pevném a systematicky uspořádaném studiu dalším, jež rozšířil i na ostatní moderní jazyky a literatury.

Přes to, že od neunavného studia roznemohl se zánětem očí a chorobou žaludku, nepřál si ve svém vzdělávání se a pracích žádného delšího oddechu. Obíral se vedle ruštiny vlaštinou, pokoušeje se o překládání Petrarky, zabíral se do čtení Rousseaua a potom vyhledával nejlepší skvosty literatury německé, z nichž si oblíbil zejmena Herdera, jehož „Listy z dávnověkosti" pilně překládal, uveřejňuje z nich r. 1822 ukázku z Zieglerově „Dobroslavu".

Rok 1822 nebyl pro duchovní uspokojení Čelakovského zrovna nejšťastnějším. Přáním a tužbám jeho splnění nepřinášel, avšak i přes to, že pevná jistá budoucnosť od nikud mu nekynula, pracoval si k ní Čelakovský sám.

Vyživuje se v Praze kondicemi obohacoval ducha svého tou měrou, že v čase onom náhle stanul na výši literární vyspělosti. Jako výborný básník a jako uznaný filolog. Proto Josef Jungmann pokládal ho za tou měrou dokonalého muže, že poctíval ho svou největší důvěrou a když někdo z jinoslovanských předáků do Prahy k němu zavítal, nikdy neopomenul seznámiti s ním také mladistvého Čelakovského, kterýž tímto spůsobem vešel v osobní styk s Vukem Štefanovičem, Brodzinským, Kucharským a jinými.

Tak náhle stanul na postavení českého spisovatele a aby měl o nezbytné potřeby postaráno, přijal v prosinci r. 1822 místo vychovatele v domě zemského rady Ledvinky rytíře z Adlerfelsu, u něhož také v domě thunovském na Ovocném trhu č. 578 bydlil a v jehož rodině celých skoro sedm let pobyl.

(K prvním vavřínům.)

Při postavení svém jako vychovatel v jednom ze předních pražských domů doby tehdejší nabyl Čelakovský valně možnosti, že se mohl oddati do zvůle nejenom dalšímu vzdělávání vlastních vědomostí, ale že mohl též silně a dle vlastní své chuti literárně pracovati tak, že si směl umíniti vydati každoročně alespoň jednu knihu.

Fr. Bílý líčí činnosť jeho těmito slovy: „— psal posudky o nejnovějších zjevech literárních, pracoval o překladě srbských písní národních, básnil, zabýval se přísnými studiemi, korrigoval pro tiskárny, sbíral dále písně a přísloví, vyučoval češtině, chodil do přednášek Jungmannových z oboru filologie, psal množství listů četným přátelům — —“

Než sledujme ho sami.

Zrcadlem činnosti, citů a snah Čelakovského roku 1823 jest především jeho korrespondence s Kamarýtem a z té se dovídáme, že se Čelakovský zabral do překládání Martiala. K satyrické náladě dovedly ho asi tehdejší jeho poměry. Právě život ve vznešeném

domě, v němž nabýval také hojně zkušeností, tak že se doposud ideální jinošský jeho názor na svět, jeho běhy i lidi ve světě začal měniti ve střízlivější nazírání. Mnohé, co dříve přehlédl a neviděl anebo měl za správné, náhle objevilo se mu být zvráceným, komickým, malicherným.

Než korrespondence ta není tak hojná, jak by si byl Čelakovský sám přál. Celkem šťastným a spokojeným se necítil, čímž se před Kamarýtem netajil, an se najednou chtěl hlásiti o přijetí do semináře, což mu 29. června 1823 sděluje:

„Ty mně odpustíš, že ti nyní tak málo psávám a na nějaký čas psáti nebudu (za to ty piš možná-li častěji, já ti to potom všecko vynahradím); nebo nikdy jsem ještě nebyl tak pracemi zanešen jako nyní; hodiny, které dávati musím, mně ještě nejvíce času berou. Tak mi ani chvílka denně nezbývá, a i v noční chvíli, kdy na lůžku spočívám, bývají věci mé přemejšlovány, o kterých nyní s tebou porozmluviti úmysl mám.

Sám nad sebou jsem zvítězil; cestu do Ruska jsem poodložil a volím theologii studovati. Žádost jsem zadal na gubernium, bych mohl opraviti své klassy a doufám povolení obdržeti, aspoň direktor mi dobrý následek slibuje, kterému jsem všecko představil. Tedy, že práce nebude zbývat, sám nahlížíš. Ó, bych jen částně vše vyvésti mohl! Ale milý příteli! jinde bych theologii studovati nemínil, nežli v Budějovicích, a to z té příčiny, abych ji mohl z gruntu studovat. Rozchází se mi tu jenom o to, jestli mně bude možná tam se proživiti; nebo od mých rodičů, které jsem beztoho na poslední vyssál, nemám ničeho k doufání. Tedy tebe žádám, předně, jest-li myslíš, že bych byl přijat, a bylo-li by něco vyhledného, nějakou kondicí

na mne pamětliv býti, tož i od těch žádám, kteří mi přejí. Bloudil jsem dost dlouho, ztratil jsem mnohá leta, ale nebyla nadarmo ztracena. Ta radost mne přemahá, že budeme snad zase na blízku spolu živi, a na blízku i budoucně spolu účinkovati. Snad to krásné slunce, které tak dlouho pod mrakem bylo, zas jednou se zasměje!“

Než nezastkvělo se, jakkoliv si toho Čelakovský přál a do Budějovic do theologie se dle vlastních slov těšil. Nedošlo k tomu. Čelakovský byl opětně některým spůsobem zklamán. Zůstal tam, kde byl — —

Rozhlížeje se potom kolem sebe a vida rozmanité zvrácenosti odlehčil velké své mysli satyrou, jaká do té doby česky napsána nebyla. Začal totiž roku 1824 uveřejňovati v „Čechoslavu“ břitce psané stati pod názvem „Literatůra Krkonošská“. Ve statích těch „v rouše smyšlených a schválně podle obdoby utvořených literárních plodin českých literaturu tehdejší co do formy a obsahu satyrickým vtipem nad míru nabírá“. Pod statě ty rozmarně podepsal se „Marcian Hromotluk Kanárovic“.

V potu tváří svých na národa roli dědičné slunící se jisté bohorovné panstvo bylo tímto zdravým Čelakovského výpadem ve svém hraní si na literáty a vědce velice nepříjemně dotknuto, k čemuž přidali se i někteří lidé vážní, kteří pro dobrý vtip neměli smyslu. Proti Čelakovskému vypraveno celé tažení, kteréž ovšem svou zlovůli na něm provedlo, ale jeho při tom neporazilo. Naopak! Jeho slovo stalo se napotom obávaným opravdovým soudem.

Podobný pořádek v literatuře učinil za dvacet let potom Karel Havlíček, když si z Tylova „Posledního Čecha“ stropil smích. Tu jest zajímavo, že všichni

literární historikové kladou snahy po zvážnění literatury k tomu případu Havlíčkovu, ačkoliv mnohem mocněji a silněji v ohledu tom již o dvacet let dříve vystoupil Čelakovský svou „Literatûrou Krkonošskou“, což třeba v našich literárních historiích příslušně vytknouti. Havlíček „Literatûru Krkonošskou“ výborně znal. —

Rok 1824 přinesl Čelakovskému velikou žalost. Umřel mu totiž dne 3. listopadu dobrý jeho otec. Čelakovský o tatínkovi, při úmrtí 72 let starém, píše 8. listopadu Kamarýtovi takto: „Den dnešní jest znamenitý pro můj život, vím tedy již také trpké to pocítění, co to jest, ztratiti otce — otce, kterému za poklady co děkovati mám, nad nimiž moc času nevládne. Mohu-li se honositi čím dobrým buď srdce, buď ducha svého, tedy jen jemu zač mám děkovati — na jeho tvrdých mozolích lepší částka bytosti mé vznik a vzrůst vzala. Cítím, co jest otcovská láska, a pláče moje tím jsou bolestnější, že mi osudem popřáno nebylo v nejmenším se za ni odměniti.“

Čelakovský otci očí nezatlačil. Dostal zprávu o jeho smrti již po jeho pohřbu. Ale rozloučit se s ním byl krátce před tím. Sám o tom dne 11. listopadu píše: „Byl jsem totiž okolo 26. října v Strakonicích, na žádost milého otce tam se odebrav, který mne ještě posledně viděti a se mnou se rozloučiti sobě žádal. Pozdržel jsem se doma toliko tři dny.“

Leta 1823. vydal Čelakovský překlad Herderových „Listů z dávnověkosti“ a v roce následovním z němčiny překládal Goethovo drama „Die Geschwister“, při čemž sytý, silný prosaický Goethův sloh velice cenil a přes nesnáze, jaké tehdy taková kniha pře-

kladateli do češtiny působila, překlad její dokončil a r. 1827 vydal pod názvem „Márinka“.

V době té začal se obrati také ještě angličinou, ačkolivěk nejmilejším a nejpilnějším studiem jeho byl jazykozpyt slovanský, jehož neunavný sled činily z něho ve příčině té autoritu a dbalosť na studium tu vynakládaná střádala mu bohatý materiál.

Vedle drobnějších příspěvků do různých časopisů vydal Čelakovský r. 1825 druhý díl „Slovanských písní“, jejž věnoval Kazimíru Brodzińskému, profesoru krasovědy a literatury polské, spolu tajemníku při universitě varšavské. Před tím s kralovéhradeckým profesorem Chmelou uspořádal almanach, jenž pod názvem Dennice neb Novoročenka počátkem roku 1825 v Hradci nad Labem u Pospíšila vyšel. Filologické bádání vedlo ho k tomu, že téhož leta studoval také Ulfia proto, „aby přirovnávati mohl téhož gothický překlad nového zákona s překlady staroslovanskými“.

A s jakou láskou a horlivostí se Čelakovský studiu slovanských jazyků oddával, tomu nasvědčuje, že pozornosti jeho neušel především jazyk polabských Slovanů, jemuž nanejvýš důtklivou píli věnoval. Všecky zachované slovníky jazyka Slovanů polabských si Čelakovský pozorně opsal a po opravení spotvořených tvarů sestavil a spořádal si je v etymologický slovník jeden, kteroužto dlouhou záslužnou práci r. 1827 dokončil dav jí titul: „Vocabularia linguae Polabiae quae extant omnia collegit Čelakovský“.

V lednu r. 1828 již r. 1825 započatou tuto práci, kdy také jednu polabanskou národní slovanskou píseň ve své sbírce*) otiskl, poslal do Ruska prose při tom

*) Slovanské národní pisně sebrané Frant Lad. Čelakovským. Díl druhý. V Praze 1825. Str. 217—219.

bývalého presidenta ruské akademie v Petrohradě Šiškova, „aby laskavě předmluvu k tomu etymologickému slovníku napsal a některá jeho místa přeložiti dal do ruského“.

„Téhož r. 1825 popadla ho nemoc ta krutá ponejprv, ježto později několikráte se opakovavší, konečně i v temný hrob ho schvátila. Tato přetemná nemoc, pocházející z přílišného sebe namahání, byla nemocí duševní zároveň jak nervovou, která však podivným spůsobem, co unavenosť a bolesť v kostích se jevíc lékaře sváděla k domnění, jako by byla rheumatickou toliko. Poslali ho do Teplic a vzdálenosť od prací a překrásné okolí teplické podaly mu ovšem ulehčení žádaného. Avšak ani po navrácení se svém odtud nenabyl spokojenosti žádoucí a snad v žádných letech nebylo v něm tak náramného kolotání mysli, jako tehdáž.“

V dobách těch mluvil dokonce i o — smrti, muž v nejkrásnějším věku. Dne 28. ledna 1826 psal totiž Kamarýtovi, který se staral, jest-li nestůně: „Až umru i z temného podzemí nebo jasného nadnebí ti psáti budu, a nebude-li možná, tedy nejméně jednou za měsíc zašlehne to jakoby prutem na tvá okna, abys věděl, že jsem ti na blízku k tobě dohlížejc.“ Než potom praví: „Však nechme toho, do těch dob ještě dlouho — — — Dříve musí býti „Panna jezerní“ na světle.“

V čase onom byl již Kamarýt knězem, jsa na Klokotech u Tábora. Při tom v dopisech svých učinil sem tam některou narážku, a k tomu mu jinak dosti svobodomyslný Čelakovský v září 1826 píše: „Tvé hospodářství zvláště nyní bych si přál jen na 24 hodin spatřiti; mám divné snění o ledačems, a časem o tom

podle tvých listů myslívám. — V pádu však tomto radou přispěti nemohu, tys zběhlejší, jednej prozřetelně a hlas tvého vlastního svědomí buď hlasem tvého nejvěrnějšího přítele. — Z ohledu svého stavu, můžeš se svým rozumem dobře spraviti, a tu bych ti darmo kázal o věcech, kterým sám lépe rozumíš, to předc podotknu, abys se vystříhal podezření, utrhání, zlého příkladu; nebo pro tyto věci lid, kterým otočený jsi, nemívá toliko dvě oči, ale je stooký, a podle toho sem a tam šoukání již zajisté své úsudky tvoří, a vím tedy, že bys nechtěl pro menší dobré, větší zlé sobě ustrojiti. Důvěra, kterou množství v nás skládá, za mnoho stojí, a ztracená nenabude se více. Mne to však velice těšilo, an z dvojích úst veliké chvály jsem doslechnul, kterou tobě osadníci vzdávají. Učiň se jí v každém spůsobu hoden. To jest vše, co nezkušený Tvůj přítel v těchto okolnostech pronésti v stavu jest, v tom však ti zouplna přisvědčuji z vlastní zkušenosti, že nejvíce v pádech takových drahého času a života na licho běží; . . . Buď bedliv, těžší boj vede muž proti ženě, než žena střehoucí se před mužským."

Tato slova charakterisují výšku a velikost mravnosti Čelakovského a vážného jeho pojímání povinností. On sám, u dam a ve společnostech krasotinek oblíbený mladý hrdina — básník přítele kněze napomíná hlasem vlastního jeho svědomí! O sobě potom dodává: „Mne chceš v listech mých viděti v mých okolnostech? Inu představ sobě člověka v nejvšednějších okolnostech jak včera tak dnes, nespokojeného s sebou i s světem — (více říci nechci, ačbych mohl bez urážky pravdy) — který nejméně dvakrát v témdni do Volšan chodívá atd., který vidí patrně ducha i srdce své klesati a nemá čáky k dnům lepším."

Této neblahé nálady a nespokojenosti nezhostil se Čelakovský dlouho, neboť dne 12. listopadu téhož roku Kamarýtovi znovu stýská: „Mně pěkný letošní podzimek mrzutě a smutně uplynul, samé nemilé zaměstnání pro chleb vezdejší — — tak lacino musí člověk v těchto okolnostech drahý čas prodávati, a ještě má za odplatu nevděk. Smutný, smutný to stav můj, milý příteli! ještě nikdy tolik málomyslnosti nebylo, jako nyní, a kde tu možná na cos vyššího pomysliti! Útěchy a naděje k tomu odevšad žádné, leda by člověk tím těšiti se mohl, že ještě hůře bude. — Dosti té jeremiády — — Práce, milý druhu můj, jest pevná hradba, které se každý buď lahodný buď zpurný nepřítel štítí a v útoku ustává — — I mně práce nade všecko a dokud dech ve mně, neustanu býti vroucím ctitelem této nejsličnější bohyně.“

A také i v této neluzné duchovní náladě co nejhorlivěji studoval a pracoval. Rok 1826 uplynul mu hlavně studiemi angličiny, vedle čehož obíral se také mimo proud jiných obvyklých svých prací studiem jazyka litevského, z něhož do češtiny překládal „Litevské národní písně“ ze sebrání dra. L. J. Rhesy. Překlad ten pak r. 1827 tiskem vydal.

Následkem svých hlubokých studií vědeckých odchyloval se zvolna zcela pochopitelně od literatury krásné, již začal méně pěstovati, hledaje při ní jenom „oddech“, tak že o tom 3. ledna 1827 příteli Plánkovi přímo psal: „Ode mne se letos mnohého nenadějte, nebo jsem až po krk v pracích, které moje budoucí povolání vyhledává, tak že chvilkami oddechu při básnictví nalezám.“

Vědecké práce a styky Čelakovského s representanty cizích literatur postavily ho v popředí tehdejšího

národního a vlasteneckého ruchu českého jako činitele nad jiné důležitého, platného a vážného, jemuž hravá literární samolibost a dětinské, malicherné pachtění se po oblibě a popularitě byly hříchem před Hospodinem. Proto také panstvo podobným chorobám hovící silným svým vtipem a říznou jeho formou na všech stranách neohroženě plašil a vážného ducha v českou společnosť hleděl zaváděti.

Každá polovičatosť nebo dvojakosť byly mu přímo odpornými.

Když se r. 1826 dověděl, že Museum bude vydávati český a německý časopis, tu neváhal na to přímo žehrati. Psalť 4. března t. r. Kamarýtovi: „— — naše museum bude vydávati časopis měsíční český, a aby žádné dokonalosti nezbývalo, i německý. Za spořadatele a jakoby vůdce ustanoven Palacký. Tu se mnoho nevyvede, pamatuj na mne! Kdož bude psáti? — — Při posledním sezení musejním bylo o to jednáno. Jednatel Millauer ještě s jedním nedoživcem (arciotcem Slávů!!!*) radil, aby vycházel toliko německy, ano prý nemá se psáti pro Čechy, nýbrž pro svět — — Tomu se ale valná částka protivila, že by tudy národ, jenž z toho oumyslu k založení museum přispíval a posud přispívá, aby jeho jazyk spolu se vzdělával, oklamán a od dalšího placení zrazen a zdržován byl. Usnesli se konečně tedy, aby dva časopisy vycházely. Skutek tedy uvidíme, jak vyzraje časem.“

Že Čelakovský duchu své doby výborně rozuměl, nasvědčují tato jeho slova. Německý musejní časopis brzy skutečně zahynul jako zbytečnosť.

Že by se však proti snahám musejním a proti

Míněn snad Dobrovský.

osobě Palackého ze zásady, nehledě na věc, o kterouž šlo, Čelakovský stavěl, to se vůbec mysliti nedá. On sám vlastně to v soukromém důvěrném svém dopise vyvrací. Dne 12. listopadu 1826 psal v záležitosti této Kamarýtovi: „. . . Za to tě Palacký pozdravuje a mimo to uctivě žádá, aby(s) též něčím do časopisu přispěl — — Tedy se vem za lýru, a pěj a zvuč a hromuj, a hleď mimo to, aby(s) i mne v témž časopisu zastoupil: pochybujiť, aby moje jméno tam vklouzlo. Mám hojných příčin toho se varovati a první prozatím jest nejdůležitější, že mi nit vyšla a Musy vystydly. Čeho se tu nejvíce bude nadíti, jsou historické kusy — o jiné bude trochu nouze, ačkoli pan vydavatel již o několik tónů popustil, a šumuje a nabízí, kde může. Ctižádostivý vlastenský spisovatel každý tu najde příhodné rejdiště, ano lze se domnívati, že hojně do rukou čtenářstva přijde, ale také nikde se nevystaví tak na obecní sudbu jako tuto."

Čelakovský dokonce pro musejní časopis i agitoval, ovšem že jen pro český a proti německému. Psal totiž Kamarýtovi před tím v říjnu: „Prosím tě, pobízej ještě některých známých k odebírání, aby více bylo na český než na německý. Činíme to ze vzdoru. Považ, již bylo na tom, že toliko německý časopis měl vycházeti, sám pan president hrabě Sternberg na to nalehal, ano prý české publikum nemiluje literaturu a že by se tím náklad darmo vedl; ať tedy jest ten dobrý pán přesvědčen, že i my trochu k čemus lepšímu se znáti chceme. Tento hlas Sternbergův může míti, buda dobře roztroubeu, dobré následky — —"

Zajímavý tento rys na Čelakovského vlastenecké i osobní povaze, o němž tuto uvedené doklady svědčí, nemohli jsme ponechati bez ocenění a zaznamenání.

Vedle výše zmíněného již vydání „Márinky“ a „Litevských písní“, vydal Čelakovský r. 1827 třetí díl „Slovanských písní“, jejž obětoval „Příteli svému váženému a milému Vukovi Štefanoviči Karadžiči, filosofie doktoru, členu mnohých učených společností.“

Sbírání a vydávání národních písní nezbytně vedlo Čelakovského ke sbírání a shromáždění národních slovanských přísloví, jako druhého oddílu „nepsané literatury národní“. V záležitosti té psal v květnu 1827 *) Kamarýtovi: „Chci na spůsob slovanských národních písní vydati sbírku nejvýbornějších všeslovanských přísloví v původním jazyku s českým všude vysvětlením. Mnoho již k tomu mám sebráno, vytaženo, rozměřeno. Myslím, ač to nemalé práce státi bude, je dle obsahu rozpoložiti, tak aby ne jako stádo běžíce, na své ceně tratily, nýbrž teprve ve spojení k jistému celku, čtoucímu dokonalé podnětí o filosofii, mravnosti, vtipu atd. našeho lidu dodaly.“

O úmyslech Čelakovského ve příčině přísloví vykládá jeho přítel J. J. Hanuš: „Byl však v zevrubnosti účel Čelakovského při vydávání přísloví dvojí. Z jedné totiž stránky hodlal sestaviti jakou takou anthologii přísloví, bera „od každého kmene slovanského as 600—800 toliko přísloví nejvýtečnějších, tak že by celek měl na 2000—3000 přísloví v sobě uzavírati.“ Sbíral pak pilně a sestavoval a poněvadž přísloví národních netoliko nesčíslná jest hojnost, nýbrž i neočekávaná výtečnost, zrostla mu malá na začátku sbírka chtě nechtě u veliký vrch. Zdá se, že mu jaksi nebylo možná, přijíti s touto prací ku konci žádanému.

*) J. J. Hanuš Život a působení F. L. Čelakovského str 24.

neboť teprva r. 1837 vydal v Musejníku ukázku své sbírky i s theorií přísloví, celou sbírku ale teprva r. 1852 rozmnoženou asi na 15.000 přísloví. Z druhé pak stranky měla dle účelu Čelakovského vyjíti i zvláštní sbírka českých přísloví, avšak utonula, ač dílem vlastní péčí Čelakovského, dílem přičiněním jiných už dosti silnou byla, ve větší práci všeslovanských oněch přísloví. Jen Bowringovi*) poslal zvláštní pojednání o českých příslovích. Nemyslím, že by je byl Bowring v Anglicku dal do tisku a poněvadž jsem v pozůstalosti literární Čelakovského německý koncept k tomuto důležitému pojednání byl našel, dal jsem je vytisknouti ve své literatuře slovanských a německých přísloví (v Praze 1853) na str. 38—44. Částku pak českých přísloví samých přeložil přičiněním p. Vinařického Jan de Carro ve svém Almanachu de Carlsbad na r. 1841.“

V roce 1827 zabýval se Čelakovský také pilně angličinou, oblíbiv si z anglické literatury Waltera Scotta, jehož „Pannu jezerní“ do češtiny přeložil a počátkem r. 1828 tiskem vydal. Výtisk překladu toho poslal samotnému Scottovi, kterýž mu zaň z Londýna „vlastnoručně a přívětivě děkoval“ přípisem ze dne 19. dubna 1828. Než tento styk Čelakovského s Anglií nebyl prvním, anobrž mu předcházela známosť mnohem zajímavější.

„J. Bowring, znamenitý to žák Benthama filosofa v oboru národní či státní ekonomie, napotom anglický konsul u Číňanův v Kantoně, jenž dříve již cestovával v záležitostech anglické vlády po celém téměř světě, zalíbil si národní poesii a to zvláště slovanskou. Roku

*) Viz o téže osobnosti níže.

1827 dával se do překladu královédvorského rukopisu a nalezaje v něm nemálo obtížností, počal dopisovati k ulehčení svému různým slovanským učencům ve Vídni a v Praze. Dne 2. dubna 1827 psal z Londýna také Čelakovskému. V dotčeném psaní praví, že dříve byl psal i Dobrovskému, že pak nebyl uspokojen zprávami od téhož mu ze strany královédvorského rukopisu a Libušina soudu podanými, poněvadž prý v Dobrovském v té případnosti více seznal suchoparného učeného filologa, než-li důvtipného aestetického kritika. K Čelakovskému měl Bowring větší v tom ohledu důvěru, poněvadž ho, jak sám píše, za jemně cítícího básníka a aestetika ze dvou jeho svazkův národních slovanských písní byl poznal. Prosí ho však, aby mu ve dvou věcech byl na pomoci za jedno, aby usnadnil nesnáze v pochopení a překládání královédvorského rukopisu, za druhé, aby mu sestavil literární zprávy o plodech a pěstovatelích moderní české poesie. Podstoupil Čelakovský tuto novou práci, poněvadž z různých anglických novin byl poznal, že Bowring známosť a chválu slovanské poesie rozšiřuje po celém Anglicku, ba i ve vzdálené Americe. Po mnohem dopisování sestavil Bowring konečně svou „Cheskian anthology“ a podal tu práci, která tedy na polo je práce Čelakovského a j. jednomu knikhupci londýnskému do tisku, kde však nešťastně na leta uvázla, poněvadž ne dlouho potom na jmění téhož kupce konkurs byl vypsán. Teprva roku 1831 vyprostil ji Bowring z massy konkursní a vydal r. 1832 na vlastní útraty v Londýně. Zvláště pak jsou to v této „Cheskian anthology“ životopisné zprávy o Kolárovi, Šnaidrovi, Jungmannu, Šafaříkovi, Hankovi, Chmelenském, Polákovi, Puchmajerovi, Langerovi, Turinském a Kamarýtovi, ježto podal Čelakovský Bowrin-

govi, ač nebyl po vyjití jejím s důkladností sestavení těchto zpráv dokona spokojen, poněvadž praví, že tak trochu víchovatě a neúplně dopadla. Vděčný Bowring složil už r. 1827 zvláštní báseň anglickou na Čelakovského, jižto i umístil ve spisu právě dotčeném a Čelakovskému věnovaném. Dle listů Bowringových lze však souditi, že Čelakovský i jiné ještě práce zasýlal do Londýna. Jednu z nich jmenuje Bowring „Anglico Slavonian Researches“. Z listův pak některých Čelakovského vysvítá jasně, že „Reseaches“ tyto musely býti sbírkou značného množství přirovnaných k sobě slov anglických i slovanských, ježto se Čelakovskému buď stejnými neb aspoň podobnými zdála.“

Dle těchto vážných styků a starostí viděti, jak Čelakovský vynikal mezi svými literárními současníky-selankáři, z nichž ho někteří valně „nemilovali“, dokonce ho nenávidíce a přímo na něho slovem i tiskem žehrajíce, což ostatně není divu. Autor „Literatůry Krkonošské“ všeobecně oblíben býti nemohl, z čehož si Čelakovský také valně žalostí nepřipouštěl.

„Mnozí kladli Čelakovského na vysoký stupeň, mnozí jako ku př. Macháček, J. Král a Štěpnička vrhli Čelakovského do třídy prostředních toliko básníků. Zajímati bude snad i mínění Čelakovského slyšeti o té záležitosti, ač v ní byl vlastním svým soudcem. V dopise Kamarýtovi praví: „Cítíme sice dobře svou cenu, že nám u přirovnání Kollára, Šafaříka, Poláka a ještě třech nebo čtyřech jiných tato třída dobře vymezena, ale proti Macháčkovi a jeho konsortům ještě hlavou trochu pohoditi můžeme“. Úsudek to zajisté dosti střízlivý rozhněvaného tehdáž kritikami trpkými nad míru Čelakovského. Že však Šafařík a Jungmann chvalitebně se byli zmínili o básnictví Čelakovského, pohnulo

ho ke slovům: „Úsudek takových mužů desatero popochval od podobenců Štěpničkových převyšuje.“

Zejmena přátelství Jungmannova si vážil a vysoce je cenil, jak sám 20. ledna 1825 doznává: „Dnes jsem byl zas jak náleží potěšen a trochu se mi zde vyjiskřilo z očí. Byl jsem u bátušky*) pod večír a tu jsme si zas o naší Slavěnce pohovořili, v horlení jeho nalezám jakonsi zvláštní důraznosť a povahy jeho jemné nejsouť k vypsání. Zvláště mně lahodí jeho přízeň ke mně, neboť pozoruji, že mne velmi rád vídává a kde možná, svou náklonnosť ke mně na jevo dává. Toť jest také má hlavní a jediná potěcha a posila ve světě, že mně několik šlechetných a vznešenějších duší, jímž se zachovati a líbiti mé jediné snažení, přeje: krom tohoto kvítku byla by zahrada života mého tuze pusta — —“

Čelakovský při své básnické i vědecké činnosti zůstal stále na výši své doby neváhaje ani jako básník, ani jako filolog obírati se studiem a obsahem dokonce i knih právnických, politických a státovědeckých, tak že byl v každém směru a v každém oboru vědění náležitě poučen. Honosil se vědomostmi jako málokterý literát, staral se o vše, co se kolem něho děje a dodati sluší, že také dle svých prostředků užíval i své mladosti.

Popřál si posezení ve veselé společnosti při kapce dobrého nápoje, rád si zakouřil a dle tehdejší mody i dokonce šňupati si zvykal, čehož však zanechal. A jsa sličný, pěkně urostlý a všemi dary přírody i rozumu nadaný, obratný mladý muž, měl také u dívek štěstí.

---

*) Josef Jungmann.

Za to některé krasotinky odměňoval vzpomínkami ve svých básních.

Tak spatřujeme Čelakovského z mladého pána zcela přirozeně zráti ve vážného muže, jak byly čas, příležitost a poměry zrovna přály. Vedle horlivé práce neodepřel si libého potěšení a milé zábavy ať si to bylo korrespondováním se přátely, nebo prodlením v milé družině, či sladkým vzrušením mužných tužeb. Zejmena dobrého vínečka nebýval žádným nepřítelem, ale spíše ctitelem. Věnoval mu několik stejně krásných jako stále pravdivých písní, zejmena „Květ života“, v němž básník dovozuje:

„Protož vždy povídám, v celém, šírém světě
toliko při víně květ života květe.“

V dialogické písni muže se ženou „Jak víno, jak voda“ mezi jiným muž ženě praví:

„Aj, Petrolíno, toběť líčko vadne,
pojďme na víno, věru ti omládne;
voda bledá krásu dusí,
víno — zase barvit musí.“

Ve písni „Co nepomíjí“ pěje slova:

„Blaze, bratří, nad vínem
čas že nepanuje,
víno sladké, víno jen
věčně mládencuje.

Víno, bratří, víno jen
věčně podnécuje,
víno moci časové
slavně odorpuje.

Víno, bratří, víno jen
barvu nezměňuje,
dnes jak včera v lahvici
stejně granátkuje.

Slavme, bratří, vínečko
spojenými hlasy:
vínko dobré vítězí
nade všemi časy.

Zajímavou pak jest pijácká píseň „Pochvala Vítova“.

Při tom pak byl vzorným synem, oddaným přítelem a vždy ušlechtilým člověkem, který však nepravdy, licoměrnosti, přetvářky a titěrnosti nenáviděl a bez milosrdenství stíhal.

Sledování mladosti Čelakovského jest nanejvýš zajímavým a poutavým. Baví, těší, rozněcuje, učí a posilňuje.

(Různé práce a snahy. — Naděje přijíti do Ruska. Opatření ve vlasti. — Sňatek.)

Řada let, jež byl Čelakovský v domě rady Ledvinky strávil, zajisté svědčí, že postavení jeho tam bylo poměrně snesitelným, třebas že za ně rodina Ledvinkova od něho velice mnoho důležitých služeb požadovala. Čelakovský byl konečně takořka za člena rodiny považován. Odrůstajícím synům z učitele stával se více přítelem a starý pan rada učinil jej svým důvěrníkem, svěřiv mu při sobě jaksi úřad tajemníka.

Že však veškerá tato břemena Čelakovského nepoutala v těsnou kazajku duchovního nevolníka, patrným jest z toho, že v době pobytu v domě páně Ledvinkově mohl soukromě literárně a vědecky pracovati tak široce, hluboce i svobodně, jak pracovati byl by mu za oněch časů snad ani žádný pohodlný veřejný úřad nedovolil.

Ač odvislý, byl předce dostatečně neodvislým. Jisté závazky a ohledy poutaly ho ovšem mnohdy tak, že nemohl se s celou silou duše i vůle své oddati oblíbeným svým pracím a studiím. Na to si také v máji

1828 naříkal: „To pěstounství proklaté mne již tak omrzelo, že kolikráte celé dny v samé zlosti, nevrlosti a zbytečném mrhání času protráviti musím. Hodlám se vydržovati dáváním hodin v jazyku českém a polském, a již jsem asi ze dvou neb tří míst k tomu dožádán byl. Podaří-li se mi, bych mohl denně na dvě hodiny to přivésti, pak jsem potřebami ohražen, a svobodněji i pro literaturu prospěšněji živ."

Proto mu přišlo nanejvýš vhod, když pražská duchovní konsistoř, „dobře znajíc zběhlosť Čelakovského a důkladnosť v českém slohu, vyvolila jej již r. 1827 za korrektora a podredaktora nového svého od r. 1828 v Praze vycházejícího „Časopisu pro katolické duchovenstvo", ba odevzdala mu skutečným dekretem i překlad velikého spisu sv. Augustina: „De civitate Dei" (O městě božím), jenž měl co příloha takořka částečně přidán býtl k onomu časopisu. Odměna za tyto práce nebyla skvostná, než jen taká, že Čelakovský asi v máji 1829 poděkovati se mohl ze svého úřadu vychovatelského, ve kterém téměř sedm úplných let byl setrval. Zdálo se mu, že při novém svém zaměstnání více volného času mu zbude, než při vyučování patero jinochův."

Že Čelakovský téměř sedm let v jednom domě jako vychovatel vydržel, to mluví, že se musil honositi vlastnostmi, jichž si dům, k němuž po dobu tu náležel, vysoce uznale cenil, což také k pochopení povahy, spůsobů a vlastností Čelakovského třeba připomenouti.

Ač byl u Ledvínkův oblíben, proto předce musil se konečně, ano mu také věku přibývalo, ohlížeti po pevnějším a trvalejším postavení pro další budoucnosť. Z té příčiny podrobil se také 1. února 1827 po tehdejším spůsobu konkursu o jakousi profesuru. Ale při

nepřízni, jaká ho ze strany školských představených přímo pronásledovala, opět marně. Tehdy mluvilo se také o jeho povolání za profesora na Rus.

V dobách oněch opětně se častěji vracel k poesii a z r. 1828 vyniká zejmena velkolepá jeho modlitba „Buď vůle tvá“, kteráž by v žádné české modlitební knize nynější doby scházeti neměla. Báseň tato také charakterisuje smýšlení Čelakovského, čtenáře místy přímo uchvacuje, zejmena ve sloze třetí a páté poslední. Čelakovský se tam modlí tímto velkolepým spůsobem:

„Buď vůle tvá! kdy záře tvých milostí
a tvých darů život náš ostkvívá,
v našem kdy srdci ples a mír se hostí
a blaženostmi duše oplývá:
Však i kdy bouře nad námi se sbíhá,
bolest a nouze nám dni podkalí,
kdy zlý nepřítel cesty naše stíhá,
a v truchlosť mysl naši zahalí,
buď věčně vůle tvá!

Buď vůle tvá! a zákonů tvých símě
v srdcích našich se stále rozmáhej!
Buď od tebe nám milé každé břímě,
je nésti tvá milost nám pomáhej;
slabiť jsme: ty rač dáti setrvání,
ty v pádu kroky naše podchycuj,
a tak v životu, tak i ve skonání
děj, slitovníče náš, se rozkaz tvůj,
buď věčně vůle tvá!“

Poesie Čelakovského byla v tomto čase neobyčejně šťastnou. Zněla tak, že se rozechvěla luznými

svými zpěvy po celém Slovanstvu. Věhlas Čelakovského byl rázem nepopíratelným, když r. 1829 vydal svůj „Ohlas písní ruských“, o němž vždy na chválu opatrný Fr. Palacký v Časopise musejním na r. 1830 pravil:

„Pan Čelakovský, jakož vůbec známo jest, od r. 1822—1827 vydal ve třech dílech důležitou sbírku slovanských národních písní, ze všech nářečí, s českým přeložením cizojazyčných. Potom r. 1827 zase svazek litevských národních písní, z původního jich jazyka přeložených, nám od něho podán byl. Když to samo již na důkaz sloužiti může, jak on velice sobě národní písně oblibuje, zase pilnější podrobné uvažování těchto sbírek zřetelně by dokázalo, jak jemný a čilý smysl poetický jím při vybírání těch na oko často nepatrných zpěvů vládl. Týž poetický duch jeho vnukl jemu myšlénku, aby síly své v prostonárodních slovanských písních a především v ruských, sám pokusil. Tak po vstal drahocenný ten dárek, o kterémž tuto řeč jest, a kterým on krajany své minulého leta těšil.

Jest to již zastaralá vina učeného vychování našeho, že jsme až příliš navykli, cenu poetickou básní a zpěvů právě v tom sobě zakládati, v čem ona nikoli nezáleží, a že tudy často i jemnost chuti pro vyšší a spanilejší půvaby poesie tratíme. Vzorové námi vládnou a formy mrtvé; domníváme se, že básniti nám nelze, nehodí-li se verše naše pod rubriku ódy, neb zpěvu, ballady, elegie, idylly. a co těch jmen více. Ale živý obor poetických forem jest tak nesmírně rozmanitý, jaková jest rozmanitosť květin v přírodě; a duch poetický podobá se tvorné síle organické, která všecky sady a květnice samovolně v nestihlé rozmanitosti ušlechtileji zdobí, než-li jakékoli naše umění a namáhání učiniti může. Tato tvorná božská síla, založená na citu

čistě člověckém a na spojené s ním jemnosti mocí obrazotvorné, jevívá se i v písních obecného lidu často tím spanileji a živěji, čím méně se umění do výtvorů jejich vtírá; protože lidu obecnému ani jemnost citů ani život fantasie neschází. Mnohé písně národní jsou krásnější, než-li všecky ódy a hymny nebo elegie, co jich která literatura dohromady počítá. Jevíť se v nich spanilost mysli lidské v nekonečné živosti a rozmanitosti; a to tím mileji, čím méně hledána jest, čím méně z úmysla pochází. Ale tím nesnadnější jest také jejich nápodobení (imitací), leč kdo tou mocí ducha vládne, kterou bůh „ku podobenství svému“ člověctvu udělil.

O takové ducha moci nepochybně svědčí také písně Čelakovského „Ohlas písní ruských“; aspoň já tak soudím, že vedle Slávy Dcery ušlechtilejšího plodu básnického nad Ohlas tento v novější literatuře naší nemáme.“

Čelakovský věnoval „Ohlas písní ruských“ příteli Karlu Vinařickému a jako předmluvu k němu vidělo se mu položiti tento vyňatek z dopisu k témuž:

„V duchu našem vystupují často myšlénky, ku kterým z počátku pro nesnadnost jich vyvedení, neboli z nedůvěry ne hned srdce přiložiti hotovi býváme; dodáním však sobě mysli brzo o možnosti v skutek jich uvedení sebe přesvědčujeme. Odvaha a rozvlažená chuť tu více působí než-li dlouzí rozmyslové. — Podobná mimoletná myšlénka byla mi pohnútkou, abych síly své v prostonárodních slovanských písních, a především v ruských, pokusil; z nichž některé k Tvému laskavému nahlédnutí tuto odesílám. Známyť jsou Tobě, příteli, půvaby a krásy zpěvné naší Slovanky za našich dnů nejen ve vlasti lůně, nýbrž i po vzdálenějších

krajinách rozhlášené a slavené; i nebudeš se tedy diviti, že mně náklonnosť právě k této práci vedla, spíše se mnou divno musí Tobě býti, že posud žádný z našich spůsobilejších básníků k tomuto prameni se neodebral a z něho nečerpal. Mám naději, že zalíbení ve zpěvu národním básníky naše od oné nadutosti, oněch par a dýmu uchrání, jenž nyní některé cizokrajné literatuře, a poněkud i naší, více jsou na škodu, než k užitku; pokud pravda jest, že pestrá latanina slov nikdy myšlénky samé nenahradí, která čím vznešenější a pěknější, tím spíše takřka v tenké roucho slov se odívá, aby více viděna a pozorována byla.

Samo pak vymyšlení následujících písní v kroji ruském, jakož snadno sám zpozoruješ, odnikud vzato není, vyjmeš-li užití rozměru, některých tak nazvaných stálých básnických forem, po mnohých písních rozprostřených a stále se opětujících, užití též několika grammatických zvláštností a jiných některých drobností, což vše k lepšímu vytknutí národní známky přičiniti se musilo. Ostatně, naděje-li neklame, že by tento druh básní Tvou a jiných přízeň získal, brzo k některým slovanským národům podívati se, ano i počet ruských písní rozmnožiti hodláme —“

Zde jest vyloženo, jak Čelakovský při skládání „Ohlasu písní ruských“ smýšlel a co v ohledu tom dále ještě zamýšlel.

Vedle „Ohlasu písní ruských“ sestavoval Čelakovský r. 1829 „Ohlas písní českých“, kterýž však dočkal se dokončení svého až teprve značně později. Uvedením některých od Čelakovského vydaných knih a spisů samostatných není ovšem vyčerpáno vypsání jeho literární činnosti, kteráž také silně byla zastoupena ve přispívání do různých tehdejších časopisů, což vy-

líčiti a ukázati náleží ve knize podrobnější, nežli jest tato.

Připomenouti však třeba, že r. 1830 byl již horlivým spolupracovníkem Časopisu musejního, v němž nejenom ukázky svého básnění otiskoval, ale v němž také uveřejnil satyrický román „Patrní dopisové nepatrných osob“, sebraní a vydávaní někdejším spisovatelem „Krkonošské literatury“. Prací touto jest čtvrtý ročník (1830) Musejníka docela zahájen, což nasvědčuje tomu, jaké oblibě a popularitě těšila se tehdy „Krkonošská literatura“ a v jaké vážnosti byl její někdejší spisovatel.

Roku 1830 byl však Čelakovský z obvyklých svých prací a snah značně vzrušen. Jednalo se totiž o to, že měl býti povolán do Ruska.

Věc ta měla se takto: Ruský dvorský rada Keppen již koncem r. 1826 sděloval svým slovanským přátelům plány o založení profesur veškeré slovanské literatury na ruských universitách a v listopadu t. r. tázal se Hanky, nechtěl-li by takovou kathedru přijmouti on a Šafařík. V únoru r. 1827 Keppen oznamoval Šiškovu (ministru vyučování), že Hanka jest hotov přesídliti se na Rus, rovněž i Šafařík a Čelakovský. Ale to byly jen návrhy, nemající pevného základu. Keppen sám téhož roku se přistěhoval na Krym. Když se na podzim r. 1829 vrátil ze Simferopole do Petrohradu, znova mlavil o tomto plánu s Šiškovem a s jeho nástupcem v ministerstvu vyučování, knížetem Karlem Andr. Lievenem. Šiškov vrátil se ku plánu, který byl vstavil r. 1818 do nového statu statutu císařské akademie, totiž aby akademie založila knihovnu všech slovanských jazyků. Měla nyní povolati Hanku, Šafaříka a Čelakovského za bibliotekáře toho ústavu. Akademie

návrh přijala. Dne 23. dubna 1829 se usnesla věnovati 30—40.000 rublů na založení takové knihovny a 2—3000 rublů ročně na její doplňování; za bibliotekáře měli býti pozváni Hanka a Šafařík s hodností (čin sedmého stupně) rovnou řádným universitním profesorům a s platem 4000 rublů. Čelakovský s hodností mimořádného profesora a s platem 3000 rublů. Tito tři učenci měli zároveň vypraviti veliký slovník všech řečí slovanských. Počátkem ledna 1830 projekt schválen od komitétu ministrův i od cara Mikuláše. Na cestovní útraty poukázáno každému z tří učencův po stu dukátů. Formální pozvání odeslal jim Keppen s listy z 29. ledna (10. února) 1830. Šafaříkovi a Hankovi psal, aby se jeden z nich eventuelně připravil i k nové slovanské kathedře, která se měla založiti na Petrohradské universitě.*)

„Jmenováni učenci původně všichni do Ruska obrátiti se zamýšleli. Brzy však chuť k tomu ztratil Šafařík, tehdy ještě v Novém Sadě dlící a potom od úmyslu toho upustil i Hanka, hlavně pro nechuť své choti vydati se z Prahy a snad také proto, že se k úloze tak veliké necítil býti dosti spůsobilým. Hlavně však nedošlo k tomu také asi následkem jednání nebo nejednání ruské císařské akademie petrohradské.**)

„Celá záležitost takovým hlukem započatá, utuchla

*) Dr Konstantin Jireček: P. S. Šafařík mezi Jihoslovany. Str 118 atd

**) O záležitosti této obšírně psal proslulý a v Čechách všoobecně známý a vysoce vážený prof. oděsské university Kočubinský ve svém vysoce důležitém díle o počátcích slavistiky na Rusi. Jmenovaný slovanský učenec jest nad jiné podrobně, a namnoze z vlastního názoru o českých poměrech a záležitostech informován. Listy Keppenovy uveřejnil prof. Jagič.

poznenáhla, snad pro povstání v Polště nebo snad jen proto, že ruská akademie po odstoupení Šafaříka a Hanky (?) Čelakovskému samému účel tak těžký k uskutečnění svěřiti nemohla, avšak nevyjasněno s určitostí až podnes, proč ho žádná odpověď více nedošla z Petrohradu.*) Že však cestu do Rus nebude moci ihned nastoupiti, to dobře věděl Čelakovský a že nejméně celý rok uplyne, než-li konečná doba se přiblíží, to psal i přátelům všem a připravoval se i s celou svou silou k budoucímu svému povolání. „Práce moje,“ píše 4. března 1830, „všecky zastaveny; a k jinému nyní třeba zřetel obraceti t. po bibliothekách slíditi a kde co důležitého pro ruskou budoucnosť zaznamenati, vytahovati atd., což by vše potom tíže bylo k nabytí, tak že se věru již jako cestující skrze Prahu považuji.“

Když mu nyní naděje na Rus se dostati kynula, tu předce se v srdci jeho ozývala větší láska k domovu a vlasti. Psal totiž Kamarýtovi: „Hanka jest hotov a volen to přijíti a mně podobně nic nezbývá, než-li tétéž příležitosti se uchopiti. Kdybych však byl na Hankově místě, totiž měl příjmy jako on, neučinil bych toho předce. Leč takto, co mi zde zbývá, než-li trpká budoucnosť, a těžké se obhánění a zápasení s největšími potřebami. Při tom mi nejvíce líto, že z básnického okresu potřeba bude na vždy vystoupiti, kdežto myslím, že bych byl s to býval něco dovésti. Však než přijde k tomu, může ještě dobrý rok uplynouti.“ A 11. března 1830 opět mu psal: „Nedávno přislaným listem p. Keppena známosť se nám dává, že po-

*) J. J. Hanuš: Život a působení F L. Čelakovského str. 31.

navržení akademie J. M. císařská v kabinetě potvrditi ráčila a budoucího měsíce že úřední dopisy od samé akademie obdržíme. Mně při tom přisouzeno, dříve než Petrov (Petrohrad) dosáhnu, malou cestu vykonati a sice z příčiny rusínského neboli rusňáckého nářečí. Bude tedy projíti horní Uhry, naše Polsko, Krakov a potom na Varšavu. Nepochybně před zimou věci tyto v pořádek přijdou a od dneška za rok mne více v Čechách nebude."

První tato naděje ovšem že pochopitelně odvracela Čelakovského od jeho dosavádních prací a vedla ho na pole jiná. Proto přestal pracovati na rozbásněném tehdy svém „Ohlasu písní českých" a ve spěchu uspořádal r. 1830 druhé vydání svých „Smíšených básní".

„Z vědeckých svých prací hodlám ještě před odjezdem do Rus," jak sám dí, „vypracovati svou všeslovanskou chrestomathii, aspoň z hruba — bude jak pozoruji, vynášeti 60—70 archů." Patrno, že to už símě bylo pozdějšího „všeslovanského čtení", jehožto však dokončiti mu nebylo více popřáno."

V době této zdá se, jako by se štěstí na Čelakovského nejplnější vlídnou svou tváří začalo usmívati. Ještě dokonce také i Mílek mu obzvláště štědře přál!

Přítel jeho J. J. Hanuš vypravuje o tom takto: „Umořen téměř pracemi tak různého druhu spěchal v prázdninách r. 1830 k ustálení zdraví svého do rozmilých mu Strakonic, netuše, že tam mu bíti měla šťastná a nová hodina budoucího jeho živobytí.

Míval v obyčeji na prázdninách takových z rána již se procházeti s přítelem svým Plánkem v rozkošném údolí Vatavském a přišel tedy i jednoho dne r. 1830 k němu z rána, aby s ním vyšel v okolí lahodné.

Než-li se však dostrojil Plánek, hleděl Čelakovský z okna, kdež se mu zračila spanilá dívka vyšších už stavův v čistém a jednoduchém oděvu, ježto nicméně mezi obyčejnými děvečkami k mlíkařce kráčela. On, tázaje se Plánka, kdo by byla, dozvěděl se, že je to Marie, dcera kupce a měšťana strakonického Venty, která zvláštní láskou k otci svému puzena co den mu sama pro snídaní dochází Čelakovského mysl byla sličností děvy té spanilé úplně a tak dojata, že nepopřála mu pokoje vnitřního, až byl přítelem Plánkem v dům otce jejího uveden. Avšak tam čekalo nové na něho překvapení. Vkročiv totiž poneјprv do pokojíka jejího, viděl i slyšel ji zpívající hrát na fortepianě. Tu jako rázem vida prostosrdečnost vzdělanost, krasocit a spanilost tělesnou v nejjemnějším celku, spatřil v ní budoucí již svou choť a šťastnějším ještě se stal, jak se v krátký čas dozvěděl, že ho Marie též ráda má. Z toho nového a v té důkladnosti nepocítěného ještě štěstí vyšel v brzku ohlas básnický, jsouť to „Poměnky vatavské“, složené ze 13 lyrických sonetův. V čele jich stál sonet:

„Původe té sladké tísně,
ty buď předmětem mé písně:
ty buď, sličná Marie,
Musa má a Gracie.“

Jak luzvý zjev spanilé Marie mužnou mysl Čelakovského rozjařil, svědčí slova jeho dopisu, jejž po svém návratu ze Strakonic přes Klokoty do Prahy příteli Plánkovi 15. října 1830 poslal. Čelakovský mu psal: „— ještě jsem se v našem sídelním městě neohlídnul, ještě ani 24 hodin mého zde pobytu neuplynulo a již k vám řádky své obracuji. Považte si, jak

horlivého máte dopisovatele! — Možná, že řeknete: vím já vím, co tuto horlivosť rozněcuje — i já vím, že s pravdou se nechybujete. Oh, Strakonice! ty město moje otcovské, jak drahé jsi se mi stalo, jaký to něžný, krásný kvítek na tvém lůně se rozvinul! — Cesta podzimní tato z mnohých ohledů a z jednoho nejvíce velice mi památná a lituji, že pozdržení moje u vás tak rychle mi odběhlo, tak že mi právě jako sen přichází.

A nyní povězte, co dělá anděl ten milovaný, jenž byl celou cestu naší rozprávkou a jedinou přeutěšenou myšlénkou? Vyřídil jste všecky mé poklony uctivosti a pozdravení nejvroucnější? Doufám, že mé důvěry hodným se učiníte. O kolik vzdechnutí toužebně s hory klokotské s námi putovalo za vámi do Strakonic ve spůsobu přenábožných poutníčků k této ušlechtilé a spanilé Marii, jakou rozkoší oplývalo srdce po celé ostatní cestě při každém na ni vzpomenutí!

Nemyslete, příteli milý, že svědectví vaše o krásných vlastnostech této přelíbezné krajanky pozornosť mou k ní obrátilo, ó již od prvního hned spatření více sobě srdce mé přálo než jsem vám chtěl vyjeviti, a bylo by divnější věcí, kdybych při pohledění v její nevinnou, sličnou ano andělskou tvář beze všeho citu a chladným mohl zůstati, a každé okamžení v přítomnosti její dva následující dny strávené, každé to blažené pro mne okamžení mne přesvědčilo, že tato zevnitřní pěknosť o mnoho vzácnější krásou ducha a jemností srdce jest podporována a povýšena. Pamatuji vás tedy na váš přátelský slib, učiněný mi na rozchodu, že jménem mojím to milostné dítě o dovolení požádáte, bych sám co nejdříve lístkem k ní samé psaným mohl se obrátiti. Přivolí-li k této mé prosbě, tedy nedlete

ihned a co možná jejími slovy mně o tom zprávu dáti. Zatím sám rozmilé Márince ode mne vše co nejkrásnějšího víte oznamte, mé nejšetrnější poklony jí objevte a v sladké její upamatování mne uvádějte. Podobně i její jemnost paní máteři s ruky líbáním mne uctivě mějte poroučena."

Spanilá Marie žádosť Čelakovského neoslyšela a srdce své mu zadala. Mladý, nadějí plný muž, byl na vrcholi svého štěstí. Avšak ne na dlouho —

„Po přesladkých těchto prázdninách nastoupil ale trpký Čelakovskému podzim a to hned jak mile se byl ze Strakonic do Prahy navrátil. V Strakonicích byl se mu vzor živobytí zjevil, jak by mohlo býti žití lidské uspořádané ve fantasii: v Praze pak seznal skutečnou svou nynější dobu, t. naději holou, ježto však k tomu co den více ukazovala se zklamanou. Netoliko že tehdáž strašná cholera zuřila v Rusku a Polsku, nýbrž jak už dotčeno i povstání Polákův proti Rusům nebylo příznivo cestě, čekané do Rus a po Rusích."

Naděje Čelakovského v určitou budoucnosť začaly opět mizeti. Cítil to, ač se mu ještě úplně nerozprchly, když koncem r. 1830 psal Kamarýtovi: „Jsem vskutku nešťastný, nespokojený, stísněný, jak jsem jaktěživ nebyl. Bídný tento život — co život — ? možná-liž toto trapné den ke dni se motání životem nazvati." Tuto svou náladu pak po novém roce 1831 vysvětluje Kamarýtovi takto: „Jedvať tomu tři nebo čtyry dny, co poněkud opět v duchu mém uspokojení se rozhošťuje; tak velice jsem byl více jak po dva měsíce sklíčen a téměř zničen, že jsem k ničemu se neschopna viděl a mohu směle tento čas jako nulu v živobytí svém považovati. Při tom všem přátelé a známí moji jedva pozorovati mohli, co vnitř se mnou se děje.

Ještě to dobře, když člověku tolik síly zbývá, že mu netřeba na žel a smutek svůj přizívati cizího podílu. Odkud však tato zasmušilosť, toto ubolevání, tato zmrtvělosť ducha při mně se vzala, sám zcela a veskrze pochopiti v stavu nejsem, byloť jednak více příčin působících k tomu. Ach! přede vším pohled na můj osud, padni již jak padni, není veselý; k tomu všemu nejistota, anoť od půlnoci po dlouhý čas žádné zprávy nás nedocházejí; co z touho souditi, nevím. Toť poněkud zahořčuje i chuť ke vší práci, anoť sám člověk neví, které by se měl, jako potřebnější, dříve uchopiti.

Jaký konec toho bude, jsem žádostiv. Pro tuto stránku však by se ještě dalo upokojení najíti, ať přijde, co přijde. Možná též, příteli můj! že má ramena příliš slabá byla pro blaženosť, která se z jiné strany ke mně přiblížila a že snad bázeň ztráty tohoto blaha příliš na srdce dolehala. Nemohuť tajiti a pomlčeti o změně, která se mnou se dála od seznámení se s Marií. Nyní teprve zcela a ouplně okouším a poznávám, co jest pravdivá láska, co toto milostné dítě mému srdci drahé se stalo. Působíť mi veliké slasti, ale též velké zármutky. Ani jsem sám z počátku nemyslil, jaký vplyv na můj celý život má letošní podzimní cesta projevila. Mělo-li by se státi, že bych výhost musil dáti tomuto něžnému, spanilému tvoru, na vždy veta by bylo po mém poklidu, nic by mne více se životem smířiti nemohlo. I ona mne miluje — tohoť jsou mi svatým a světlým důkazem slova v každém jejím listu. Píšeš k milované Antonii*): „přál bych mu, aby ta milenka byla jehou pravou spokojeností, aby se nepřekvapil, nebo mladosť a láska tato klame

*) Alžbětinka Marie Antonie Pedálová.

někdy svou zevnitřností, a třeba opatrně k tomu se míti.“ Jest-li bych tuto mohl na oklamání pomysliti — ne, nikdy, nikoli! Mohlť bych skoro říci, že jsem se více v Marii zamiloval ušima, než-li očima, ač i pohledem v každém okamžení její vnitřní i zevnitřní sličnosť dává se postihnouti. Obrátím-li mysl k celému tomu ději, připodobňovati se věru mohu k bojovníku, jenž v zápalu bitvy necítí, jaká rána tkví v těle jeho, a všecku svou sílu podržuje — tak mi bylo první čas jak u tebe, tak ještě v Praze — až potom zimničná palčivosť jej porážeti počíná a na lože uvrhuje.“

To jest vlastní rukou líčený a nakreslený obraz duševních stavů Čelakovského v této době, když se na Rus chystal a při tom dal si srdce něžně spoutati.

A při této sladkobolné náladě, jež ještě nejluznější svity blahých nadějí na nastávající štěstí ozařovati nepřestaly, mihl se Čelakovskému v cestu chladný anděl smrti, který od té chvíle neuprosnou rukou stále před ním nové hroby pro ty jeho nejdražší hlavy otevíral — —

Dne 4. března 1831 mimo všechno očekávání umřela Čelakovskému již od r. 1825 oddaná ctitelka a mateřsky něžná přítelkyně, jeptiška Marie Antonie Pedálova, člen kláštera řádu sv. Alžběty na Slupi v Praze.*)

*) „Marie Antonie, vlastně Josefa Pedálova, narodila se dne 18 února 1780 na Vyšehradě. Její otec, ryzí Čech, byl mistr hrnčířský. Zrušením některých klášterů rozptylila se též řehole sv. Kláry, k níž náležela teta Josefinina, Anežka Pedálova. Tato usidlivší se na Vyšehradě u bratrance stala se první vychovatelkou a učitelkou Pedálovy dcerušky. Ač Anežka po dvou letech již umřela, předce výpravkami svými o životě klášterním položila símě do mladistvého srdce, jež později se

Zasvětivši život svůj službám trpícímu lidstvu, plála horoucí láskou k mateřskému svému českému jazyku a jsouc literárně činnou oblíbila si mladistvého Čelakovského, tak že s ním a se přítelem jeho Kamarýtem tvořila nadšený vlastenecky přátelský trojlístek jehož radostí a potěchou byly pokroky českých národních snah a tužeb.

Jak se smrt ušlechtilé této vlastenky Čelakovského dotkla, ukazuje list jeho Kamarýtovi ze dne 5. března 1831: „Přicházím tenkráte, můj drahý Vlastimile, tímto listem jako donášitel a zvěstovatel smutku a pro nás i pro milou naši vlasť ztráty veliké. Není zde více anděla našeho Marie Antonie; Pánu se líbilo tuto svatou duši povolati k sobě. Zármutku mého nejsem v stavu ti vypodobniti, ty sám jej nejlépe cítiti budeš. Dnes ráno mi tuto truchlivou zprávu přinesla služka z kláštera a právě sám z toho zarmouceného místa přichá-

---

vyvinulo. Josefa pak navštěvovala školu vyšehradskou. Vyznamenávajíc se schopnostmi přednášívala české prosiovy na veřejných zkouškách s nápadným nadšením. Není dosti vysvětleno, jaké obzvláštní poméry osobní staly se hlavní pohnutkou, že myšlénka v ní dozrála odříci se světa. Úmrtím jedné hraběnky, jeptišky, se jí umožnilo na uprázdněné místo bez složení věna vstoupiti do řádu sv. Alžběty, což učinila 21. listopadu 1803. Dne 9. září 1805 složila řeholní slib, příjmouc jméno Marie Antonie. Povinnosti své konala s velikou horlivostí, zbývajícího času k vyššímu se vzdělávání používajíc, ke čtení knih a ke cvičení se ve spisování. Během času sepsala něco básní a některé povídky. Pod jménem Dobrovlastka psala též do „Čechoslava“ a do „Poutníka Slovanského“ (1826, za redaktora Fr. Tomsy). Celkem o sobě vydala „Život sv. Alžběty“ (1816); „Chlébové posvátní“ (modlící kniha pro ženské (1820), „Serafka“, dárek dcerám městským (1826) „Myrtový věneček“ (1828); „Keř rozmarinový“ (1830). Odpočívá na druhém Volšanském hřbitově na levé straně u zdi.

zím, kde všude okolo mne se rozléhal pláč a kvílení. Tento týden se byla vydala Antonie na obyčejné postní soukromní pobožnosti nebo tak zvané exercicie; předevčírem t. ve čtvrtek pocítila v sobě náramné třesení srdce, což však i jindy se jí přiházívalo, při tom ale přec neulehla, ale zůstávala v mírné veselosti mezi sestrami. V pátek opět v rozjímáních dopoledne strávila, byvši u sv. přijímání, ano ještě v poledne v refektáři se ukázala i něco pokrmu požívala, po poledni se jí však přitížilo a po čtvrté hodině v rukou takořka svým sestrám u ní přítomným skonala. Svatý a nábožný byl její život, tak blažené, tiché a svaté i její skonání! Od velebné matky až do nejnižší sestry v klášteře vůbec byla milována a krom těchto zdí mnohé srdce popláče pro ni.

Jáť pak jsem měl nejvíce příležitosti tuto šlechetnou, spanilou a bohumilou duši poznati; neboť ač mnoho jiných v lásce a přízni v jejím srdci spočívalo (ach, jak blažené bylo od ní milovánu býti!) předce zvláštním ke mně soucitem a dobrodiním toto srdce, jedva v světě nalezajíc sobě rovného, bylo nakloněno. V zítra v neděli tělo její bude odpoledne ve Volšanech pochováno, sám pan biskup bude míti průvod.“

Dne 19. března pak Čelakovský dále pokračuje: „Vím, že má v posledním listu ti daná zpráva o smrti drahé Antonie nemálo tě zarmoutila; i mně posavádе nelze se po ní z tesknosti vybrati, a zdá se mi, jakoby vše pouhý, děsný sen bylo. Tak beze všeho nadání z trojlístku toho, o němž ona tak ráda a často rozmlouvala, tento milý kvítek nejdříve opršel. Dne 7. března — smutná památka v den mého narození — jsme ji do hrobu dali. Povětrnosť toho dne byla tak zlá, že větší částka ze známých a ctitelů jejích službu

až na poslední místečko jí prokázati nemohla. Položena jest na Volšanech na třetím hřbitově, kde růvek její, dá bůh, ještě spolu někdy navštívíme. Nyní svůj úmysl ti projeviti musím. Svatá přátelská láska k této drahé zvěčnělé mne k tomu pobádá a víže, abych jí nějakou památku postavil a sice především tím způsobem, která by i kámen i železo přetrvati mohla. Mínim tedy takto přikročiti k tomu: a) Sepsání jejího života a co k tomu přináleží. b) Výbor nejpěknějších míst a průpovídek z jejích spisů (an dle mého soudu tyto mnohem větší jsou ceny, než-li pásmo příběhů) k tomu též, bude-li co z jejich listů atd. c) Kvítí z přátelských rukou na hrob její, Chmelenský, Vinařický a j. mně k tomu přispěti se uvolili, že i mého Vlastimila tu zbývati nebude, jist jsem. Žádaným tedy od tebe zpěvem vděk nám učiníš, an dle svého času a pohodlí, a kdy srdce nabídne, jej skládati můžeš; nemáť spěchu — aspoň ne velikého. Toto myslím, aby vše asi 4 archy tištěné vynášelo. Dá-li se další záměr našich přátel v skutek uvésti, uvidí se. Hodlá se totiž, pak-li by z toho něco čistého užitku vyplynulo, na nějaký památníček na hrob její vynaložiti. O tom však ještě porozmluvíme.“

K vydání spisku, jehož návrh Čelakovský Kamarýtovi podává, nedošlo. Avšak tělesné památce zbožné dušinky Marie Antonie památníčku na Volšanech se dostalo a nápis naň skládal Čelakovský.

Naděje pak, jež Čelakovský ve své opatření na Rusi skládal, nedocházely svého splnění, tak že musil se ohlížeti po nějakém pevnějším postavení ve vlasti, zejmena nyní, když se odhodlal založiti si vlastní svou domácnosť se spanilou svou krajankou, Marií Ventovou, již si byl trvale oblíbil a o její ruku se ucházel.

Konkursy, jimiž se o některá místa profesorská ucházel, podstupoval marně, tak že se začal obírati myšlénkou, odebrati se do Ruska na své vlastní útraty. A tu bylo některými vlastenci zakročeno, aby byl z těchto rozpaků vyveden. „Přiblížili se knížeti Rudolfovi Kinskému, tehdáž presidentu České Matice v Praze a líčili jsou jemu i smutné položení i zásluhy Čelakovského, načež on, aby jej zachoval vlasti, roční pensi mu vykázal. Jak tato dobrosrdečnosť působila na Čelakovského, patrno ze čtvero zpěvů složených ke zvelebení rodiny Kinských a radostný Čelakovský vida, že nějakou alespoň pevnou půdu nalezl ve vlasti své, první myšlénkou upamatovav se staré matky, vzal ji už v srpnu r. 1831 k sobě do Prahy, aby jí alespoň v posledních letech živobytí poněkud byl na pomoci a na potěchu. Pensí, vysazená knížetem Kinským, zdála se mu i dostatečnou, aby svrhl ze sebe podredaktorství a korrekturu theologického časopisu r. 1828 už převzatou, poněvadž se mu zdálo, že přepříliš vzdálena je tato práce od pravých úloh jeho života. Dne 12. září 1832 píše takto Kamarýtovi: „Já jsem se i časopisu i z dalšího překládání sv. Augustina poděkoval. Od nového roku převezme redakci nový pan kanovník Pešina. Tento třetí svazek již bez mého přehlížení rukopisu se tiskne.“ Avšak se strany překládání sv. Augustina změnil rozumně úmysl svůj a dokončil r. 1833 toto veliké dílo, setkav se s nemalým za to uznáním jak u přátel tak i u cizích. Ale i na redigování časopisu theologického podržel až do r. 1842 jakéhož takéhož podílu, čehož však zevrubněji udati nelze, poněvadž to z listův přátelských, hlavního to pramene tohoto životopisu, jasně neuplyne.“

V době této opět pilněji básnil, jsa zejmena hle-

daným básníkem příležitostným, dále zejmena přeložil do češtiny několik latinských básní Alžběty Johanny Vestonie (* v Londýně 1582, † v Praze 1612) uveřejniv je r. 1832 v Časopise musejním se příslušným úvodem. Potom rozmnožil „Ohlas písní českých“ a vydal v Časopise musejním část „Z anthologie ruské“. Vedle toho psal posudky, ale hlavně obíral se studiemi filologickými.

„Sama pak studia filologická Čelakovského měřila na začátku, jak měl ještě naději do Ruska přijíti, k tomuto domnělému povolání, jakmile však čáka klesati počínala, počaly se i studie Čelakovského všestranněji rozšiřovati a ruská bádání ustoupila všeslovanským studiím.

Na způsob, kterým si druhdy byl založil etymologický svůj slovníček polabského nářečí, začal nyní zakládati si podobný slovník kořenův slovních všech slovanských nářečí, v nějž s bedlivostí jen Čelakovskému možnou po celý čas živobytí svého zanášel a zapisoval nově se mu naskytlé kořeny. Zachoval se ten slovník cedulkový ve své značné rozšířenosti v jeho pozůstalostech literárních a vzbuzuje obdivování se jemu u všech ho vidoucích. V letech 1831 a 1832 pracoval hlavně v nářečích lužických.“

V časech těchto, kdy mračna nejistoty a nesnázi začala se nad Čelakovským trhati, navštíven byl hlubokým žalem, smrť odňala mu nejlepšího přítele Kamaryta. —

Kamaryt Josef Vlastimil, básník a spisovatel český, narozen 20. ledna 1797 ve Velešíně v Budějovicku, zemřel 19. března 1833 v Klokotech u Tabora, seznámil se jako student v Budějovicích s Čelakovským a Chmelenským, s nimiž vešel v důvěrné přátelství.

Věnovav se stavu duchovnímu vysvěcen jest 1824 na kněžství, načež se dostal za kaplana do Tábora, odkud po nedlouhém čase přeložen co exposita do blízkého poutnického místa Klokot. Přilnuv záhy k snahám vlasteneckým oblíbil si především básnictví české a ještě co bohoslovec vydal „Smíšené básně“ (v Praze 1822). V Klokotech pracoval Kamarýt s neunavnou horlivostí na vinici Páně, zároveň pak pečoval o všemožné vzdělání svých osadníků a probuzení v nich ducha nábožného, jmenovitě půjčováním jim vzdělavatelných českých spisů. Vedle toho nepřestal býti literárně činným, přispívaje do tehdejších časopisů básněmi dílem původními, dílem přeloženými, mezi kterýmižto posledními byla též pověstná Deržavinova óda Bůh. Mimo to vydal o sobě „České národní duchovní písně“ v Praze 1831—31, dva díly a „Pomněnky aneb rýmované průpovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti“, v Praze a Hradci Králové (1834) (poprve). Kamarýt byl nejenom horlivý vlastenec, nýbrž i co člověk muž šlechetný ducha nad jiné spanilého, jehož smrt osadníci jeho upřímně oplakávali, chovajíce jej po dlouhý čas u vděčné paměti.

S Kamarýtem se v posledních letech několikráte i nepohodl, což líčí tento list Čelakovského ze dne 15. října 1830 Plánkovi:

„S Vlastimilem jsme se jednoho dne na krev pohádali, tak že bych mu byl hnedle na to okamžení z Klokot utekl — ještě ten starý svárlivec — za to si ale počká, než ode mne jakého hlasu obdrží. Považte — není-li to rozum pod opatek dávati, začal mi ledacos o strašidlech tvrditi, až i konečně dovozovati, že tam kdesi v okolí nějaký člověk žive, který při měsíci žádného stínu nemá. Načež já mu chladným

smíchem, že nepochybně on sám tam to přivede, že o jasném poledni nic z něho, než samý stín nezůstane, a tu jsme byli v sobě jako dva Abderiti, kteří se o stín oslův pohádali. Přál bych mu faru v Neustupově, je-li tam jaká."

Zajímavo jest, ze Čelakovského neminula povinnosť, kteráž skoro všem předním a vynikajícím mužům našeho národního obrození uložila, že se činně účastnili sdělávání novin.

„Čekala však v běhu osudův Čelakovského na něho nová ještě práce, na kteroužto on jako v tušení se byl druhdy již připravoval svými juridickými a politickými studiemi: redakcí totiž českých politických novin Pražských. Bylyť tyto noviny za předešlých let schřadly v pouhý takořka stín a vláda nyní, rovněž jak vydavatelové jejich chtěli je opět k čilejšímu živobytí vzkřísiti. Tu důkladnosť prací Čelakovského znajíce a zběhlosť jeho v dobrém slohu českém, vyvolili ho za redaktora a on, jenž ve vzdálených Strakonicích milou svou zaslíbenou choť choval, u které útěchy a blaha živobytí požíti očekával, převzal redakci tu, jež jemu dostatečné výživy poskytovala. Noviny pozdvihly se i skutečně k slávě a rozšířenosti neočekávané, zvlášť i za tou příčinou, že Čelakovský dobře se znaje v angličině a francouzštině z novin anglických a francouzských zprávy podával takovou rychlostí, že mnohdy ty samé zprávy přes Vídeň teprva za 10—14 dní v německých novinách do Prahy zavítaly. Honorárem za redakci pojištěným chtěl Čelakovský, jak jsme se právě toho dotkli, domácnosť blahou si založiti a psal tedy 4. prosince r. 1833 v stáří let 34 k budoucímu svému tchánu p. Josefu Ventovi do Strakonic takto: „Moje poměry a okolnosti nabyly za poslední doby lepší povahy, a já

nacházím i zde v Praze svou potěšitelnou existenci, ať si nyní mé ruské záležitosti, kteréž ještě doposud nejsou rozhodnuty, dopadnou jak chtějí. Roční mé příjmy obnášejí nyní mezi 600—700 zl. k. m. a tak budeme s mou nejdražší Marií před nouzí a nedostatkem postačitelně chráněni. Proto jsem se rozhodl, dne 2. února (1834) náš sňatek slaviti.“

Rozhodnutí toto stalo se také skutkem. Na Hromnice r. 1834 oddal ho tehdejší zámecký kaplan březnický Frant. Jaroslav Vacek-Kamenický, napotom děkan ve Blovicích, s drahou jeho Marií, při čemž svatebními svědky byli mu přátelé Jan Plánek a Jos. Krasoslav Chmelenský.

Poměry a postavení Čelakovského byly nyní nanejvýš uspokojivé. Doma šťasten a veřejně dle bohatých svých nadání a dovedností příjemně zaměstnán, jal se všestranně opravně pracovati o skutečnou zvelebu českého života a o zdokonalení a upevnění národního ducha českého. Čelakovský i bez pobízení rád zaváděl opravy a obětavě hleděl vše polepšiti. „Bylo s „Novinami Pražskými“, jejichžto redakci od r. 1834 řídil, spojeno i vydávání časopisu jiného, zábavného i poučného zároveň, jenž pod jménem „Rozličnosti“ vycházel. Čelakovský změnil i s jménem, nazývaje ho „Včelou Českou“, směr jeho příliš těkavý a neurčitý, a povýšil „Českou Včelu“ i obsahem jádrným i formou výtečnou na stupeň nejlepších tehdy časopisův. Tuším,“ praví J. J. Hanuš, „že to budou všechny větší a důležitější práce Čelakovského v „České Včele“, ač na mnoze nutno bylo, souditi jen ze slohu o jich původě. Všechny jsou výborné, některé nad míru půvabné, jako ku př. „Agay-Chan“. Myslí se obyčejně, že r. 1834 započal výkvět nejnovější literatury české, mně však

se zdá, „že to nebyl již pouhý květ, nýbrž jako ku př. „Včela Česká“ zralé ovoce, aspoň zralejší toho, jakého jsme se v pozdějších dobách někde zažívati musili. „Česká Včela“ pak sama, ve které si Čelakovský ovšem někdy co samovládce zvláště nad mladšími spisovateli vedl, vešla v tuhý boj kritický s různými stranami a kdybychom i připustili trpkou a neladnou stránku těchto potýkání, nemohli bychom přece nepřiznati se, že boje tyto jako povětří vzduch literární čistily a chuť čtenářstva ke čtení velmi vzbuzovaly.“ Čelakovský mocně dotíral na malicherně si vedoucí domýšlivé panstvo hlavně palčivostí své satyry a vtipu a tito dobří lidé zcela vážně se mu bránili, ovšem že pravdě od něho hájené se neubránili. Následkem toho nastala v tehdejší české veřejnosti hotová bouře. „Ze všech stran dolehali přátelé na Čelakovského, aby ustal od takových bojův, rušících poklid a jednotu mezi spisovatelstvem českým, tehdáž ještě větším dílem bratrsky spojeným, avšak on takořka jen stereotypně odpovídal všem: „My musíme míti buď něco dokonalého, buď nic.“

Míněním tímto Čelakovský jakoby do vosího hnízda bodal. Ač měl od první do poslední slabiky svatou pravdu, ač nepravil nic jiného, nežli co sto jiných součastníků mělo na špičce jazyka, přece se vyskytli lidé, kteří mu zazlívali.

Toho však Čelakovský nedbal a když musejní bibliotekář, té doby nanejvýš populární, proslulý a věhlasný muž a dokonce i Čelakovského přítel vydal po svém spůsobu překlad „Krakoviaků“, Čelakovský se neohlížel ani v zad, ani v před, ani v pravo, ani v levo a milého přítele Hanku sebral r. 1834 v časopise musejním článkem „Nový spis v novém jazyku“, že

to způsobilo všeobecné vzrušení. — Hanka mu ovšem odpovídal, avšak na místě, aby hájil svou knihu, tupil starší knihy Čelakovského a pak se se svými polemikami proti Čelakovskému vystěhoval do „Květů“, kde mu v odporu tom pomáhal Jos. Kaj. Tyl. To všecko bylo však marnou prací, neboť pravda stála na straně Čelakovského, třeba že mu bylo proto velice mnoho trpkostí snésti.

Než ty mu tehdy valně nesnází nepůsobily. Čelakovský nacházel plno vznětů, osvěžení a lahody u domácího krbu, tak že útoky proti sobě podnikané měl spíše za zábavu a také je hravě odmítal. Domácnosť jeho poskytovala mu náhradu za všechna protivenství, jenž musil v zájmu veřejného pokroku ve spisovatelském svém povolání porážeti a překonávati a když mu drahá choť Marie dne 29. listopadu 1834 povila synáčka, jemuž dáno jméno Ladislav,*) dostoupila blaženosť jeho vrchole, tak že vážné, upřímné a vroucí jeho vlastenecké smýšlení vítalo prvorozence těmito radostnými a spolu nadšenými nadějnými slovy:

„Ten půl nežil, kdo z kvítkového
slasť nepil dítek úsměchu! — —
kdy mním, že nad naše stkvělejší
dny někdy pozdravíš,
kdy mním, i ty snad v nejsvětější
že boj se dostavíš,
mou lásku, víru, mé doufání,
že příjmeš ty co vlastenec: —
Ten luzný cit, v prsou to vlání
sobecký nezná bezženec.“

---

*) Dr. Ladislav Čelakovský, nynější slovutný učenec a profesor botaniky při české universitě v Praze.

Důvěra k jeho vzorné znalosti ducha českého jazyka a spůsobu vyjadřování se v něm bylo tehdy tak značné, že mu byl svěřen překlad „Trestního zákona o přestoupeních oupadkových“ a překlad „Řádu celního a státního monopolu“, kteréžto od něho přeložené do češtiny zákonníky r. 1835 vyšly tiskem.

Rok 1835 byl pro život Čelakovského nanejvýš důležitým také tím, že mu svěřena stolice jazyka českého při universitě pražské. Dosavádní representant její, Jan Nejedlý, rozstonal se r. 1834 tak, že nemohl již ani v říjnu roku toho čtení své universitní počíti. Pročež povolán byl, jak se podobá k návrhu samého Nejedlého, tehdejším řiditelem studií filosofických, Janem Köhlerem, velmistrem řádu křížovnického, Norbert Vaněk, skriptor při c. kr. knihovně universitní a guberniální translator český, aby místo profesora řeči a písemnictví českého při universitě pražské zatím zastával. Ale neuplynul ani zcela rok a Vaněk nemohl místo to zastávati pro chorobu prsní. Již v červnu r. 1835 konal zkoušky s posluchači svými patrně se přemáhaje, a brzy po té choroba jeho zhoršila se tak, že mu bylo ulehnouti.

Protože pak na počátku nového školního roku nebylo naděje, že Vaněk se pozdraví, povolal řiditel studií filosofických v říjnu r. 1835 na stolici řeči a písemnictví české při universitě pražské Františka Ladislava Čelakovského, který tehda k úřadu tomu byl nejspůsobilejší ze všech, kdo v té příčině s ním konkurovati mohli. I byla radosť všeobecná, že právě Čelakovskému úřad ten byl svěřen.

Čelakovský začal přednášeti uprostřed měsíce října r. 1835 a přednášel čtyřikráte za týden, a to v pondělí a v pátek posluchačům řeči české málo ještě

znalým, ve středu a v sobotu pak těm, kdo již znali se v mluvnici české a chtěli se toliko ještě v ní zdokonaliti jakož i seznámiti se důkladněji s písemnictvím českým. Posluchačů měl počet veliký; zejmena do přednášek středečních a sobotních chodili nejen posluchači universitní, ale také četní starší vlastenci a spisovatelé čeští. Přednáškám svým uměl dodávati lahody a poutavosti vůbec a zvláště živým přednesem jakož i důvtipnými a zhusta také humoristickými výklady, takže posluchači jeho velice těšívali se na ně.

Bohužel přednášky Čelakovského netrvaly dlouho. Předchůdce jeho Vaněk zemřel na souchotiny 29. prosince téhož ještě roku 1835; a zároveň s jeho smrtí byl osudnou náhodou profesury zbaven i Čelakovský, nezastávav jí tudíž ani čtvrt roku."

Příčina toho byla tato. „R. 1831 vzbouřivší se proti Rusům Polsko krvavě bylo potlačeno a r. 1835 cár Mikuláš I. projížděl zemí, při čemž někteří z Poláků podali mu ve Varšavě adresu poddanosti a věrnosti. Cár nedůvěřuje tomu oslovil Poláky delší řečí, o čemž podána ve „Pražských novinách" ze dne 26. listopadu 1835 mezi jiným tato zpráva: „Císař ruský po tu dobu projíždí u veliké rychlosti dolní krajiny své říše . . ., ničeho po té vší cestě s takovou bedlivostí si nevšímaje jako vojska a opět vojska. Klademe tuto řeč matnou, o níž jsme se již v předešlém čísle zmínili, kterouž měl cár k deputovaným varšavským, okřiknuv je hned na začátku, když oni k němu mluviti chtěli: „Pánové moji! vím, že máte úmysl ke mně mluviti, a obsah řeči té vaší již mi jest povědom; nechci ale, abyste ji ke mně měli proto, aby nepravda nešla z úst vašich, anoť dobře vím, že smýšlení vaše jinačí jest toho, kteréž slovy projeviti hodláte. I jakž bych mohl

věřiti slovům vaším, ježto nakrátce před revolucí těmi a podobnými že slovy klamali jste mne svou oddaností? Nejste-liž vy ti sami, kteří jste před pěti, před osmi lety mluvili ke mně o věrnosti a poddanosti, dávajíce mi přepěkná ujišťování, a přec v několika dnech na to zrušili jste přísahy své a zrady i zločinství jste se dopustili. Císař Alexander — jenž více vám hověl, než ruskému cáru náleželo, jenž obsypal vás dobrodiními, jenž více k vám lnul, než-li ke svému vlastnímu národu, a vaše plémě kvetoucím a šťastným učinil — císař Alexander za to vysloužil sobě od vás ošemetnou nevděčnosť. Dobré bydlo vás od jakživa píchalo a sami jste se vydali za kaziče blahého stavu svého. Pravím vám, jak myslím, všecku pravdu bez obalu, abyste věděli, jak to s námi stojí a čeho se nadíti můžete, neboť od času oné revoluce dnes vás vidím ponejprv a mluvím k vám ponejprv. Pánové moji! věztež, že na skutky hledím a ne na slova. Lítosť musí ze srdce přicházeti. Mluvím k vám beze všeho hněvu a snadno pozorovati můžete, že není ve mně žádné kyselosti. Nejsem pojat žádným zanevřením, a vám na vzdor upřímně s vámi smýšlím. Maršálek, stojící zde před vámi, vyplní mé úmysly, podporovati bude mne ve vašem snažení a bdíti bude nade štěstím vaším. (Tu deputace se uctivě maršálkovi poklonila.) První povinnosť jest plniti své závazky a chovati se, jak sluší na poctivé muže. Z dvojího jedno sobě voliti můžete, pánové, jiného nezbývá: buďto setrvati v marném snářství svém o samostatném království anebo pokojně žíti pod mým žezlem jakožto věrní poddaní. Zůstanete-li při těchto snech o stávající pro sebe národnosti, o samostatnosti Polska a všech podobných pošetilých zámyslech, tím větší neštěstí uvalíte na sebe. Já kázal tuto citadelu

zříditi a ohlašuji vám, že při nejmenším bouření nad hlavami vašími dám město rozbořiti, že za čas života svého z rumu nepovstane. Nemilo mi, že takto k vám mluviti jsem přinucen; nemůžeť mocnáře těšiti, musí-li takto jednati se svými poddanými, avšak pro vaše dobro tak činím. Na vás jest, pánové, chcete-li toho docíliti, by předešlé věci přišly v zapomenutí, a toho nejjistěji dosáhnete poslušenstvím ke trůnu mému. Známo mi jest, že posud jste v dopisování s cizozemskem a že zpouru hlásající spisy u vás se rozšiřují. Sebe lepší policie nemůže na hranicích, jakové jsou vaše, toho překaziti, by tajného dopisování nestávalo, záhubné knihy se nedovážely. Jest tedy tím více povinností vaší býti ostražitými, aby se zlému přítrž stala. Tím jenom nastoupíte pravou cestu, když dítky své řádně vychovávati budete, vštěpujíce jim do srdcí náboženství a věrnost k panovníku. Viztež sami, že Rusy uprostřed bouří všech, jimiž se Evropa zmítá, uprostřed bludného učení, jimiž viklají se společnosti lidské, zůstaly silny a bez pošinutí. Věřte mi, pánové moji, že štěstím jest náležeti k této říši a ochrany její požívati. Buďte pamětlivi toho, co vám nyní bylo řečeno“ ... K této řeči cárově přičiněna byla poznámka: „Máme za to, že bez výkladu řeči této rozuměti se může, náležejíc do oné spisovny, kde se chovají řeči, mívané před čtyřmi sty léty od tatarských chánů k ruským knížatům.“

Rakouská censura poznámku tuto bez závady propustila. „Ale ruské vyslanectvo ve Vídni, jež odebíralo „Pražské noviny“ — velvyslanec kníže Tatišev sám uměl dobře česky — vidělo v těchto slovech urážku cára a žádalo za zadosti učinění. Z Vídně bez prodlení zakročeno o vyšetřování celé věci, a výsledek byl, že Čelakovský

sesazen ihned z redaktorství a že mu zároveň odňata také suplentura při universitě a tím i naděje, že by se mu dostalo kathedry profesorské. Průkaz, že Čelakovský nešťastné oné zprávy sám ani nepsal, nepomohl mu nic. Již na čísle ze dne 20. prosince Čelakovský není jakožto redaktor uveden."

Neblahá tato příhoda ovšem že se nanejvýš citelně dotkla hmotných poměrů Čelakovského a pomařila jeho krásné naděje, jimiž se byl před jejím vypuknutím kojil. Těšil se, že se mu jistě trvale dostane zastávané profesury na universitě a krátce před tím psal do Strakonic příteli Plánkovi: „Věci mé stranu profesury v nejlepším jsou stavu, neboť prošedše všecka místa, nyní již v kabinetu nalézají se k podpisu a za několik neděl nepochybně mi dekret bude dán." *)

Sesazení Čelakovského z redaktorství a z profesury celou tehdejší českou veřejnost nanejvýš hořce dojalo a bylo toho bolestně želeno. Tak ku př. Karel Vinařický ve příčině té dne 23. prosince 1835 z Kováně píše: „Bolestně se dotkla duše mé zpráva o nehodě vaší. Pěvče velké panichidy na cara Alexandra, čeho jsi se dočkal na slově bratra jeho? I nepochopuji, jaké viny dočiniti se může spisovatel v té zemi, kde censury stává? Čili jsi šlechetný muži, na sebe vzal odpovídání za jiného? Oběť náramná! Než jak mohlo nedopatření novinářovo škoditi také kathedře vaší? Doufám, že snad jen na čas se to stalo, na čas totiž vyšetřování. Milý, drahý příteli! Cítím vaši starost v plné míře. Vy ji cítíte čtvernásobně. Než právě proto mužně nes osud svůj, syne, choti, otče! Netrať mysli, netrať srdce! Nejsou tobě ztraceni přátelé. Doufej! těš manželku

*) J. J. Hanuš, Život a působení Čelakovského str. 38

i matku svou, jichž spolu žádám, aby se nepoddaly málomyslnosti. Snesitelným bohdá bude učiněn osud váš, nyní na počátku těžký a trpký. Nyní vás žádám, abyste mi co nejdřív, jak věci vaše stojí, upřímně řekl a oznámil. Učiním, seč budu. Zatím to v krátkosti.“

Kterak pak vypadala nálada a jaké bylo smýšlení Čelakovského v těžkých těchto chvílích ztráty hmotné i zmaru nadějí jeho do krásnější budoucnosti, vystihuje jeho vlastní list a odpověď Vinařickému ze dne 31. prosince t. r. Čelakovský mužně vypráví: „Bouře, která se nad mou hlavou sehnala, Bohu díky již přešla, a nebe se opět trochu vyjasňovati počíná. O této, v životě mém velmi památné události ovšem jste již úplně nabyl zprávy od našeho milého, drahého Chmelenského, i snad odjinud, pročež o tom vzpomínati již nebudu, jakož sám se domyslíte, že mi též bolestno býti musí, zmíňovati se o tom. Bůh sám naprav zlého nepřítele mého, a nedej, by on někdy těch strastných dnů zakusiti měl, které jsou mně přikvačily.

Za váš utěšný lístek vám upřímně děkuji; bylť též rosou pro mé vyprahlé srdce, jakož i neštěstí tohoto na mne seslaného proto velice si vážím, že skrze ně objevila se mi láska mých přátel a náchylnosť obecenstva tak světle a skvěle, že k slzám pohnut jsem, kdykoliv na to pomyslím.

O věci této bylo by mnoho psáti, mnoho mluviti; vše to z dobrých příčin ponechávám k našemu ať brzkému nebo pozdějšímu uvidění se. To však připomenouti musím, že mi sám můj anděl strážce dal to vnuknutí, že jsem při zavádění protokolu, pokud jen kolik se ctí se srovnati dalo, vinu na svá ramena převzal: tím jsem aspoň se zachoval nejv. purkrabímu, který mi toho jistě pamětliv jest a i bude. Což by mi bylo

prospělo, bych se byl dočista umyl, jakož jsem mohl, když by skvrna na presidium zůstala? Také právě slyším, že soukromně obdržel již nejvyšší purkrabí návěští z Vídně, že tato věc beze všech dalších následků tam se vyrovnala, a nyní očekáváme, až úřední cestou o tom zprávy přijdou.

Že jsem o redakci přišel, toho věru neželím; neboť při tom skromném platu bylo to náramné lopotování, času mrhání a — práce Danaid.

By však příhoda tato měla též zlý účinek míti na učitelskou stolici, to bych přetěžce nesl; ne z ohledu osobního zisku, jako spíše proto, že jsem se přesvědčil, co dobrého bych odtud působiti mohl. S trnutím a strachem vstupoval jsem první měsíc pokaždé na kathedru, ale vida později neobyčejnou pozornosť mých posluchačů, a čítaje jim v tváři sladkou tu příchylnosť ke mně, tím většího podnětu k zachování se jim jsem nabýval a na každou hodinu poslední ten čas dětinsky jsem se těšil.

Od presidium poslána mi byla tyto dni práce ku překládání 40 archů tištěných (Trestní zákon o přestupcích oupadkových,*) s kterou do hromnic hotovu býti mi uloženo, nelze mi tedy šíře psáti. Nevím, má-li práce tato býti v náhradu neb pokutu.“

Než tato jedna veliká nehoda, která byla Čelakovského potkala, nezůstala samotnou. Když ztratil redakci „Pražských novin“ a spojené s ní příjmy a když naděje jeho na dosažení stolice při universitě pražské stala se nanejvýš nejistou, tu k tomu přistoupilo také ještě úmrtí knížete Rudolfa Kinského, od něhož Čelakovský užíval ročního jistého platu. Plat

*) Viz str. 84.

ten octl se nyní také v nejistotě, jest-li oň Čelakovský nepřijde. Než ve příčině této byl šťastným. Po smrti knížete Rudolfa Kinského byla později r. 1838 „prostřednictvím hraběte Schönborna záležitosť ta tak uspořádána, že se mu bibliotekářství knížecí knihovny s ročním platem 400 zl. stříbra dostalo.“

Naději pak na zachování stolice profesorské při universitě kojil se Čelakovský stále, jak o tom 13. máje 1836 píše příteli Chmelenskému: „Pan hr. —b. již se vrátil s potěšitelnými zprávami. — — v mi prý již před tím dobře nakloněn, a k přímluvě jeho tím ochotnějším se býti ukázal, tak že referentovi H. poručil, až ta věc přijde, by ho pozorna učinil. Tolikéž týž dobrý pán mluvil i s referentem, který mne se ujíti slíbil, a pak odjížděje mezi napsanými punkty ad memoriam ministrovi, také ještě o záležitosti naší zvláště se zmínil. Teď již dechu volněji popadám, ježto naděje v jasnější obraz se podává.“

Na ten čas poměry Čelakovského zrovna blahými nebyly. K uhájení a opatření svých potřeb byl nucen dávati „hodiny“, aby si pro rodinu nezbytných prostředků zjednal, zejmena když 22. prosince 1836 domácnosť jeho rozmnožena byla dceruškou Ludmilou.

Ve zlých těchto dobách však četní přátelé na něho pamatovali a mezi těmi vynikal zejmena dr. Jos. K. Chmelenský, po smrti Kamarýtově nejdůvěrnější jeho přítel, kterýž byl též kmotrem dítkám Čelakovského a možno říci, že s ním srdce dělil.

Přese všechny bědy a trampoty a přes všechna zklamání, jichž se byl Čelakovský dožil, předce ani mysli, ani srdce neztratil, ale s pevnou mužnou sílou dále pracoval na přípravách k budoucím službám národu českému. Obíraje se pilně studiemi filologickými,

při čemž zejmena Jungmannův „Slovník“ si etymologicky na cedulky rozepisoval, odlehčoval stísněnému srdci svému básněním, doufaje, že příští časy si ho ještě přízní svou vyhledají.

V nesnázích těchto však neměl pouze dobré a šlechetné přátele, ale poznal také ničemné nepřátele, jimž r. 1837 věnoval „Dva přípitky“, jež tehdejší jeho poměry a náladu zobrazují.

Čelakovský mocně si zapěl:

„Vrahy mám! i nic jejich zloba mne neleká:
duše jsou to tmám propadlé,
mysli v sobectví ochladlé,
jed jim srdce obtéká! —
Je že mám, tu číši hrdě
piji sobě na zdraví.

Druhy mám! ó jak jejich mně láska lahodí,
duše jsou to přímé, milé
mysli jasné, k skutku čilé
srdce jejich blahost plodí!
Váš že mám, tu číši slavně
piji všechněm na zdraví!“

V časích těchto Čelakovský horlivě přispíval do všech tehdejších vážných časopisů a mínění jeho o tehdejším stavu literatury české zůstalo skálopevným bez ohledu, zdaž se to komu líbí nebo nelíbí a zdaž to jemu prospívá či škodí. Píšeť o tom dne 31. července 1837 Chmelenskému: „Ale to mi jde na mysl, jest-li že ani vy jste svou hedbávnou kritickou rukou té luze vyhověti neuměl, kdož by se chtěl o to pokusiti. Od některého času stala se v tomto ohledu veliká změna

v mém smýšlení, a ne tak snadno mne co budoucně pohne ke psaní článkův kritických, leda by nevyhnutelně potřeba kázala. Můj soud o té věci jest asi tento v několika slovech: Nač mám já (a tak rovněž i vy), jsa čehos lepšího schopen, sloužiti oslům za hřebelec? a možné-liž i drsnatou srst jejich vyhladiti! Pravda, můž se namítnouti, že ačby i dotýkaný o nic se nezlepšil, předce jiní váží z toho užitek. Prozatím ale může se ten a takový užitek i jinými cestami docíliti. A zde poněkud proti vašemu článku o kritice tak soudím, že dokud u nás dospělých a řádných v každém ohledu kritikův společnosť ve způsobě neviditelné francmaçonské lože se nezřídí, nemůže pravdivý soud o věcech míti volného průchodu při našem vášnivém a neostřileném spisovatelstvu. Jest to arci bohužel znamení ještě nízké vzdělanosti, a komu ještě jakákoliv pochvala libezně voní, tomu, a byť sebe spravedlivější bylo, každé pohanění velice smrděti musí. Kdo při chvále nemůž chladným zůstati, ten tím méně při haně. A chladnosť tato literácká nepochází ze žádné otrlosti, ale jest poněkud přesvědčením o své pravé ceně, jest nejjistější znak vzdělanosti. Avšak bez toho každý moudrý ví, že literární snažení se točí a má točiti okolo čehosi lepšího a vyššího, než jsou tyto obě marné a pomíjející věci. Že vy se ostatně s takovýmito nedouky v žádné spory nepustíte, vím bez toho a pročež o tom dosti."

Při tom pak Čelakovský velice důkladně všelijakým svým nepřátelům dovedl zatápěti. Mezi své nejlepší přátele čítal nejlepší muže své doby, jejichž přízní a důvěře se těšil, tak že mu roku 1837 svěřili k uspořádání „Časopis českého Musea". A tu Čelakovský ačsi již s jejich tichým souhlasem nebo bez

jejich vědomí zařadil do druhého svazu jmenovaného časopisu půl sta nových epigramů, jež nazval „Padesátka z mé tobolky". Účel této „Padesátky" vysloven byl hned v epigramu prvním a zní:

„Co kdo mi půjčil, tuto jemu vracím,
a věřitelům s ourokem
zde touto bankovkou své dluhy splácím."

K tomuto epigramu přidal ještě: „Etymologické poznamenání. Někteří myslí, že slovo bankovka od cizího banco, bank pochází. Já však, aspoň v některých případnostech, raději od našeho benčiti slovo to bych odvozoval."

Tato Čelakovského „Padesátka" způsobila ihned v tiskárně takový poplach, že se zpráva o ní dostala „do některých z tehdejších kruhů literárních a rozmetání sazby a potlačení vytištěných již epigramů za následek měla." Avšak vytištěný první arch druhého svazku musejníka na r. 1837 dostal se do veřejnosti také a velice blahodarně zde působil na celou řadu let, až když Čelakovský vlasť opustil a jistým pánům bylo volno tropiti svou zvůli, chopil se spůsobu Čelakovského Karel Havlíček.

Nyní jsou všechny epigramy z oné „Padesátky" v rukou českého čtenářstva a ostatně r. 1837 ani c. kr. censura proti nim ničeho neměla, neboť je všechny bez závady propustila. Nevyjítí jejich z musejníku docílilo jenom „vlastenectví" jistých osob.

Čelakovský měl však napotom pokoj. Alespoň veřejně se na něho více nikdo neopovážil a kde kdo, každý se dlouho v literárních nesmyslech mírnil. Mezi epigramy těmi nebyly všechny metlou, ale celá řada

byla jich pochvalným, upřímným uznáním platné a vážné literární a veřejné práce.

Při pracích, jež hojně uveřejňoval a při studiích, jimiž se stále horlivě zabýval, očekával Čelakovský stále, že se mu náhle ztracené profesury na universitě předce dostane. Opatřování životních potřeb kondicemi a objednanými překlady nanejvýš ho soužilo, tak že se ucházel o dosažení kustodství při pražské universitní knihovně, leč marně. Proto konečně zůstala profesura jedinou jeho nadějí v lepší a pravou budoucnosť.

A při tom byli mu i přátelé nápomocnými. Píšeť o tom sám Chmelenskému dne 1. září 1837: „— — donešena mi novina, nevím sám již ani, mám-li říci smutná; takť vše na mně a při mně v suky přešlo, že tni kamkoliv, i sekera by odskočila. Z krátka: přišlo, prý, tyto dni k řízení zemskému, aby konkurs pro stolici českou znovu byl vypsán a držán. Ze směsice myšlének, kterou tato zpráva v mé hlavě zplodila, ani se vymotati nemohu, srdce pak jest při tom tvrdo a němo, jakoby se mne to ani netýkalo. Jak se při tom jednati bude, sám ještě nevím; ale to aspoň doufám, že se to se mnou předc někam hnouti musí. Co se mne týče, přál bych sobě nejvíce ono v knížecím domě*) — též pro budoucnosť z ohledu mých dítek. Ježto nyní konec položen bude, ujíti se toho, jak jen možná, neopominu.

Palacký má alespoň tu záslubu, že byv ve Vídni, ačkoliv mi neprospěl, aspoň hotovou mísu onomu troupovi se stolu shodil, tak že nyní jest naděje, ze mu se toho nedostane. Vůbec jest to tedy znamení, že

---

*) U Kinských, čehož se mu dostalo.

nižádný z konkurentův za schopného uznán nebyl. Můj bože! jakýž to konečný předc konec vezme!“

Než zrušení prvního konkursu Čelakovskému také neprospělo, neboť při druhém byli jeho konkurenty přítel Vinařický a Jan Pravoslav Koubek, jemuž se Čelakovským tak želané stolice universitní napotom r. 1840 dostalo.

Tímto opatřením byly dosavádní nadějo Čelakovského na profesuru pochovány — —

Vedle drobných prací básnických, jež porůznu tehdy uveřejňoval, — což podrobně vypočítávati bylo by nanejvýš obšírným — otiskl tehdy na ukázku velké své sbírky přísloví slovanských výbor jich i s theorií, kterouž potom Jungmann přijal do své „Slovesnosti“.

Stále pak pracoval na rozpisování Jungmannova slovníku, z čehož vznikly napotom r. 1851 od Čelakovského vydané k němu dodatky.

Rok 1838 přinesl mu veledůležitou rodinnou událosť, rozmnoživ dne 25. listopadu rodinu jeho dceruškou Ludvíkou.

Za to pak následovní rok 1839 ihned ve svém počátku nanejvýš ho zarmoutil. Čelakovský ztratil druhého svého důvěrného přítele a sice Chmelenského.*)

---

*) Chmelenský Josef Krasoslav narozen 7. srpna 1800 v Bavorově, zemřel 2. ledna 1839 v Praze. R 1828 stal se doktorem práv, r. 1831 vstoupil do státní služby při fiskálním úřadě v Praze a 1835 jmenován místosudím dvorským a úředníkem králové. R. 1837—38 trávil v létě na Moravě, zaměstnán inventurou statků uprázdněného arcibiskupství olomouckého, též však lenních statků liechtenšteinských, při kterýchžto pracích a častých jízdách na komise vyvinul se v něm plicní neduh, který se stal příčinou jeho předčasnésmrti. Literární práce Chmelenského jsou mnohočetné a vyšly dílem o sobě, dílem v rozličných časopisech a sbírkách.

Po několik let byl bez důvěrného druha, před nímž by tajnosti neměl, až později počátkem let čtyřicátých místo to zaujal dr. Václav Staněk, o čemž na příslušném místě více.

Protloukaje své živobytí jak se nejlépe dalo, zůstal Čelakovský při všech nesnázích a trampotách, jež ho mnohdy zle sužovaly, stále pevným mužem, tak že rok 1840 vykazuje přímo heroismus jeho literárních snah. Ovoce jeho přičinění, odměna za utrpení začala mu zráti ve sladkém, oblažujícím ovoci.

„Manželství, u jiných neznajících pravé jeho podstaty pouhý pohřeb lásky, převedlo u Čelakovského klí lásky v pravý květ. Důkazem toho jsou jeho „Poměnky Vatavské“ výše již dotčené, ježto teprve v manželství samém v bohatou „Růži stolistou“ se proměnily, která r. 1840 vyšla dodávajíc oslavě básnické Čelakovského nových opět věnců. Různí se tato milostná „Růže“ celým nebem od jiných písní milostných, opěvujících jen vnější hračky a kochání se v pominutelné spanilosti ženské; neboť druhý oddíl „Růže“ je téměř souborem pohlédání Čelakovského na svět a člověčenstvo ze stanoviště uspokojeného manžela a mnohý lístek

---

Mimo mnohé básně příležitostné vydal již r. 1823 svazek básní, sepsal tři původní texty k operám a po více let zastával místo referenta o českém divadle, hlavně v České Včele. Po tři leta (1836—38) vydával almanach Kytku, sbírku to zdařilých písní rozličných básníků a po dvě leta (1835—36) redigoval Věnec ze zpěvů vlasteneckých. Veliká byla činnosť Chmelenského v překládání textů k oblíbeným nápěvům a zpěvohrám, v čemž dosáhl značné dokonalosti. Co spisovatel vědecky vystoupil s pojednáními z oboru českého práva lenního, umístěnými v Musejníku a chystal obšírnou knihu manského práva českého, jejíž dokonání mu zabránila smrt.

této růže zanechává i to stanoviště milostné na zdání úplně."

Leč Čelakovský sám pokládal „Růži stolistou", jež r. 1840 poprve vyšla, za svůj poslední projev básnický. „Jakoby předtuchou byl puzen, že zaneprázdnění mu v příštích letech málo popřeje dob a básnění, loučí se Čelakovský v lístku posledním i s růží samou:

„Snů mých vděčná strojce — nuže!
Řku i tobě: s Bohem, růže! —
Touha vede do jiných
záhonův mne květinných."

Ve smyslu tom psal také dne 1. července 1840 příteli Plánkovi: „Jsou to asi nepochybně poslední mé básnické plody, aspoň tak nyní u mne uloženo, anebo nic více nezpívati, aneb k tomu okamžení poshověti, dočkám-li se toho kdy? až bych i něco buď ještě lepšího neb tomu rovného vyvésti mohl."

„A tak tomu i bylo; mimo některé epigramy a satyry a několik botanických básní, pod jménem „Kvítí" známých, málo se po r. 1840 Čelakovský do básnění dával, zajat téměř úplně vědeckými a to hlavně filologickými pracemi."

Vedle „Růže stolisté" vydal r. 1840 také dávno již připravovaný „Ohlas písní českých", z nichž některé ve pravém toho slova smyslu znárodněly. Nad Čelakovského není českého básníka, jehož činnosti a jehož básní by si ostatní slovanští národové se skutečnou pietou více všímali a jehož plody by byly do tolika slovanských jazyků přeloženy a jehož zpěvy by se staly v samotném českém národě v nejvyšším stupni populárními, majetkem nejširších vrstev.

Kdo u nás nezná báseň „Toman a lesní panna?“ „Dobré naučení“ Čelakovského stalo se takořka písní národní a zřídka kdo ví, že je to píseň jeho, když si pěje:

„Květe růže květe,
ale jednou v létě:
milujme se, má Haničko,
dokud i nám květe.
Na podzim v ořeší
víc láska netěší:
kdo se z rána neměl k světu,
večír to pohřeší.“

Stejně znárodnělými jsou „Radosť a žalosť“, „Cikánova píšťalka“, „Dívčina jako dobrá hodina“ a kdo u nás neumí nebo neslyšel zpívati Čelakovského:

„Když jsem šel přes lávky,
našel jsem korálky
na pěti šňůrečkách navlečené:
dal-li je děvčátku
milý na památku,
bude mít srdéčko zarmoucené.

Každý to dobře ví,
že i ten nejmenší
dáreček z lásky je nejmilejší:
Přijde-li k ztracení,
nikdy potom není
stříbrem ani zlatem k nahražení.“

Jako tento „Dárek z lásky“, tak stejně populární je i „Pocestný“:

„Je to chůze po tom světě —
kam se noha šine;
sotva přejdeš jedny hory,
hned se najdou jiné.

Je to život na tom světě —
že by člověk utek:
Ještě nezažil jsi jeden,
máš tu druhý smutek.

Což je pánům! ti na voze
sedí pěkně v suše,
ale chudý, ten za nimi
v dešti, blátě kluše.

Ej, co já dbám na té cestě
na psoty a sloty,
jen když já mám zdravé nohy,
k tomu dobré boty.

Však na pány v krytém voze
také někdy trhne:
jednou se jim kolo zláme,
jindy vůz se zvrhne.

A krom toho — až své pouti
přejedem a přejdem,
v jedné hospodě na nocleh
Pán nepán se sejdem.“

A jak mnohého rozveselila Čelakovského čtverácká: „A co dál — to nepovím?“ „Český sedlák“ pak nalezl v něm výborného líčitele v písni:

„Ty český sedláčku,
vychytralý ptáčku“

— — — —

Z jeho „Popěvků“ nejvřelejším jest poslední, kterýmž svůj „Ohlas písní českých“ končil a jejž nazval „Kratičká modlitba“:

„Pane Bože, zachovej
naše oseníčko;
ke žni hojné požehnej
zlaté obilíčko!
Před zlobou nám ostříhej
i před ohněm střechy:
k dlouhým věkům dochovej
všecky věrné Čechy!“

Citujeme zde samé známé věci a snad předce neznámé, že pocházejí z péra Čelakovského, kterýž vydání těchto lehounkých zpěvů, jež se staly majetkem národa a po šedesáte již let letí od úst generace jedné k ústům generace druhé, předeslal přímo klasickou předmluvu, z níž vyjímáme:

„— — jest především žádosť vydavatele „Ohlasu písní českých“, by nikterak přilicován a přirovnáván nebyl k „Ohlasu písní ruských“, již před desíti lety vydanému; nýbrž libo-li komu, srovnávejž Ohlas tento s hlasem jeho, totiž se samými písněmi českými. Jiné vzory měl básník před očima tuto, a docela jiné tam; s jiným zde, a s jiným tam zápasil živlem, tak sice, že zpěv ruský a český téměř za dvě stěžejní strany neb protivy národní poesie slovanské vůbec považovati se může, což hlavně v tom svůj základ má, že onen

jest nejvíc epické, náš ale lyrické povahy, onen jest více rozjímavý, budě cit pomocí obrazů a dějů, a v širší i vyšší zasáhaje prostranství, tento zas je prchavější, hravější, cit prostě pronášející, předmětů, a to nejbližších, jen lehce se dotýkající, a tudy v mezech mnohem úžších se pohybující. — Čtení písní ruských (tak mně aspoň vždy se vidí), podobá se procházce hlubokými hvozdy, mezi hustým, vysokým stromovím, vedle potvorně rozmetaných skalin, hučících řek a jezer; bavení se zas písněmi českými procházce širým polem a lukami, kde oko toliko s nízkým křovím neb utěšenými hájmi se potkává, a sluch chřestem potůčkův aneb skřivánčím švitořením bývá zaměstnáván."

V „Ohlasu" snažil se básník roztříditi napodobení českých písní dle formy, v jaké se objevují a sice napodobil básně rozpravné, písně elegické, písně naivní, žertovné a satyrické, písně v nejúžším toho slova smyslu a popěvky.

Roku 1840 dne 28. června zvolen byl Čelakovský král. českou společností nauk v uznání jeho záslub o literaturu slovanskou za mimořádného člena a jako takový napotom v sezení její četl „o některých knihách starých obsahu náboženského", zejmena „O sedmi vstupních Tomáše ze Štítného", kteréžto pojednání dala Společnosť nauk r. 1842 otisknouti v „Rozboru literatury české".

Mimo to r. 1840 vydal „Krátkou mluvnici německého jazyka" a „Českou dobropísemnosť", kterážto posledně jmenovaná knížka vyšla r. 1842 v druhém vydání.

Než vedle mnohých utěšení donesl mu r. 1840 také neskonalou žalosť. Dne 26. srpna umřela mu

v Praze, kde ji u sebe choval, vroucně milovaná dobrá jeho matička v 70. roce svého věku, tak že byl stále novými těžkými ztrátami drahých mu hlav pronásledován.

Roku pak 1841 dne 6. února narodila se Čelakovskému dceruška Marie a sice v době pro něho velmi trapné. Čelakovský totiž tehdy churavěl. Avšak v časích těchto otevíral se mu již nový život, otevíralo se mu nové pole působnosti.

(Ve Vratislavi.)

Zkušenosti a plynoucí z nich zájmy vynutily v době tehdejší, že „povstala zvláště v Prusku, kde Boppem, otcem to filologie novější, mluvozpyt valně byl pěstován, potřeba vědecká, novou založiti v Berlíně a ve Vratislavi stolici slavistickou. Triumvirát někdejší ruský vŠafařík, Čelakovský, Hanka) proměnil se ale nyní d duumvirat toliko pruský a povolán byl jen Šafařík co Berlína a Čelakovský do Vratislavi. Šafařík vykonav (estu do Berlína a ohlížeje se na své rodinné poměry odepřel vládě pruské, přijma cís. rak. kustodství v bibliotece universitní v Praze. Teď došlo i Čelakovského povolání do Berlína, avšak i on zamítnuv Berlín vyvolil si Vratislav, „mladou to Prahu“, jak ji byl Karel IV. jmenovával. Byla mu ale, jak psal dne 5. října 1841 Plánkovi, „vlasť tuze k srdci přirostla“, aby to nové kráčení po svém povolání za něco jiného měl, leč „vždy jako dobrovolné vyhnanství.“ — Za tím, co jedni, jako opět Purkyně se mrzeli, „že nevzal místo v Berlíně, kde mohl míti slavnější kollegium, poněvadž tam nej-

bohatší Poláci z velkoknížetstva se odebírají, rovněž jako i značný počet Rusův, ano i Slovanův z Uher“ a druzí, jako ku př. Vinařický, naopak, že odchází z Prahy, zdálo se, že i v Prusku celá tato záležitosť, jako druhdy v Rusku uvázne.“

Než nestalo se tak, věc ta dospěla ke svému vyřízení a Čelakovský byl rozkazem krále pruského ze dne 16. března 1841 jmenován profesorem slavistiky ve Vratislavi, kamž v květnu t. r. s celou rodinou se odstěhoval.

„Než-li pak z Prahy odjel, dali si vlastenci podobiznu jeho panem Bekelem zhotoviti a posýlá Čelakovský 5. října 1841 Plánkovi tento svůj obrazec slovy: „Posýlám vám stín mého stínu. — Jest to začátek sbírky podobizen, kterouž někteří naši vlastenci vydávati zamýšlejí a na mne jsou první kámen hodili.“

„Před odjezdem samým poctili ho Pražané ještě slavnou besedou a on, pln nadšení odejel, připraven jsa důstojně k novému svému úřadování do „mladé Prahy“.

Na cestu z Prahy vydal se v prvních dnech měsíce května 1842 a o pouti té a po prvních svých dojmech ve Vratislavi píše dne 15. t m. příteli dru. Václavu Staňkovi do Prahy tyto podrobnosti: „Dnes týden jsem jel ještě po české půdě a večer jsme dorazili do Náchoda k samým hranicům. Ráno přejel jsem obě čáry, jako bych desíti pasy byl opatřen, ač jsem neměl za pasem nic leč trochu strachu a chlumeckého prachu k výmluvám, čehož však dokonce potřebí nebylo. V outerý odpolední dobou byli jsme ve Vratislavi při dobrém zdraví i povětří. Vratislav se mi na první pohled lépe než Berlín líbila, město dosti rozsáhlé, starobylé a lidnatější v průměru než naše Praha, neboť

se k 90 tisícům lidstva zde počítá. Pobyv čtyři dni na hospodě a obdržev své věci včera ráno, již dnes sedím ve svém bytu a u svého psacího stolu. Jak mi to volno proti předešlým dnům, kde se mi zdálo, že ani svůj nejsem. Z mých budoucích pánův kollegův teprv jen asi šestero mi tváří známo, nyní hodlám k ostatním pomalu docházeti. Příští sobotu budu fakultě představen a snad v pondělí na to začnu čísti.“

Jak Čelakovský sám příteli J. J. Hanušovi vypravoval, měl „v Praze již vypracovanou dlouhou řeč o důležitosti filologie a řečí slovanských vůbec a o důležitosti jich ve Vratislavi, ve slovanské to druhdy půdě zvlášť: avšak vida ve své posluchárně na začátku čtvero či patero toliko posluchačů, nevytasil se ani s ní, počínaje, po krátkém pozdravení, ihned čísti.“ Řeč ta nalezena později v jeho literární pozůstalosti. Jak na Vratislav, kamž z Prahy patrně s nejhoroucnějšími nadějemi odjížděl, tehdy pohlížel, sděluje drn. Staňkovi počátkem června t. r. těmito slovy: „Teskno mi, velice tesko po Praze a kam hledím, všude ji pohřešuji. Aniž je naděje. by se to zlé zléčiti dalo, zvláště při těch okolnostech, jak se tu nalezají. Zde vše jest prohráno a pro slovanské věci nejhorší půda která za práci žádných plodův nepřipovídá. Mnoho' jsem sobě ovšem nikdy nesliboval, ale že by věci tak špatně stály — toť nade vše pomyšlení. Sem vybídli mě z hnízdečka mého, do něhož více návratu není.“

Kterak se o své posluchače a jejich pokrok staral, to dokazuje dopis jeho ze dne 27. července 1847 témuž výše již uvedenému příteli: „Jeden z mých posluchačův, rodilý Čech, jenž ale jsa 8 let stár s rodiči svými do horního Slezska se přesídlil a tudy posud jakous českopolskou ač dosti plynou míšeninu mluví,

ukazuje zvláštní chuť k slovanštině a vůbec k jazykosloví a tudy jak může nějaký groš sehnati, na knihy vynakládá. Ten tyto dny ke mně přišel a pronesl se, jak by si velice přál míti Jungmannův slovník, avšak že tolik peněz na ten čas nemá, by mohl celý zaplatiti. Prosil tedy, zdali bych chtěl za něho ručiti. Nechal u mne deset tolarův a já tuto ještě deset k tomu přikládám žádaje Vás, byste k drahému p. Jungmannovi došel a s vyřízením mé srdečné úcty jeden výtisk Slovníka u něho vyzdvihl. Myslím, že bude tak dobrotiv a přepustí ho se srážkou čtvrtiny, jakouž nepochybně knihkupcům dává, zvláště v případu tomto, an víte, jak těžko studujícím o peníze bývá. Přijde-li však co doplatiti, oznamte mi a já potřebnou sumu přislati neobmeškám.“

V Německu byly „slavistické studie tehdáž ve vyšších vrstvách vlády a učenectva v nutnosti své uznané, nepoznané však v nižších kruzích posluchačstva, ježto více praktickou znalost zvláště nářečí polského hledalo, než-li vědecké seznání osnovy řeči slovanské. Překonal pak Čelakovský tyto nesnáze učitelství brzo a Palacký píše mu již 12. srpna 1842: „Dovídám se, že duch Váš již se lépe utužil a více pokoje nabyl v těch okolnostech, které, byvše neočekávané z počátku jej svíraly. Vy arci těžkou vzal jste na sebu úlohu, na poli ještě neznámém a v okolnostech nesnadných proklestiti dráhu novou.“

Ve Vratislavi nabyl Čelakovský záhy neobyčejné úcty a všeobecné vážnosti. „Povahou svou upřímnou, ježto křivdy neznala, stal se, ač raději se dával vy hledávati, než-li sám se přibližoval lidem, všem učencům vratislavským milým a i studentstvo, čím praktičněji svá čtení uspořádal (a v praktické znalosti řečí slo-

vanských ležela právě síla jeho filologická), přibližovalo se k němu tím větším počtem i ve větší důvěře. Vláda pruská učinila ho členem zkušebné komise pro řeč polskou, profesor von Henning, co sekretář společnosti berlínské k ustálení vědecké kritiky pozval ho, vstoupiti co spolupracovník v oboru slovanské literatury do této společnosti, což Čelakovský i učinil (29. června 1842) referuje o slovanské ethnografii Šafaříka, o „Formelbücher“ Palackého a pod. Nová redakce jenaiského „Literar-Zeitungu“ pospíšila si též jej získati „co zastupitele slovanské literatury“ (16. října 1842) a učenci všeho druhu dopisovali mu přinášejíce v listech velmi zajímavé literární zprávy. Jmenuji z nich tu Dubrovského z Varšavy, Šimanovského, M. Přibila z Berlína, též prof. Cybulského, jenž právě po odepření Šafaříka a Čelakovského do Berlína byl co profesor slavistiky dosazen a j. v. V psaních jejich, v pozůstalosti Čelakovského zachovaných, leží valný zdroj k literatuře slovanské časův tehdejších.“

Avšak při slušném hmotném postavení ve Vratislavi začal míti Čelakovský jiný těžký kříž. Necítil se zde zdravým tak, jak by si přál. Ano musil ihned r. 1842 hledati osvěžení a léčení mimo domov. Píše o tom v prosinci t. r. příteli Staňkovi: „Poslední list jsem Vám psal blízko hranic českých pod Krkonoši, pobyv tam asi tři neděle v Teplici Slezské anebo v tak zvaném Warmbrunu. — Z užívání lázně pozoruji, že mi předce dobře poslouženo bylo, jen škoda, že jsem jich na 5—6 neděl, jak mi tamnější lékař radil, nepotřeboval. Ale byla to více zkouška a na příští léto nepochybně zas tam se k opětování koupání odeberu, jinak-li se ještě nerozmyslím a do naší české Teplice nezajedu.“

Pražští přátelé na Čelakovského často a rádi vzpomínali sledujíce, jak se mu ve Vratislavi daří a vede a přejíce mu, že konečně domohl se postavení, na kteréž dávno náležel. V ohledu tom důležitým jest list Jungmannův ze dne 5. ledna 1843, v němž mu tento dávný přítel a příznivec jeho mezi jiným píše: „Nemohl jsem od prvního Vás poznání víru, naději a lásku do Vás nemít pro neobyčejné ducha Vašeho dary, přičinlivost a utěšené jich plody. Pochopíte z toho nadno, že kolotání osudu Vašeho, nepřízeň, závisť a msta nehodných sokův Vašich mne hluboko rmoutily tím více, že sám podobnými střelami nejednou raněn jsem byl. Ale slouží to ku potěše každému, nevinně pronásledovanému, že jest-li ne fysického, zajisté mravného vítězství konečně jemu se dostane.“

Čelakovský pak celým svým duchem dlel více v Praze, než-li ve Vratislavi, pilně sleduje vše, co se důležitého ve vlasti dělo. Horlivě četl noviny z Čech a byl podrobně zpravován dopisy z domova o veškerých událostech, jež ho mohly zajímati. Mnohých všeobecně vážných záležitostí se i nepřímo pronášením mínění svého účastnil, jak ku př. viděti z jeho dopisu do Prahy psaného dne 23. března 1843, v němž praví: „S tím naším pravopisem a obnovami jest věc věru přehnusná. Ti zahálčiví spekulanti zase s tím, co se stalo, nezdají se býti spokojeni a znovu jej zkrojují. To tě pravý Babylon! Kam to vede? Již mi skoro chuť zase na starou cestu se navrátiti. Anebo rychle nějakou stálou obnovou proraziti ať se hledí, anebo všeho tak nechati. Či snad na to nepomyslí, jak to zvláště mládež másti musí?“

Dne 30 března t. r. narodila se Čelakovském ve Vratislavi dceruška Hedvika, o jejíž narození psal dne

15. dubna příteli Staňkovi: — — „vězte, že v tomto na děvčátka požehnaném roku i má rodina v počtu a sice Vratislavankou rozmnožena jest. Že bych byl zas jednou radši hocha viděl, rozumí se, musíme však býti i tomu povděčni, co přijde. Jenom že, dá-li bůh, jakž napotom? Kdež se dobereme ženichův? Inu pán Bůh se také o ně nějak postará. To též patří ku poznání zdejších obyčejův, že dítky, jsou-li zdravy, teprv ve třech neb 4 nedělích po porodu se křtívají, tak že v jednom křest i úvod se v kostele odbývá; v domech, jako to u nás, dítky se nekřtí, leč v těžkých případech a s dosvědčením lékařovým. Tedy máme posud v domě, ač již přes dvě neděle starou, pohanku a teprv nyní po svátcích v církev ji uvedeme.“

„Avšak zádnch čtrnáctidenní děcko chytil a za osm dní 19. dubna i uchvátil. Na témže záduchu trpěly i všechny ostatní Čelakovských deti, ježto ve Vratislavi též jinými nemocemi téměř neustále byly trápeny.“

Ve výše uvedeném dopise ze dne 15. dubna 1843 dru Staňkovi sděluje dále: „Tyto dni mi bylo sděleno, že mi z Vídně od Jmti císaře a krále dovolení dáno ve zdejší službě trvati, vyzdvihováním však sobě pasu vždy od tří let ke třem letům. Ale bohužel, že této milosti, o kterou jsem byl sám žádal, používati nemohu, neboť zároveň nyní a z též příčiny od zdejší vlády dolehá se na mne a ukládá se mi, abych ve zdejší občanství úplně přestoupil a tudy o výhost z rakouské říše žádal. Vidím, že není zbytí a budu se museti této žádosti podrobiti, jakkoliv to proti mému úmyslu čelí. Můj osud však bez toho již ten jest, že v cizině dni své dokonati mám Líto mi však předce mých dítek, že je vlasti odciziti musím.“

Z toho dýše jeho vroucí láska k domovině, kde

vlastně při odchodu do Vratislavi své celé srdce zanechal. Stále o vlasti a záležitostech slovanských horoval a o nejlepší budoucnost národa svého se staral, dle hojných svých zkušeností uvažuje, co by pro dosažení jeho lepších poměrů bylo nejlepším. V ohledu tom jako důkaz jeho politického přemítání vysoce jsou důležitá slova z jeho dopisu, jejž byl dne 25. května 1843 do Prahy napsal. Čelakovský v něm praví:

„O tom, „panslavismus“ nazvaném strašidle již po Němcích i Francouzi a Angličané hulákati začínají: což jest to hlupství nákažlivé! Kdož u nás věří a myslí opravdu na to? Naše politika není a nemůž jiná býti, leč s celým srdcem při rakouské říši státi a třeba posud všecky naše žádosti ještě vyplněny nejsou, té zbraně se držme, kterou jsme posud bojovali, totiž věrnosti a vytrvalosti a zákonní cesty a není pochyby, že se k nám svou dobou vítězství skloní. Jiné všecky chimery, zvláště našim mladším lidem, ukáží-li se jaké, co možná vyvracujte a z hlavy vypuzujte.“

Ačkolivěk ze všech stran ve Vratislavi a v Německu vůbec uznání a vážnosti se mu dostávalo, proto předce zachoval Čelakovský bystrý a jemný cit ku každé pokloně a tu zejmena ochlazovalo ho chování se Polákův k Čechům, s čímž se netajil a dle vlastních zkušeností psal dru. Staňkovi dne 29. května 1843 jako Čech o Polácích tento svůj upřímný soud:

„Což může Komeniušům od Polákův dobrého přijíti! S tím lidem zacházejte jako s uhlím, to jest, hezky daleko od rukou; neboť nespálíte-li se, jistě se učerníte. Poznalť jsem já nyní Poláky lépe než kdo jiný, a dá se o nich zpívati slovy: „Polacy, Polacy, vszycsy są jednacy“ — totiž ne stavěti, opravovati, času hověti a k vyšším záměrům zřetel míti jest heslo

jejich, nýbrž rušiti, čelem do zdi rážeti a o sobě toliko chtíti věděti, jest snaha jejich. Jest to vlček na štěpu slovanském, jemuž není pomoci, leč ještě většími těžkostmi a souženími, jako my, nějak oštěpován bude."

Snad se během od té doby uplynuvšího více než-li celého půlstoletí velmi mnoho ke vzájemnému lepšímu změnilo.

Poesie Čelakovského ve Vratislavi skoro dokona opustila. Alespoň on jí nevyhledával, což se dá vysvětliti jeho svědomitostí, s jakouž se jako profesor oddal přísné vědě. „Ve Vratislavi dal se opět do slovníka etymologického nářečí polabského, neuváděje v něm slova polabská jen na jich kořeny, nýbrž přirovnávaje je i ku kořenům staroslovanským. Mimo ten slovník etymologický založil si i abecední slovník polabsko-německý: avšak nezdá se, že by byl tu práci dokonal. Abecední slovník v pozůstalosti jeho zachovaný, patrný ráz neukončenosti do sebe má, etymologický pak podle vnější podoby dokončený, předce jen asi polovici uchovaných slov polabských obsahuje. Mimo to mu bylo nutno, sestavovati si spisy poučující ku přednáškám v jazyku německém, čítával totiž ve Vratislavi několikrát o starožitnostech slovanských, a to podle Šafaříka, o literatuře všeslovanské, o králodvorském rukopisu, který probíral filosoficky i aesteticky, a zvláště v poslednějších letech, vida toho potřebu pilnou ve Vratislavi, vynakládal velkou píli na sestavení polské grammatičky, a to vše ku prospěchu přednášek svých v jazyku německém. Ze všeho toho nalezají se v pozůstalosti jeho literární dílem dokonalejší, dílem nedokončenější jen části."

Než Vratislav mnoho utěšení a mnoho radostí Čelakovskému nedonesla. Snad tam zažil poměrně více žalostí než-li radostí. Rodině jeho ani jemu nesvědčící

povaha tamního podnebí stále zlou svou rukou sáhala v jeho domácnost, přetvařujíc ji v hotovou nemocnici. Tyto nesnáze ovšem že také nijak blaze a povznášlivě na jeho duchovní snahy nepůsobily, ano přímo mu život otravovaly.

„Jedinou a velkou útěchou mu tam byly „besedy“ s přítelem Purkyní*) vždy v nedělích prožité, ku kterým rádi zvali oba vše, co buď ve Vratislavi Slovanům bylo příznivé, jako ku př. dra. Čermáka se synem jeho, nebo co cestovalo z blízka a daleka Vratislaví. Purkyně, ač i vřelým srdcem lpěl na vlasti své české, byl však už vědou svou odkázán k světu dalšímu a spokojenější tedy v tom ohledu ve Vratislavi nad Čelakovského.“

Čelakovského pak čekala tam hrozné rána. Jako předzvěstí její jest jeho dopis ze dne 28. března 1844 dru. Staňkovi:

„Jaké péče a zármutky a trampoty ale jsem tento a minulý měsíc přestál, vypsati nemohu. Naše jedovitá Vratislav mi tentokráte horkou spravila lázeň. Tak zle, ač i loni i předloni jsme prosti nebyli, ještě nikdy nemoc nezuřila v mé rodině, jako letošního roku. Ze všech zůstal já jediný na nohou a můžete si to hospodářství pomysliti, ano za některý čas všecky dítky s mou manželkou na lože poraženy byly. To byl ouplný lazaret a trvá z části posaváde, neboť u mé ženy teprv od pěti dní nastoupila šťastná krisis v té strašlivé chorobě, kterouž vy lékařové febris nervosa abdominalis nazýváte. Byl čas mezi 17 a 23 dnem té nemoci, že jsem již všecku naději pustil. Bohu díky, že mě tento zármutek minul, ačkoliv, jak vidím a lékařové

*) Dr. Jan Purkyně byl tehdy profesorem lékařství ve Vratislavi.

sami soudí, do měsíce máje o povstání nelze pomysliti." — Avšak naděje ustaraného manžela se nesplnily, anobrž dne 27. dubna 1844 stál u smrtelného lože vroucně milované své choti Marie, která jeho i drobnou rodinu po delší nemoci ve 34 roce věku svého na vždy opustila.

Při tomto těžkém navštívení, jež Čelakovského potkalo, dostalo se mu ze všech stran a nejvíce ovšem že z Prahy a z Čech projevů soustrastí, z nichž zejména jeden ho nanejvýš dojal:

Byla to ve „Květech" dne 14. května t. r. uveřejněná báseň:

PAMÁTCE MARIE ČELAKOVSKÉ.

Ach tam v kraji cizím, v lůžko chladné
sklesla růže naší dědiny;
ozdob a to naší krajiny
záhy odkvetla co kvítko vnadné.

Krutě uchvátila půda cizí
drahou dceru matky Čechie!
Plačte pro ni, dcery Slavie!
svému Slavíku, ach, Růže mizí!

Jevilyť se nám v ní svaté ctnosti,
krása božská v rouše zemšťanů,
již bůh seslal v luby Slovanů,
by nám odestřel obraz spanilosti.

Jenom pro vlast naši měla žíti
cizí vítr zlomil květinku;
dítkám vyrval z loktů matinku,
mající jim svatým strážcem býti!

Nyní bytuje zas v první vlasti,
ta n, kde věčná Vesna panuje,
kde bůh v záři věčné trůnuje —
tam již necítí žal ni strasti!

My však hořem k rovu vzdálenému,
v nějžto sklesla schránka duše Tvé,
vřelé posýláme slzy své,
ukanulé citu upřímnému.

Až z těch slzí zkvetou nezabudky,
budou svědčit krajům vzdáleným,
že je svatá dcerám Slávinym
upomínka na vše krásné skutky!

. . . . slava.

Čelakovskému slova ta spůsobila nemalé potěšení v zármutku jeho, jejž líčil příteli Staňkovi počátkem června 1844 těmito slovy:

„Bylo by marné a od místa, bych Vám chtěl žalostný stav ten, v jakém jsem se v první čas po skonání mé drahé choti nalezal, zde vypisovati, i ačkoliv ještě nyní tak divno mi na mysli bývá, že nevím, zdali nynější stav svůj anebo minulá leta za sen mám považovati, předce již valnou úlevu v tom nalezám, že zase aspoň k některým zaměstnáním jsem schopen, a tak pomalu bolest onu v sobě prací — tím předrahým nebes klenotem — udušovati a zahlušovati počínám “

Potom pak táže se po něžné, pozorné pěvkyni básně, věnované nezapomenutelné jeho zesnulé:

„Báseň, která pamatce mé předobré choti od . . . . slavy byla věnována, jsem s pohnutým a velice potěšeným srdcem četl a četl. Ušlechtilá tato šetrnost mě velmi překvapila a zaradovala. Verše ty jsou mi

však i proto vzácné, že tak jsou uspořádány, jak by mi z duše vyčítány byly. Vyřiďte s úctou mou i mé vroucné díky šlechetné vlastence a pěvkyni naší za ten dar, jímž jsem byl překvapen, než sám budu moci jí své poděkování učiniti. Přál bych si ještě tu samu báseň její vlastní rukou a s podpisem jména jejího na zvláštním listu míti napsanou, bych ji do své sbírky autografické vtěliti mohl. I to pro mne zatím obstarejte a k mému příchodu přichystejte.“

Pěvkyní tou byla Antonie Rajská (Reisova), proslulá vychovatelkyně dívek v Praze a švakrová dra. V. Staňka a dra. Jos. Friče, s níž se Čelakovský zavítav v nejbližších prázdninách se synem Ladislavem do Prahy, blíže seznámil. „Doufaje v ní nabýti výbornou opět choť — vychovatelkyni výtečnou osiřelých svých čtyř dítek ucházel se odhodlaně o její ruku.“

Spanilá kráska, ušlechtilá slečna Bohuslava byla všeobecně zbožňována majíc celou řadu veřejných i tajných ctitelů a proto volba její nebyla nijak snadnou. Sama o tom, jak se pro Čelakovského rozhodla, vypravuje takto: (Tehdy poutaly ji hlubší city ke Slováku B.) „Přátelé a příbuzní moji, kteří dříve příznivě pohlíželi na poměr náš, pojednou počali brojiti proti němu, neboť on (B.) horlivě se zastával odtržení se Slováků od písemné české řeči a v proudu řeči mnohá slova hanlivá na Čechy pronášel. Rozpor v mých citech stále rostl a toho času „ústav, ústav můj!“ bylo mým jediným heslem, mou nadějí, mým vším.“

„Tu přijel prof. Čelakovský z Vratislavi do Prahy a žádal mé přátely, by mu upřímně řekli, v jakých poměrech stojím a zdaliž by mne o mou ruku požádati mohl. Řekli mu upřímně, jaké bouře jsem přestála a co přetrpěla, i byli mnozí, kteří hned z počátku mně

radili, bych jeho požadování vyhověla. Před očima mýma počalo se jiskřiti. — V Bohdanově srdci zdálo se mi, že slova moje nevolky zapadlé naděje probudila — měla jsem poznovu zraniti to ryzí srdce? Rozum můj ovšem dokazoval mi, že naleznu to, po čem toužím, jedině na druhé straně, tam jen že najdu tichosti, míru a spokojenosti spojené s prací a účinkováním v domácím okresu, kdež opuštěné dítky žádaly na mně mateřské srdce. Naděje v Bohdana kladené objevily se mi v mnohém co klamné a poznávala jsem, že spojení s ním znamenalo by pro mne vnitřní i zevnitřní boje. Vedle toho v novějších časech roztržka mezi Čechy a Slováky stává se vždy větší, počínají na Slovensku nepřátelsky se k nám chovati — snesla bych to, když by se ze všech stran lálo na Čechy? A konečně dívčí ústav svůj, kterýž jsem po tolikém lopocení byla zřídila — měla jsem jej opustit? — Kdož s pravou vroucností a vlasteneckou horlivostí ujmul by se mého díla?

Rozervána ve vnitřku svém šla jsem na Panenskou vinici chtějíc se ptáti sester svých na radu. Ustavičným bojem dostala jsem silnou křeč do prsou i nebyla jsem v stavu jim vysvětliti, co bouřilo v mém srdci. Odpůldne přijda Čelakovský žádal mne, bych mu upřímně řekla, zdali mu dokonce žádnou naději podati nemohu.

Upřímně a bez obalu sdělila jsem mu vše, doložíc, že po svém konečném rozhodnutí danou naději nikdy více nesklamu. On odejel do Strakonic a já měla čas k přemýšlení. Poznovu ptala jsem se Bohdana, jakým spůsobem myslí asi působiti k dosažení svých cílův. Po dlouhém zdráhání pravil mi, že se v Mikuláši snad gymnasium založí a on se snad na něm professorem

stane; já pak po případě mohla bych větší dívky vyučovati.

„A nebylo by to,“ tážu se, „žádnou překážkou na Slovensku, že jsem Češkou? Praví se, že v Nitře Slováci po Češích blátem házeli.“

Usmál se a pravil: „Snad nebude — však zajisté bude jim na překážku vaše náboženství, než tomu by bylo pomoci.“

Tato řeč mně objasnila situaci lépe, nežli sobě mysliti mohl, neboť zavířilo to v mém srdci bolestně, když jsem slyšela, jaký dík by mne očekával za mou vlasteneckou snahu, za mou ochotu a práci, i cítila jsem se uraženou ve své národní cti.

Čelakovský se navrátil i mluvil se mnou jako pravý přítel. Soudím-li, že s Bohdanem šťastna budu, tedy že mi nikterakž v cestě státi nechce; avšak abych krok tak důležitý dobře a jen po svém citu rozvážila, že nežádá žádného kvapného rozhodnutí. Přitom opětně žádal, bych při rozvažování svém ohled k jeho osiřelým dítkám vzala, že jim šlechetnější matku, sobě lepší ženu najíti nemůže. Řeč a jednání jeho mne velice zaujaly; tato tichost, tato poklidnost a určitost v jednání a pronášení náhledův — jak velmi rozdílnou a vzdálenou zdála se mi býti od jednání našich mladíků bez rozdílu.

Sedmého srpna šli jsme spolu na procházku ke Krčskému lesu a dalším rozmlouváním bylo mi možno ještě hlouběji v šlechetnou mysl jeho nahlédnouti. Po návratu svém do Prahy sejdouc se s Bohdanem, netajila jsem mu již úzkost svou, že jeho žádostem vyhověti mi možno nebude. Byl připraven na vše.

Druhý den přišla k nám paní Němcová se rozloučit a mně bylo, jak by anděl míru byl vstoupil do

rozbouřeného mého srdce. Řekla jsem, jak velice lituju, že nyní odjeti musí, kdež by mi upřímnou přátelskou radou největší službu prokázati mohla. K jejímu dotazování svěřila jsem se jí s trapným svým postavením. Těšíc mne a litujíc odešla a já opět stála s burácejícím srdcem svým bez pomoci a útěchy.

Odpůldne šla jsem na vinici, kamž i Čelakovský přišel. A když jsme u večeře seděli, přinesla mi služka lístek od paní Němcové. Netušila jsem obsah a vymluvíc se na svoji umdlenost, odešla jsem do ložnice a počala jsem čísti obdržené psaní.

Probděla jsem skoro celou noc a čtla jsem list tento opět a opět. Bylť on pro mne, na poušti bloudící, hlasem božím. Do rána byla jsem ustanovena a rozhodnuta. Veselé dobré jitro zvěstovalo Čelakovskému více, nežli by to cokoliv jiného bylo mohlo učiniti. Radost jeho byla nesmírná, tak že ani nevěděl jak se vyjádřiti a pohnutím plakal. Já nabyla tím okamžikem dávného poklidu, naděje v sebe a život svůj. Rozhodnutí mé kolísalo se tuto noc jedině mezi ústavem mým a Čelakovským a já cítím nyní, že jsem volila dobře. Několik dní jen se Čelakovský ještě v Praze zdržel a 12. srpna odejel. Při rozloučení pravil mi, že myslí býti nejlepším, by o velikonocích budoucích do Prahy přijel a zasnoubení se mnou slavil. Prosila jsem jej, aby to nechal na písemní rozmluvu, a při tom ostalo.

Na večer jsem mluvila s Bohdanem i sdělila jsem mu vše. On byl zasmušilý, ale pokojný, jedině mne o podobiznu mou žádal.

Den na to navštívil mne Franta Šumavský a věda již o rozhodnutí mém, připomínal mi, abych na ústav svůj nezapomněla. Když jsem mu sdělila, že některá

z přítelkyň mých ihned žádost ke guberniam podá a já dříve se neprovdám, dokud ústav spolehlivým rukoum nesvěřím, byl upokojen. Téhož dne byla jsem u Šafaříkovic přivítat mladou paní, manželku Jankovu. Paní Šafaříková, slzíc radostí, mně s největší vroucností štěstí přála k budoucímu svazku. Ujišťovala s velkou důvěrou, že zajisté šťastna budu, a mladé paní mnoho pěkného o šlechetné povaze Čelakovského, jehož prvním básníkem českým nazvala, vypravovala. Když jsem mezi jiným obavu pronesla, zdaliž všem požadavkům zadost učiniti s to budu, tu přivinuvši mne k srdci pravila: „My jsme se s vašimi sestřičkami v opravdovosti umluvily, že bychom hned pokojně umříti chtěly vědouce, že Toninka muže našeho za manžela pojme a matkou našim dětem bude.“ Slova její tak upřímná, z celého srdce plynoucí posilnila mne velmi, ačkoliv mně krev vstoupila do tváře, když se o věcech mluvilo, které my ženy raději v srdci nežli na ústech nosíme. Jeho děti jsou největší vazbou mezi námi a budou jí vždy Oni potřebují matku a mají ji nalézti.

Tak dostalo se Čelakovskému opět ušlechtilé choti a osiřelým dítkám jeho pečlivé matinky. Šťastný vdovec vítal rozhodnutí spanilomyslné Bohuslavy těmito verši, již jí před návratem svým do Vratislavi v Praze odevzal.

MACOŠKY.

(K Antonii.)

Záhon vás zde i tamto vidím, leč všecky podobný
máte oděv — stejný chováte i mrav.
Div mi uprostřed vás tato jedna, na srdci jejímžto
prýští k mým z mateří doušky se vůně dětem.

Z Prahy vrátil se Čelakovský do Vratislavi jako blažený ženich a pak na svůj svátek dne 2. dubna 1845 slavil v Praze s Bohuslavou Rajskou svůj sňatek. Oddával je Karel Vinařický ve pravé kapli při chrámu Panny Marie Sněžné.

Nanejvýš šťasten odjel záhy potom zpět domů. Byl opět v domácnosti své plně blažen, čímž se příteli Plánkovi dopisem ze dne 3. května 1845 radostně svěřoval: „Když jsem se před velkonocí za svou vyvolenkou do Prahy ubíral, měl jsem tak zlou cestu a tak špatné povětří, že věru horšího býti nemohlo, ano hnedle bych byl řekl, že skoro lépe jest, docela žádného počasí nemíti, než-li takové. K tomu se mi z neopatrnosti v Praze ještě i to přihodilo, že jsem od vroucího srdce mé milenky náhle do studeného povětří venkovského jednou se odvážil a tudy si notné zastuzení utržil, tak že jsem zrovna o svátcích ulehnouti a více jak týden na loži zůstati musel. Považte si to, před svatbou a stonati! jaké to bylo nejen poležení ale i položení mé. Na štěstí, že mne tak příjemné fantasie obletovaly, že jsem ani trapný stav svůj náležitě uvážiti neuměl; na štěstí jsem měl tak pečlivou a milostivou obstaravatelku v této nemoci, jakou si kdy jen srdce mé přáti mohlo, a jakou bych žádal, by každý nemocný nalezl. — Jak z listu vašeho vyrozumívám, tedy již vám jest známo, jaká vroucí a jak ušlechtilá vlastenka jest má Toninka: Nu, vyť jste býval také rozplameněn láskou vlasteneckou a jste ovšem i posavád, a pročež vám nebude divno, řeknu-li, že nejdražší choť má již nyní, neznajíc vás ještě osobně, si vás vysoce váží a se vám co nejsrdečněji poroučeti dává. Což bych si přál, abyste se na mou šťastnou domácnost podívati mohl a o mé opět mi navrácené blahosti vlastním okem se pře-

svědčil! — — Bych vám i s jiných stránek mou převýbornou choť vyobraziti chtěl, k tomu mé péro nestačuje — — Dosti buď na tom, když vám se vyznám, že v každém ohledu úplného štěstí po boku a v objetí mé rozmilé Toninky nalezám."

„Stál v těchto letech vratislavských Čelakovský skutečně v zenitu svého oslavení a svého štěstí, neb vlasť i cizina vážila si ho co učence důkladného a muže rozšafného."

Než při tom všem Čelakovský ve Vratislavi ale spokojen nebyl. A netajil se tím. Příteli Staňkovi v říjnu 1845 přímo ve příčině té psal:

„Věř mi, bych mohl se vrátiti o tři léta zpět ve svém žití, nikdo by mě z Prahy stěhovati neviděl. — V cizině mnoho schází, co se penězi zjednati nedá."

Vratislav Čelakovského přímo dusila!

„V roku 1846 dal se opět do prostonárodní filosofie na základě slovanských přísloví a pracoval takovou nevšední pilností na sestavování a přepisování tolik tisíc přísloví, že 1 října již psáti mohl: „Právě jsem dokončil přísloví, zbývá jenom ještě zde onde doplňovati a pak malý úvod napsati. Jest to dosti hrubý rukopis, obsahuje v sobě přes 10.000 přísloví a polovice z nich jsou jako zlatá zrnka." — Z toho patrno, že mu ve Vratislavi nešlo více jen o výbor přísloví jako druhdy, nýbrž že k jaké také úplnosti jejich měřil. Hodlal přísloví tato či vlastně tuto prostonárodní filosofii v příslovích do Prahy k Matici zaslati, aby ji co „druhý díl" jeho spisův vydala, poněvadž právě „Sebrané básně" takořka co první díl se tiskly. Měl pak velkých nesnází, anebo zdálo se mu aspoň, že má nesnází velkých s tiskem u takové vzdá-

lenosti od Prahy: pročež přísloví nechal ještě ležeti, nenapsav ani velmi žádoucího úvodu k nim.“

Ve Vratislavi všemožně sledoval literární a veřejný život v Čechách vůbec a v Praze zvláště a žádný význačnější zjev ani osoba v něm mu neušly. Zajímavo jest, jak bystře dovedl o všem a o každém i ze vzdáli souditi. Výborné vlastnosti Havlíčkovy vystihl ihned; neboť počátkem února 1846 psal o něm:

„Že pan Havlíček v redakci českých novin se uvázal, velice mne těší; neboť soudě dle některých prací jeho z lonského roku, dobrou v něj chovám naději, již proto, že řádně a správně česky psáti umí. Ostatně že si někdy ostřeji sem a tam zajíždí, musíte mu prominouti; až vykyše, bude to dobré víno.“ . . .

O sobě pak stýskal: „Mé spisovatelství české, jak se zdá, jest již na dobro pochováno. Proud ten živé vody, u něhož jsem jindy sedával, přeschl pro mne docela a sedím právě v německém bařeništi. Tu přestává všecko a jsem přinucen toliko dívati se a těšiti, jak jiní postupují. Bych mohl čtyři leta v živobytí svém navrátiti, neviděl by mne nikdo ve Vratislavi.“

Z jara roku 1846 začala se Evropa hýbati. Poláci totiž se ozývali svým spůsobem a opět nešťastně. Čelakovský o jejich politice a o politické situaci Slovanů rakouských soudil takto:

„Novou polskou revoluci již pochovali. To byl zas kousek, jaký jen Poláci vyvésti mohli! Štěp tento slovanský jest věru hoden politování, že čím dále, tím hlouběji sobě hrob sám kope a zbraň proti sobě nepřátelům do rukou dává. Těžko sobě představiti, jaka to zaslepenost lidu toho, a není prostředku, jímž by se horečka ta uléčiti dala. Zákonní cestě a právní,

po níž my rakouští Slované, ač zvolna ale vždy ku předu kráčíme, té oni pro svou nedočkavost rozuměti nechtějí, považujíce snažení naše za pouhé literácké hračky. Teď nastane jim pod pruskou vládou nepochybně pernější stav, než kdy před tím."

Tehdy právě začal opět churavěti, jak sám vypravuje: „Mne od několika měsícův můj někdejší neduh v pravé ruce zle trápí, právě tak jak to před pěti lety v Praze bývalo, což mi, jak pozorovati můžeš, zvláště ve psaní velmi vadí. Začínám se studenou vodou denně mýti a kropiti; nevím, bude-li k jaké platnosti."

Avšak jaro 1846 doneslo mu a milované jeho choti radostné potěšení. Dne 21. března 1846 narodil se jim synáček Jaromír, o čemž přítele Staňka zpravuje těmito slovy: „Že dnešního dne ráno navštívení jsme dostali od hosta čekaného a že tomuto hostu tak dobře se u nás zalíbilo, anoť žádá, bychom jej co možná nejdéle u sebe podrželi, o tom v listech přiležících šířeji se dočteš. Já však překvapen radostně touto návštěvou, nemínim na ni přestati, ale rád bych ji nejen dobrotou našeho Friče zdvojnásobil, ale i Tvou dobrotou ztrojnásobil. Slovem, činím ti přátelské pozvání, bys společně s milým švagrem naším přišel se trochu na nás podívat a dovolil, bychom i my se Ti zas jednou do očí podívati mohli."

Svakové jeho dr. Staněk i dr. Frič pozvání a přání jeho milerádi vyhověli á do Vratislavi přijeti přislíbili a tu Čelakovský, aby tam byli všichni dohromady vlasti blíže, žádal je o opatření této „vlastenecké" záležitosti: „Za druhé a — to jest choulostivější komissí a nevím, možná-li věc tu v skutek uvésti. Rád bych měl k naší domácí slavnosti několik láhví nejlepšího žernoseckého vína, by tu i něco českého bylo:

toho však v celé Vratislavi ani krůpěje není: zdaž by se nemohlo z Prahy vzíti? Nejhůř to, že na poště Vám o sobě bedničku nepřijmou; snad by se dala do jednoho kufru vměstnati anebo v košíčku do vozu vzíti. Považte a uvažte. V Landshutě bylo by clo k zapravení."

R. 1846 pak připravoval k soubornému vydání svých „Spisů básnických knihy šestery", jež roku napotomního vyšly v Praze nákladem Matice jako VIII. číslo „Novočeské bibliotéky" obsahující: růži stolistou, ohlas písní ruských, ohlas písní českých, smíšené básně, epigramy a satyry a anthologii slovanskou a sice ruskou, maloruskou, jihoslovanskou a polskou a anthologii písní cizích národův.

Než-li Čelakovský knihu tuto Matici k vydání postoupil, probojoval dosti důležitou šarvátku. Čelakovský byl stoupencem novot v českém pravopise, jež tehdy byly zaváděny a Matice trvala při pravopise starším, jemuž se Čelakovský vzpíral a podrobiti nechtěl, tak že ve příčině té psal dru. Staňkovi dne 24. května 1846: „Co pak se týče jednou již přijaté proměny v pravopisu, od té (jak jsem Ti již ústně projevil), žádným spůsobem více odstoupiti nechci a nemohu, a rád bych, aby to, co a jak píši, také tak tištěno bylo. Uznávám a schvaluji způsob ten o u místo a u psáti za lepší, pročež bych proti svému přesvědčení jednal, kdybych se toho i nedržel, což není můj obyčej činiti. Nechce-li anebo nemůže-li výbor musejní mé básně s touto proměnou k tisku připustiti, tedy přestává všecko další o tu věc jednání. Podržíš zatím, milý švagře, rukopis ten u sebe, a při svém příštím do Prahy přijetí postarám se již o vydavatele aneb i sám knihu vydati dovedu. Byloť by mi to věru divno, by pánové ti naši také jiným neměli přáti té svobody,

kterouž sobě přejí. Mimo to vím, že kromě přítele P. nikomu již ta věc na srdci neleží; nechže on a s ním komu vhod si píše, jak se mu líbí, já rád spisy jeho i tak čtu a čítati budu, ale v tom, čemu tak aspoň jako on rozumím, sobě svobody nijak odnímati nedám. Vždyť i to dosti patrno, že krom sboru musejního nikdo již tak nepíše, a tudy že stojí i většina hlasův proti menšině. Proměnu tu nepatrnou již nikdo neudrží, a stáním na svém mohlo by i k tomu přijíti, že by se počet přispívatelův k musejnímu časopisu vždy více a více tenčil. Aspoň já, nepropůjčí-li se táž svoboda, kterouž časopis theologický dává, ani řádkem k němu se nepřihlásím. Palacký mi posud nepsal nic. Ani p. Borovský ani p. Zap by rozšafně nejednali, by od lepšího k špatnějšímu přejíti měli. Leč dosti o tom, mínění mé tímto víš a tím se řiď."

Od tohoto umínění musil ho odvésti teprve Palacký snažným dopisem, po jehož důvodech Čelakovský pro tenkráte povolil a Staňkovi ve věci té dne 17. srpna 1846 napsal:

„List Palackého jsem obdržel a pročež o této záležitosti zde Tebe zpraviti musím. Byl jsem již dříve na tom, že všecky ty věci tak nechám a na budoucí časy odložím; proto kdybych to buď zde anebo dle ponavržení Tvého v Praze u některého nakladatele vyjíti nechal svým spůsobem přijatým, vždy by to tak vypadalo, jako bych nějakou opposici proti sboru činiti chtěl anebo ji posilovati; a toť se samo sebou rozumí, že mi pánové ti a přátelé naši více na srdci leží, nežli jakékoliv orthografické přesvědčení. Když se pak zvláště nyní o to jedná, aby se všemožnými obyčeji jiným zabránilo nemotornostem, jež i já sobě zošklivují, nejsem proti tomu aspoň na čas upustiti od svého, tím více,

že mi tak mnoho nezáleží na tom, zdali v básních a jiných podobných sepsáních tak neb onak se píše. Proto vždy za to mám, že psaní ou, třebať i později se to stalo, přece svou platnost podrží, poněvadž z povahy mluvy samé to plyne a tudy utlačiti se nedá. Chybeno vlastně v tom, že před 5 lety i to spolu hned změněno nebylo, a toť na jevě, že Matici příkro přicházeti musí, již zas nyní po tak krátkém čase sebe opravovati chtíti. Budeš-li tedy, milý švakře, o to požádán, můžeš sebrání ono vydati sboru; výminky ostatní, jež jsem Ti ústně řekl, víš bez toho. To bych též rád, by vydání co možná úhledně a správně zřídilo se, a by mi asi čtyři exempláře na pěkném papíře přitištěny byly, jež, přijde-li na to, třeba já sám si zapravím.

S rukopisem přísloví slovanských již se ku konci blížím a do všech svatých mám naději s tím hotov býti. Bude toho okolo 30 tištěných archův. Mám za to, že by prací touto Matice naše zakladatelům svým nepřišla nevděk, protož se předběžně pozeptej, chtěla-li by se toho ujíti a bylo-li by tím poslouženo.“

V časích těchto byl Čelakovský mužem již úplně vyzrálým, přísným, vážným, kterýž vždy opatrně a obezřele soudil a jehož slovo dalo se jenom drahocenným, zkušenostmi dobytým zlatem vyvážiti. Jak ku př. soudil o mladistvých básnických snahách, to zajímavě charakterisují tato jeho slova:

„Nemůže pak mladého člověka nic horšího potkati jako to, když bez dostatečného nadání ona bezmezná poetická těkavost se ho zmocní, která až i v šílenost přechází.

Nechť záhy každý ustoupí s básnické dráhy, komu tato svatá trojice nesvítí v nejužším spojení:

bystrota mysli, útlost a vroucnost srdce, a pak bohatost rozumu nabytá pilným a neunavným łobýváním sobě všeho druhu umění a s naukami se seznamováním. Kde jen první vlastnost se nalezá, vzniká obyčejně nadutost a rozervanost nešťastná. Kde pak jen druhá, tu mělkost a mazlavost a bez vědy nelze i sebe obdařenějšímu od přírody básníku nic řádného počíti."

Avšak tu najednou začala se nad šťastným mužem obloha chmuřiti. Do rodiny zalehly mu opět nemoce, a sice měrou krutou a vrchovatou. Čelakovský o tom vypravuje sám v dopise ze dne 17. prosince 1846.

„Píši Ti tentokráte u velikém davu a nepokoji v rodině naší. V úterý ráno roznemohl se nám na spálu náš Ladislav, která nyní velmi zhusta a nebezpečně v městě našem panuje. Dnes jest teprv třetí den, a nemoc již velmi zlou povahu vzala na se, tak že právě nyní večer ještě jednoho lékaře krom našeho a Tobě známého dra Krause ku poradě jsme přivzíti museli. Jsme v nemalém strachu a trapné nejistotě, jak dále bude.

Zlé v tom vězí, že silná angina se k tomu přidala. Bůh dej, aby jak tuto, tak také při ostatních dětech na dobrý konec vyšlo; neboť i děvčata dnes odpoledne na hlavy bolení již si stěžovati počaly."

Nemoce ty dostoupily však svého vrchole o vánocích, tak že měl Čelakovský s rodinou r. 1846 velice smutný štědrý den, jak to dru Staňkovi potom podrobně líčí:

„Lékaři o nemocech psáti bylo by ovšem trochu nemístno, as tak jako básníkovi metriku vypisovati, kdybych sic jinak souditi nemusil, že i z jiného ohledu ještě toužíš dověděti se, jak to v lazaretu našem vyhlíží. Počnu tedy pořadem a jako ve spůsobě denníka.

Jak jsem již předešle podotknul, začala se ta psotná spála v polovici m. m. s Ladislavem, o nějž mi po dva dni úzko a téměř zoufale bylo; neboť co po ty doby trpěl, bylo strašlivo, až konečně pátý neb šestý den při silném krvácení jakési žlázy propukly a tudy množství vláčkovitého hnisu vyplynulo; z těch dob se s ním lepšilo, a tak doufám, že již z nebezpečenství vyvázl, ač lékař náš mu ještě dvě neděle ukládá pobýti v posteli. Třetí den po Ladislavovi ulehla Ludvíka. Šestý den dále zastihlo totéž Ludmilu. Při ní nemoc i dobře se vyjevila i v mírnější spůsobě. Tito tři leží v jednom pořadí vedle sebe na témž místě, kdes Ty se švakrem Fričem spával. Nyní jsme myslili, že již na tom se skončí; ale nedosti na tom. Antonie právě o svátcích též ulehla zas na malou rheumatickou zimnici, kterouž si dílem z nastydnutí, vyšedši na svátky zakupovat, dílem tím nemalým trmácením byla ulovila. Bůh však dal, že to brzo přešlo. Tak jsem s mou malou Máriukou stoloval a hodoval o svátcích právě co poustevník. Večer před novým rokem dostal tuž nemoc i Jaromír, a aby nový rok za starým nezůstal, hned na to i Marinka. Doufám však soudě podle všeho, že i při těchto dvou dítkách bez zlých následkův ostojíme. U Jaromíra nebyla horečka ani 24 hodin, a tak dlouho i vyraženina byla patrna. Nyní jest vesel jak prvé, a by k tomu i jiná těžkost, totiž řezání se pátého a šestého zoubku nebyla přistoupila, bylo by mu ještě lépe. Máme s ním ale náramný kříž, ježto uvyklý na rejdění po zemi a šoupání se kolem nábytku nikterak na postel uvyknouti nechce, a chceme-li ho mezi peřinami udržeti, musí maminka neustále při něm ležeti; jiného při sobě ani svou služku nechce trpěti. Jest to škaredá nemoc ta spála, jak bych byl nikdy nemyslil, a při každém dítěti

zcela jinačí povahu měla, jakoby to ani ona sama nebyla. Tak Márinka zas i bolesti hlavy i v krku zcela prosta zůstala; ale po těle až jako nějakou oblitinou opálena. Dnes jí hezky a červenost se tratí. Rokováno o to a radil nám p. Krauss hned při vypuknutí nemoci, aby se úplné oddělení dítek od sebe zřídilo. By to letního času bylo, snad bych se byl tomu podvolil; ale takto by se byl jedva s prospěchem byl dal provésti tento prostředek, ano když by nemocné cizím osobám k obstarání zůstaveny byly, jisto se mi zdálo, že by mnohem větší zlé pojíti mohlo, ať o náramných obtížích a nepohodlí při tom nic nedím. Tak jsme to vše opatrující ruce Páně poručili, a vynikneme-li z toho šťastně, aspoň jsme pro potomní časy té bázně sproštěni. Zde máš tedy úplné vypsání nynějšího stavu našeho."

A vedle dítek začala mu potom churavěti a to dokonce vadnouti spanilomyslná choť Antonie. Počátkem prosince 1847 píše o tom do Prahy:

„U nás se předešlý měsíc nehrubě dobře dálo, a to hlavně i příčina, proč tak dlouho s odpovědí na list Tvůj odkládal jsem. Brzo po vypravení posledního listu k Tvé choti přepadla churavost Antonii naši, kterážto se z počátku jen co obyčejný kašel objevovala a tudy méně důležitá se býti zdála. Po několika dnech přidalo se však k tomu píchání v těle, a když i to brzo na prsa naléhati počalo, nemeškalo se tudíž pro Kraussa poslati, kterýž při zmáhající se očitě nemoci a nastalé horečce v krátce shledav silné zapálení hrudní blány a plic bez meškání žílou pustiti rozkázal. Po odnětí dvou šálků krve nastalo sice ulehčení, ale kašel a horečka čím dál tím více se sílily. Nadáli jsme se, že dne 9. nemoc se přelomí, ale nestalo se, a tudy mi

již velmi úzko býti počínalo, zvláště ano jsem v tváři lékařově četl, že i on starostliv býti počíná. Odložila se naděje ke dni 14mu, a tu bohu díky, pozejtří bude týden skutečně krisis se ukázala. Včera a dnes již horečka docela přestala, což mě velmi pokojí, a tak doufáme, že s koncem tohoto týhodne zas s lože povstati moci bude. Sama již jest veselejší, kašle jen zřídka a málo, ač valně seslábla. Doufam však, že zas brzo se zotaví, a tudy již beze vší starosti býti můžete, rovně jakož i já jsem opět potěšenější.“

To byly neblahé počátky brzkých smutných konců štěstí rodiny Frant. Lad. Čelakovského! Paní Antonie dokonale více se nezotavila.

V čase tomto zarmoutila Čelakovského zpráva o smrti dávného příznivce a přítele jeho Josefa Jungmanna. Při dojití jejím povzdechl si bolestně i vděčně:

„Náš Jungmann! náš drahý Jungmann! Ač jsem za těchto posledních pět let tak zřídka měl příležitost z jeho líbezné tváři se těšiti, předce se mi nezdá jinak, leč jako by mi právě od boku odňat byl ten, jejž jsem co druhého otce svého po třidcet let ctil a miloval. Avšak i on vždy neobyčejnou lásku a příchylnost slovem i skutkem a více než jsem zasloužil, vždy dával mi na jevo, a cit vděčnosti mé k němu jen s posledním tlukotem srdce přestane. Připomínám si, jak již před dvacíti a více lety, když jsme s přítelem nebožtíkem Kamarýtem si dopisovali, aneb rozprávku měli, že to býval stálý a nezměnný výraz „baťuška náš“, jímž vždy Jungmann míněn býval. Byltě vskutku nás všech duševním otcem! Kterýž věk nám zas takového ducha a takové srdce sešle! Již pak ale i v tomto smutku radostně oka k nebi pozdvihnouti musíme, za to děkujíce, že nám ho darovalo a tak dlouho mezi

námi zachovalo; ontě vykonal úkol svého žití, jak málo komu se dostalo a dostane. Jméno jeho, a co více příklad jeho žije napořád, a tudy pokoj Tvým popelům!“

Nyní utěšení a radosť zřídka kdy Čelakovského oblažily. Uklidnění mysli nacházel jenom v práci, v níž tak daleko zacházel, že zamýšlel dosáhnouti i doktorátu. Když byl v pilné praci k tomu, došla ho z vlasti zvěsť, že hodností tou naň pamatovala v uznání jeho vědeckých zásluh sama „antiquissima alma mater“ pražská, která mu ku příležitosti oslavy svého pětistyletého trvání chystala čestný diplom doktorství filosofického, jež také jeho příteli Purkynovi udělila. Čelakovského to nemálo potěšilo. Radostně o tom v lednu 1848 příteli Staňkovi dopsal pravě:

„Kdy pak připadne slavnost naší pražské university? Zde se mne častěji na to táží, divíce se, že nic jistého o tom nevím Ty víš nepochybně dobře, jak málo mi na všech zevnitřních hodnostech toho světa záleželo, ano jak vše se mi příčilo od jakživa, co pouhým jest ceremoniálním leskem. Tentokrát ale sub rosa Ti přiznati se musím, že pocta od filosofické fakulty mi učiněná, mě potěšila hlavně z té příčiny, že z příležitosti tak nevšední a z domova našeho vychází.*) Divná náhoda i ta jest při tom, že maje dissertací již hotovou a peníze pohotově (což při doktorisování zde v Němcích hlavní věc) oboje do Gottinku nyní při novém roce jsem se poslati chystal, když mi onu zprávu nejprv Tvůj list přinesl, potom i noviny. Na Purkyni to jak

*) Čelakovský a Purkyně byli za příčinou slavnosti pětistyletého založení university Pražské jmenováni r. 1848 čestnými doktory filosofie.

pozoroval jsem též mile působilo, anoť se byl, jak sám se vyznal, o čestné filosofické doktorství u zdejší fakulty několikráte s neprospěchem ucházel. Kdo pak byl ponavrhovatelem, nevíš?“

Rok 1848 mocně otřásl všemi tehdejšími poměry a nezůstal také i na osudy a smýšlení Čelakovského bez vlivu.

(Náhledy Čelakovského r. 1848 a 1849 a návrat jeho do Prahy.)

Vzruch nastávající nové doby cítil bystrý a prozíravý Čelakovský dříve, než-li měli o něm přátelé jeho v Praze tušení. Koncem února 1848 ve příčině té psal do Prahy svaku drn. Staňkovi:

„Milý švakře! Hrozné věci se v světě dějí, a ještě hroznější se chystají. O tom Vy přísně censurovaní lidé ovšem ničeho z Pražských novin dověděti se nemůžete; ale my zde svobodomyslní Němci, my všecko víme, ba i to, co není. Právě čtu v našich Novinách Vratislavských o hrozném nebezpečenství, které všem Čechomanům hrozí, ješto naše vláda nejsilnější armády pod Krkonoši rozstavuje, aby v čas potřeby vojsko po hotově bylo, ku potření v Čechách všech panslavistických tendencí!"

Čelakovský zanechal nyní své vědy a co nejpilněji i s chotí svou sledoval politiku a pilně své náhledy do Prahy sděloval. Před tím velice se těšil lepšímu svému zdraví a zabavení své hledal a nacházel v botanice, jak to sám vypráví:

„Letošní zima byla první, kterou jsem zde sproštěn téměř vší bolesti dnové v zádech a ruce přestál, ač nyní zas od několika neděl v rameou se mi ozývá, ale ne tak prudce a dolehlivě jako jindy. Polepšení toto připisuji hlavně častému probíhání se loni pod širým nebem a za bylinami, a již pro tuto dobrotu botanictví z celého srdce bych milovati měl. Toto léto doufám, že dále pokročím a aspoň skrze skořepinu se proberu. Až jen z hrubšího s názvoslovím, s ústrojností a systematikou hotov budu, pak bude snáze dále něco hloubati. Není Ti známo, obírá-li se některý z našich mladších krajanův s botanikou? Rád bych pomalu dále i za slezské hranice, a tudy přede vším k české floře se podíval. Rostliny, jichž zde není, ale které v Čechách jsou domácí, rád bych koupil."

Po vyhlášení konstituce v Rakousku psal dne 17. března do Prahy:

„Jaké to jaro nastává! Jaké to na vše strany změny! — Zprávy z Prahy a z Vídně jednou dobou k nám přišlé nás i opojily i omráčily. Skoro si člověk ani nedůvěřuje sám, má-li to za sen bráti či za skutečnost, a jest mi chvílemi jako bych se bál procítnouti ze sna. Metternich — ten tam! jaké to asi v naší říši plesání, jaké ve Vídni pro to slavnosti — o tom již i zde zprávy máme. Ale když tak běh časův s rozvahou na mysli rozbíráme, nevím, nemáme-li prozřetedlnosti božské aspoň my Čechové co děkovati, že tato katastrofa právě nyní nastoupila. Považ, kdyby se to řku o 15 let dříve bylo přihodilo, jak zle by to s našimi skrovničkými silami tehdáž bylo vyhlíželo! Pročež ať žije Metternich! sláva mu! i on ač nechtě o nás se staral. Teď se směji našim chlubivým Prušanům, že v Rakousku dřív svoboda tisku než u nich! Cho-

vání Pražanův s kýmkoliv mluvím, každý zde obdivuje a chválí. Kýž bych mohl býti mezi vámi. —

Toto jsem psal včera večer, kde již ledajaké hlasy o Vídni dále se zde rozuášely. Dnes probudiv se již o 5. hod., neměl jsem ani stání, až noviny přijdou. Z Vídně úplně tištěný arch! Svolám všecky naše a předčítám, nebylo mi jinak, než jakoby elektrická jiskra od hlavy dolů stále mi tělo prorážela. Toninka radostí do hlasitého pláče se dala; já sám několikráte mezi čtením přestati musil, ano se mi dech v prsou úžil a tajil. Byly i při tom chvíle, kde jsme se od radostného zas zasmání zdržeti nemohli. Blaboslavme nyní, třikrát blahoslavme naši říši, naši vlast! Jaké to asi plesání nyní i v Praze naší! Opět dím, kýž bych mohl jen hodinu býti mezi vámi!

Psaní mi dnes nejde, jsem v takovém opojení mysli, v jakém nepamatuji bych kdy byl býval. Prosíme Vás, pište nám zas co nejrychleji, a nemáte-li kdy, tedy skrze druhého, třetího.

Nyní nepochybně chystáte místo zamítěné prosební deputací, jinou ku poděkování. U nás to hůře v Prusích. Nejsme jisti ani hodinou, že se něco nestrhne. Dnes kolují zlé zprávy z Berlína, kde zbouření pořad větší rozsáhlosti nabývá. Noviny dnešní jen něco málo podávají, nesmějíce snad více. Ale praví se, že král včera do Postupína ujel, v hlavním městě že řádí kdo chce a jak chce, ministrové též mají býti na útěku. Zde nepochybně hůře se díti bude ještě než ve Vídni; tam aspoň císař a bratr jeho jsou vesměs z celé duše milováni, ale zde ne tak, anoť Němcům již dávno duše vypáchla, a krom suchého rozumu a pyšného ducha nic jim nezůstalo. A nyní: Pevně se držme a pevně majetnost našeho statku chraňme!“

Dne 25. března vypravuje:

„Drahý příteli! Náš stav zde nejen den ku dni, ale od hodiny k hodině pořád kritičnější a nebezpečnější. Lid v městě jako na vlnách mořských — nikde pokojné tváře, každý zasmušile před se hledí. Moc i rozum vlády — ty tam —; dva dni jsme byli beze všech úřadův, beze vší ochrany, zákon, právo, vše se řítí na hromadu, strana stojí proti straně, a jen v jednom se srovnávají, v zášti nesmírné proti Rusům, ač možná i to že konec s koncem k tomu přijde, že si je za své vysvoboditele žádati budou? Co zde v novinách čísti musíme! co v plakátech a listech na rozích rozvěšených a po ulici vyvolávaných! Včera se prodávala jakási též politicko-republikánská litanie, kde mezi jiným nejstrašnějším rouháním i tato místa: „Zahlaď asiatské barbary i s jich carem. Vyslyš nás, Pane! Vykořeň vše, co slovanského, na věky! — V. n. p. — Poraž slepotou naše nepřátely! atd. Aj hrdinstvo německé — tak vítěziti chce! —

Dnes již čteme, že král pouští vévodství Poznaňské ze svých rukou! — Tuť vojna přede dveřmi. Valné houfy lidu úprkem se valí k nám z Poznaňska, tam vše zbouřeno — Poláci řekl bych, že tratí rozum, kdyby ho kdy byli mívali U nás s věže vlaje všude tříbarevná korouhev německá a vedle ní červeno-bílá polská.

Jsme zde v krušném postavení — nevědouce, co příští hodina s sebou přinese! Nešťastná k tomu ona příhoda v rodině naší! By toho nebylo, nerozmýšlel bych se dlouho, a vypravil bych choť svou s částkou rodiny tudíž do vlasti, a k Vám — ale tak!“

Onou nešťastnou příhodou míněna jest vlastně nová radostná událosť, jež právě rodinu Čelakovského

očekávala a která se do domácnosti jeho r. 1848 také dostavila. Narodilť se mu synáček Bohuslav.

O událostech z Prahy a Čech zpravován byl Čelakovský ve Vratislavi jednak novinami a pak svakem Drem Staňkem, s nímž r. 1848 a 1849 nejčilejší korrespondenci udržoval.

O bouři svatodušní a o sjezdu slovanském vyjádřil se Čelakovský takto: „to však jisto, že kdo tuto krvavou hru započal, nehrubě národu našemu tím posloužil. Mně celá ta věc byla velmi temná; pohnůtek a příčin jsem se nijak dopátrati nemohl. Čekal jsem netrpělivě na příjezd Purkynin; ale ten mi dal světlo! — Bylo-li podobných z české strany více, nedivím se, že jednání slovanského sjezdu na takové bezcestí přišlo. Ale nepochopitelno mi, kterak jste Vy, pánové, k těm polským nemotornostem jazyk za zuby podržeti mohli, a raději když jináče zbytí nebylo, na úplné přetržení a zrušení sjezdu toho před časem nedoléhali. Když jsem ony čtyři punkta četl v návrhu, měl jsem z toho radost, ale jak jsem slyšel, že je na stranu odloženo, a od polské strany trojí nový článek ustanoven, hned jsem nic dobrého netušil. Že jste se od těch přepiatých a nepolitických lidí tak hrubě oklamati dali! A což Neuberk, Šafařík, Palacký, Dvořáček atd. tak málo váhy měli, že proniknouti lze nebylo? Bojím se, že tím národní správě naší rána se stala, která se ne tak brzo zahojí. Byla to přec jenom potrhlost nepřítele na se vyzývati a popouzeti bez uvážení síly vlastní. Leč stalo se, zlomiti tomu již hlavy nelze. Zpravte mě nepřetržitě, kdo byl první, od něhož ona myšlenka k sjezdu vyšla. To mi posud temné, a přec na tom tak mnoho záleží. To bylo první, nač jsem se našeho politika tázal, ale on mi dal v odpověď: to já nevím,

o to jsem se neptal. Jemu zdá se více na srdci leželo, kde a jak se banketovalo, hulačilo atd.

Musím se též upřímně vyznati, že to škádlení, vysmívání Němcův atd. v řečech a tisku, hned od počátku se mi nelíbilo. Tím jste je získati nemohli, anobrž se jen tím více Čechům vzdornějšími činiti musili, a tím se strana jejich jen sílila, a tak to bude i dále."

Dne 30. července 1848 psal do Prahy: „I já od měsíce března více než kdy jindy pozornosti a času politice obětuji, ač vše jen v tichosti a jako pro sebe čítáním hustším novin, přemýšlením a udá-li se, i rozprávkou. Již mi ale začíná býti při tom syto i teskno; nelzeť předvídati nikde toho konce a cíle, jakého by si žádalo srdce. Čím dále, tím hůře — jak ona bába řekla, a zvláště v naší říši již nade vším dělám kříž. Protož opět ona myšlénka, kteroužto více jak přes půl života svého se obírám, čím dál tím více se mi v hlavě upevňuje, že není jiné čáky pro nás, leč až se vše sesuje, a jiný nový řád věcí nastoupí, buda zaveden od moci jiné, od moci neněmecké. S Němci, s tímto úskočným lidem, nemožno se porovnati, to darmo a marno! Ten vždy jenom o bezhrdlí naše ukládati bude. Vypověditi nemohu, s jakou ošklivostí jsem předevčírem četl v Oesterr. allgem. Zeit. ošemetné návrhy, jež před vámi na sněmě padouch Löhner učinil. Toho chlapa slušelo by oběsiti, a to na nejvyšší strom! Máte-li tam více takových ptáčků, toť budou naše záležitosti výborně obstarány! Ale doufám, že budete věděti jak se z nástrah těchto Slovanům strojených vytáhnouti, a že zdravý smysl i polská strana podrží, ač v ní nekladu velkou naději.

Z Prahy, mimo co noviny německé poskytují, zhola nic nemáme. Nikdo nepíše, a českých novin ne-

máme. Pražské konstituční jsem pustil, nestály mi za zlost při čtení pro ten nemotorný jazyk, jakým psány, a Národní noviny nedostáváme, ač jsme se na ně na poště zde předplatili; pošta pražská je neposílá, ač odtud již dvakrát upomínána byla. Jest to pěkný pořádek.

Hodlal jsem příští měsíc srpen na několik dní do Prahy; ale jak teď věci stojí, nepochybně s toho sejde. Co tam? Na tu spustlost se dívati? A beztoho polovice přátel a známých se odtud rozptýlila.“

Vzdor tomu však r. 1848 do Prahy si Čelakovský zajel a potom dopisování své r. 1849 Dru Staňkovi zahájil těmito náhledy: „Naše spisovatelství přešlo na dobro v čiré novinářství, což potrvá-li na delší čas, nevím jak nám bude k duhu sloužiti. Bůh se smiluj nad tím jazykem českým, jakým se tam nyní píše! Pro uspoření sobě žluči nečtu nic toho více.

Jsem žádostiv, co dnes v Kroměříži rozhodnuto bude stranu protestu ministeriálního o 1. § práv základních, ač v samé věci pravda na tom tak příliš mnoho nezáleží; neboť mluv co mluv, nejvyšší moc vždy z národu (ač chce-li on sám) vycházeti musí a vychází, a neumí li ji vykonávati, nic mu nepomůže, psáno-li to černě na bílém, mocnářství vždy svou provede, jak jsme to za posledních 17 let ve Francii viděli. Ale dotud až potud. Netrvám, by nastalé převraty tak na ručesť daly se zastaviti. Nastane utišení snad na některý čas, ale za pár let půjdou rejdy dále.

U nás od nového roku zle cholera řádí; denně 40, 50 (ondyno 77) se roznemáhá. Předešlý týden bylo přes půl třetího sta zemřelých. Posud jsme zdrávi, doufejmež, že to šťastně přestojíme.“

Avšak přání Čelakovského se nesplnilo. On první

byl svou starou nemocí zachvácen, o čemž a o choleře právě ve Vratislavi zuřící píše dne 26. února 1849 Dru Staňkovi takto: „Dlouho neodpovídám na Tvé listy; ale jsem bez viny tohoto prodlévání. Právě dnes 4 neděle tomu, co jsem ulehl a zas s protivnou nemocí se lopotil, tou samou, jaká mne u vás v Praze, brzo tomu čtyři léta, byla přivítala, jenom že mě tentokráte trochu hůře vzala na kel. Dnes první jest den, že již jen něco slabě horečku v hlavě cítím, ačkoliv rheumatické obtíže vždy se mi ještě v těle potloukají. Kéž by již jednou nám opět jaro zavítalo po té trapné zimě, kterou jsme letos zde přestáli. Jak hrubě u nás po celou zimu cholera řádila, nepochybně jsi se z veřejných zpráv dověděl. Počal tento bič boží hned po mém příjezdu z Prahy; až do vánoc šlo to dosti mírně, ale odtud až přes hromnice byl spůsob této nemoci věru strašlivý a mnohem horší, než onen, jejž jsme po dvakráte v Praze přestáli. Nic po celé dni nebilo v oči, leč nemocných přenášení, rakví nošení a pohřby. Ač se nyní cholera ještě zcela nevytratila, přece od dvou neděl počet denně roznemohlých deset nepřesahuje, a tudy doufáme, že jí brzo sproštěni budeme. Sílu choroby té posoudíš nejlépe, uváživ, že po ty čtyři měsíce $1\frac{1}{2}$ procentu obyvatelstva zde vymřelo. My zůstali sice bohu díky všichni ochráněni až na jednoho čeledína, ale přece jsme velmi těžkou ztrátu utrpěli. Hrstka našich známostí zde jest, jak Ti známo, dosti skrovná, a z toho malého počtu ztratili jsme nejlepšího přítele domu našeho, jejžto jsi osobně znal. Dr. Krauss skonal dne 27. ledna, a po dvou nedělích odebrala se za ním choť jeho na tuž samu nemoc. Nynější lékař, k němuž jsme se obrátili, dr. Klose myslí, že bych dobře udělal, odebera se letos na šest neděl do Kar-

lových Varův k pití pramene nejprvé zámeckého, potom mlýnského, tím že by se prý k vypuzení toho neduhu nejlépe přispělo. Rád bych zvěděl, jaké jest Tvé o tom zdání.“

Než v těchto přetrapných pro Čelakovského dnech udeřila také první hodina jeho vysvobození z Vratislavi, o čemž také ve výše uvedeném listě dále píše: „Zprávě,*) kterou mi sděluješ, a o čem se i švakr Frič běžně v posledním listu zmínil, jakkoliv mě překvapila, přece jenom tak tak víru přikládám, ano žeby to k skutku přijíti mohlo, nevidím ještě možnost a protož ani jaké naději posud nedávám místa. Již co platu se týče, nahlížíš sám, že méně žádati nemohu, leč tolik zlatých, kolik zde tolarů mám, a by vláda naše měla na to svoliti, nevěřím. Já pak byl bych sám proti sobě, bych se s něčím málem měl spokojiti, pustiv z rukou jisté pro nejisté, ačkoliv jinak co nejvřeleji toužím, bych se nějak vydobýti mohl z tohoto kalu německého. Inu, nebude-li z toho nic, aspoň tu výhodu z toho mám, že mne naděje nezklame, protože se na ni nespoléhám. Divno mi však, že co Ty mi jako tajemství sděluješ, asi před pěti dny zdejší noviny rozhlašovaly dle dopisu z Prahy; což mi trochu nemilé, poněvadž to pozornost pruskou táhne na sebe. Také nevím, ač přijde-li jaký dopis z Vídně, jak se ještě v tom chovati, aby to zbytečného nenadělalo hluku, a mně zde žádné mrzutosti nezpůsobilo. Buď již jak buď.“

Příčiny této nové změny v osudech Čelakovského byly tyto: „Dávno již před r. 1848 bylo v Rakousích netoliko myšleno, nýbrž i pracováno o nutné reformě

*) Zpráva o povolání Čelakovského na vysoké školy Pražské.

veřejných studií a pražský profesor filosofie Exner stal se v tom oboru zvláště zasloužilým. Jakmile tedy kruté nepokoje r. 1848 se umírnily, uváděla vláda rakouská reformy studií poznenáhla do života. K tomu účelu voláno též mnoho výtečných profesorův z cizozemska do vlasti naší a mezi nimi stkvěli se Purkyně a Čelakovský."

S Čelakovským začalo ve příčině té vyjednávání asi v únoru, jak on sám se o tom zmíňuje. Než-li dále postoupilo, psal Čelakovský Staňkovi více listů. Dne 11. března 1849 mu psal:

„Ač se o rozpuštění sněmu Kroměřížského i u nás již některý čas psalo a mluvilo, přec to tak najednou přišlo, jako když z čista jasna hrom udeří. Co sněm po 9 měsíců vyvésti a dokonati nemohl, to dovedlo ministerstvo, nepotřebovavši k tomu ani 9 dní. Máme tedy konstitucí! V jednom punktu aspoň se mé vroucí přání vyplnilo, t. aby všecky země pod jeden klobouk byly přivedeny. A s tím tuším i naše Čechy dobře spokojeny budou, ano, ne-li hned, aspoň po čase dobré odbyty do jižních krajin nastanou. Mimo to ale pro nás důležitější věc jest, že s těmi tam národy a s naší strany vždy více a více vznikati bude lepší usrozumění. — I to uznávám za dobré, že budou dvě sněmovny, ač by pro první jiný census býti měl; však uvidíme, co o tom volební zákon šíře poví. Co se dotýče posledních rokování v sněmu vašem, musím se vyznati, že jsem v tom neshledal mnoho moudrosti; tuť by. sněm v oboru takovém, náboženském totiž, kde věci ty příliš lehce bral a s malým rozsudkem vážil. Kým medle právem směl a mohl rušiti dogmy církve, jako ku př. o libovolném vystupování z kněžství, tím zničil celou tu svátost, a důsledně muselo by z toho plynouti, že

tímto způsobem i manželství po libosti čí dá se jinačiti atd.

Spíše, mnohem spíše každý katolík přivolil by k tomu, by se kněžstvo ženiti smělo, jakožto k ustanovení pouze papežskému, nežli k onomu.

Nedávno mi psal p. Šafařík*) o známé záležitosti, vybízeje mě, abych se stranu těch věcí k ministeriálnímu radovi Exnerovi písemně obrátil. To však neučinil jsem, aniž bohdá učiním, maje za to, že slušno jest, by odtamtud první krok se učinil. Já myslím, že obětuji dosti, když upouštím téměř od polovice svých nynějších pevných příjmů. Vyjevil jsem totiž, že na 1200 jakožto na minimum chci přestati."

„A snad nyní to zas u nás půjde v literních věcech rychleji ku předu; jsouť síly naše zas shromážděny v Praze, a budeť zas čas na něco jiného krom politiky mysliti, i také jest naděje, že od nynějška novinářství nesežere ani tolik času ani tolik papíru. Při tom vždy zůstávám, že přece jen hlavní naší mocí a zbraní bude a vždy zůstane bohacení literatury naší dobrými pracemi; vše ostatní jest tuze podrobeno změnám a přechází. Jak zde v Prusích a ostatních Němcích rovně tak i v Rakousích jest to loňské víno jak náleží na počepí. Národní akcie padly a jiné vystupují; nelze odolati, ta moc, co na Nevě sedí, jest přec něco hrozného, a jí z loňských oněch hnutí nepochybně poplynou největší užitkové. Hrdinný národ německý se brzo ulekl své vlastní kuráže. Tyto dni se rozpustila i u nás měšťanská obrana, národní bez toho nestávalo,

*) Pavel Šafařík oznámil listem od 2. března, že se slovanské professury vzdal a ministerstvo že pomýšlí Čelakovskému ji nabídnouti s platem 1200 zl.

a vojsko opět vše vzalo na se. Leč již dosti o politice a tudy ani Tvůj odpor, jímž jsi se mi v listu namítnul o volném vystupování z kněžstva, vyvraceti nechci. Méjž o tom zdání svoje, jak Tobě libo; já pak mám za to, že vládě tak dobře právo a moc zůstaveno býti musí, když tak nějaký Míchal Drašarův vyklouzne, překaziti tomu, jako překaziti a trestati musí, když kdo v životnosti manželky pojímá sobě jinou.

Jednání o známou záležitost již otevřeno; došlo mne odtamtud ondyno psaní s výminkami v něm položenými, a již jsem také odpověděl. Kostka jest tedy vržena a jak to as vypadne, jsem sám žádostiv. Jak nyní u vás na vše strany věci stojí a při té tvářnosti jejich nebude snad velká škoda, i když by s toho sejíti mělo. Až něco konečného se vyjedná, neopominu Tě ihned zpraviti."

Čelakovský naplněn radostí a potěšením, že se může zase do vlasti navrátiti, „umírnil své požadavky věru tak obětavým způsobem, že v květnu všecko již bylo v pořádek uvedeno s vládou rakouskou", a on prostřednictvím svých přátel hledal si byt v Praze, jak tam dne 3. června píše:

„Co se bytu týká, nemáte-li ještě nějaký, učiňte jen dle svého nejlepšího zdání. A mohl by býti třeba i někde v podálnější ulici, jen když bude k čemu, byť by i trochu dále byl od koleje; což z toho, vezme se chůze do školy za procházku. Nenajde-li se příhodný již nyní prázdný, najměte třeba kde se o Jakubu stěhují; neboť jak ze všeho pozoruji, prodlouží se snad přece naše zde pobytí až do konce července neb začátku srpna, a nemýlím-li se, tedy jest v Praze 8. srpna stěhování. Přece bych ale nerad, aby cena 600 zl. v. č. přesahovala. Nenadál jsem se, že jsou

nyní tam byty tak drahé. Já teď zde za můj pěkný byt 5 pokojů platím 200 tol., a dle toho uvažuji, že co zde pro mne tolar, v Praze jest jen zlatý poměrem, jejž za základ bráti musím. Jest tedy mé odejití odtud již bez odvolání; psal jsem již do Berlína, oznámil své vystoupení kurátorovi zdejšímu i akademickému senátu. Kýž bychom se šťastně již pohromadě v Praze viděli!

V listu k ministrovi jsem podotknul, že hotov jsem na požádání podati své zdání strany nového obsazení zdejší professury. Dotazoval se mne o to již i kurátor, věděl-li bych koho, jejž by na mé místo potřebovati mohli. Nemohl jsem mu na ten čas nic určitého říci. A věru přemýšleje nyní o tom, nevím, koho by sem povolati mohli. Poláka nechtí, a i mezi těmi není slovanského linguisty. A u nás? — Připadl mi na mysl Koubek, a však jest otázka, chtěl-li by. V Praze by se snad snadněji dál pohřešiti a jinak nahraditi. Vyskoumej tak trochu jeho chuť a pověz mi."

Avšak než-li Čelakovský Vratislav opustil, musil ještě zakusiti hrozné trampoty, o nichž vypravuje:

„List tento jest již ode včerejška rozepsán; mezi tím časem se stalo, že u velmi pečlivém položení se nalezáme. V strašnějším zas stavu obležení, nežli jest vojenské, nalezá se naše město. Cholera, která po celou zimu zde zuřila, jak jsem ti psal, přestala konečně, ale jen na dva měsíce; od 14 dní ji zde zase máme, a nepochybně za příčinou nesnesitedlného parna, jaké po celý týden panovalo, tak že tuty poslední dní se zmohla, že dnešní noviny za minulý týden 81 úmrtí na tu nemoc kladou; včera a předevčírem, jak slyším, šíří se náramně. Ve čtvrti nového města, kde my bydlíme, již větší část domů zde nemocní. Velkou

mám též starost o mou drahou choť, která sproštěna jsouc teprv ode tří dní zimnice, ještě velmi slaba — a nyní zas to k tomu! O zachování dítka našeho jest naděje skoro ta tam. Včera jsme myslili, že každou hodinou bude po něm. Nepochopitedlna jest mi tuhost životní síly toho dítěte na zdraví od předešlého času tak sešlého. Kýž by bůh dal, aby se to s naším malým již k nějakému konci, buď jak buď, mělo, abysme dalších pohrom ochráněni zůstali. To nám na rozloučenou poskytuje duševně i tělesně zmrzačelá Vratislav."

Dne 10. června pak do Prahy sděluje:

„Předně o zdraví, což nyní jest největší péče a věc nejdůležitější. Týden tento prošlý byl pro nás velmi traplivý. Jak jsem Ti dnes týden psal, roznemohly se nám dvě děti na choleru. Co jsme s nejmladším dítětem vytrpěli, nedá se ani říci. Po osm dní dnem nocí ustavičné to kvílení dítěte toho poslouchati bylo hrozné. Jest to cos nepochopitelného ta životní síla v tom malém tvoru. Ejhle, samu choleru přestálo i to dítě; ode včíra jest pokojnější a téměř v ustavičném spaní. Přece však nedělám sobě naděje žádné, že ho zachováme; není jen kost a kůže scvrklá; bojím se, by nyní rychlé chřadnutí nenastoupilo. — Ostatně zdraví naše ještě obstojné, až na Toninku, která pozbyvši sice zimnice přec po ní a při těchto nových starostech ještě velmi slaba a přepadlá jest. Jak zle u nás cholera řádí, poznáš z přiloženého zde lístku. Nejhůře bylo na Novém městě a tudy i v naší ulici, kde nebylo domu bez onemocnělých. Včerejšího dne však, jak slyším, v sousedství našem nebylo již žádného nového onemocnění; za to ale vypuká choroba tím hůře v jiných částích města. Kdo může, utíká a stěhuje se pryč, i našeho studentstva asi tře-

tina již se rozutíkala. Koho však chce Bůh zachrániti, zachová ho všude. Leč již čas mluviti o jiném.“

Nemoce tyto přešly u Čelakovských šťastně. Pruská vláda dožádané ‚Dimissionale‘ 17. července Čelakovskému zaslala a on „na začátku srpna s celou svou rodinou z Vratislavi vyjel a již 6. srpna do Prahy své zavítal.“ Těšil se z toho tak, že dne 10. srpna 1849 všecek šťasten psal odtud příteli Plánkovi do Strakonic: „Jsem v Praze! více Vám říci nepotřebuji; neboť tato dvě slova již vám praví, že se opět vyplnilo jedno z mých přání ... Obydlí naše jest na Široké ulici č. 736. ... V Praze a ve vlasti naší nalezám skoro vše tak, jak jsem o tom již dříve zpraven byl z novin a z přátelských dopisův; některé však věci spatřuji v jasnějším, jiné zase v temnějším světle. Ve mnohém posud úplná směsice, neví se ještě kam a kudy; zvláště ve studiích skoro nic ještě nenachystáno, a tak to kráčí, jak pánbůh ráčí, jeden kouká a čeká na druhého, sám málo co čině. Ostatně, co se naší národní věci dotýče, nesmíme nikoliv mysliti, že jsme již vyhráli; pravý boj trvá stále, odpůrci naší zase vztyčují hlavy; nic však méně jsem přesvědčen, že se jim více nepodaří, nás přivésti do předešlé poroby. Co platno, není vítězství bez boje; avšak i tento vždy jest sladký, jen když čáka, že marně se nevede“.

(V Praze.)

Nejprvnější starostí Čelakovského v Praze bylo, aby si opatřil příslušné výklady pro svůj úřad na vysokých školách. Proto se dal ihned s nadšenou a pilnou chutí do jejich sepisování. Z universitních přednášek Čelakovského vynikají především „úvaha aesteticko-filologická o králodvorském rukopise“, „čtení o literatuře slovanské“ a tištěná po jeho smrti „čtení o srovnávací mluvnici slovanské“. Poslední čtení opakoval Čelakovský třikrát v Praze, spojovav s tím zároveň i praktická cvičení v nářečích slovanských. Ku knize samé připojil důstojný náš Šafařík r. 1853 důležitou „předmluvu“.

„Ve Vratislavi po celý čas profesorování svého nevydával téměř ničehož vědeckého, podobaje se více nejpilnější včele, neunavně sbírající. Do Prahy však přišedšímu zdálo se již býti na čase, aby, upustě od pouhého sbírání, stál o vydávání sebraných částek. Pravilť nejednou, že by se zdravý muž, a za takového se považoval ještě v Praze, ačkoli přátelé ho již i ve tváři nad míru změněného spatřovali, až do padesátého asi roku stáří svého více měl říditi dle Horacova

„Nonum prematur in annum“, pak ale snažně k vydávání prací svých přihlédati. Tonto zásadou se řídě, vydával za posledních let po návratu svém do Prahy, ráz po rázu jak menší, tak i větší svoje práce na světlo.

Jevila se v tomto vydávání jakási rozčilenosť, znamení to porušeného i tělesného i duševního poklidu, jehožto hrozné símě již z Vratislavi byl přivezl, kterýž ale z počátku radostí, že je v Praze, v dávném předmětu své touhy, i rozvlaženou chutí ke slovanskému profesorování byl překonáván. Jakmile ale v Praze se byl blíž ohlídl a na místě svého ideálu žel, jen skutečný svět byl shledal; tu dal volně klíčiti semenu svého neduhu duševního, žeť ono rozkvětavši na spůsob bujných cizopasných bylin čím dál tím více mu životných sil ubíralo, načež, jakoby byl sám cítil ubývání jich, co den více spěchal za svými pracemi.“

Tak vypráví o Čelakovském přítel jeho .I J. Hanuš a pak pokračuje.

„Z prací těch podotýkám zde přede vším zmíněné již výše vydávání spisův ze zásoby sebrané. Počítám k tomu předně pojednání „o početních jménech“.

Za druhé kladu sem vydávání přísloví slovanských. O nich zmínil se Čelakovský jak nám už povědomo, r. 1837 v Musejníku ponejprv veřejně. Potom četl i v r. 1841 11. června v učené společnosti České opět o nich. Ve Vratislavi znova do nich se dav, připravil je k tisku, ale nechal rukopis svůj podivným spůsobem opět ladem ležeti. V Praze pak podal hned r. 1850 z nich „Kalendářík z přísloví slovanských“ sestavený v Musejníku a na začátku r. 1851 „Slovanská právnická přísloví“, ač v témže roce již celou svou sbírku Matici české k tisku podal, ježto ji i roku

1852 pod titulem: „Mudrosloví národa slovanského v příslovích" vydala.

Za třetí patří sem „Všeslovanská počáteční čtení", květ to dlouho již Čelakovským připravované „Chrestomatie slovanské"; jejich první částka obsahujíc písemnictvo polské r. 1850; částka pak druhá s výborem ruské literatury, počínajíc od časův Petra Velikého r. 1851 vyšla.

Za čtvrté jmenujeme i „Dodatky" k slovníku Jungmannovu, vyšlé v Praze r. 1851."

„Jiný opět druh prací Čelakovského hleděl k studiím gymnasialním. Vyvolilo totiž jej ministerstvo vyučování do vědecké komisi gymnasiální co zkoušce čekatelův učitelských v oboru jazyka českého, kde v krátkém čase přísným avšak i důkladným posuzovatelem se býti objevil. Kromě toho svěřilo mu ministerstvo, o znalosti jeho v literatuře české přesvědčeno, nad míru důležitou práci k sestavení totiž českých čítacích knih. Stálo ho to při jeho svědomitosti, jížto chtěl vybírati jen obsahem i formou výtečné články a při jeho vlastenectví, ježto se někdy na pouze učební a praktický účinek těchto knih zapomínalo, mnoho starostí a namahání v rocích 1850—1852, ale účinek tohoto namahání byl též stkvělý."

Mimo to r. 1851 sestavil „Malý výbor z veškeré literatury české".

Než radostí a utěšení, jichž v Praze dosíci očekával, zde se nedožil.

Původně dne 14. května 1850 psal ve příčině té starému svému příteli Plánkovi: „Spokojenější jsem ovšem zde ve vlasti, než-li v cizině to bylo, a také zde i okres k působení a činnosti širší nalezám než-li onde. A to jsou dvě okolčnosti, které už za něco

stojí; ostatně pak v pracích a zaměstknáních vězím zde až po krk a to druhu přerozličného, tak sice, že ve Vratislavi ani za týden tolik prace mi pod ruce nepřicházelo, co zde za jediný den. Tam jsem byl více pánem svého času. Avšak i z toho sobě mnoho nedělám, pokud jen síly stačují a můj dobrý humor netrpí ujmy. Při tom, bohu díky, jak mně tak i vší rodině mé zase zdraví mnohem lépe zde svědčí, než-li kdykoliv před tím ve Slezsku. Tolik o mé osobě.

Co do zevnitřního stavu našeho, jak politického tak národního, patřím na obojí pokojnou mysli. Ovšem, tam jsme se ještě nedostali, kam by naleželo, tím méně tam, kam nyní dvě léta naděje a touhy naše horovaly; avšak ne ze všeho toho mouka bývá, co se na koš nasype, jsou i otruby. Pocouvlo li se opět nazpátek s couvá li se ještě, nesmí nás to mýliti; tak přes příliš strunu tu napnouti, jak prve byla, pánové ti nedovedou, a praskne zase, ano dříve; vůbec pak sobě v tomto stavu celé Evropy žádné stálosti slibovati nemůžeme na dlouhé časy, čím pak více s hůry dusiti a tlačiti by se chtělo, tím ostře i bude ze spodu vystřelovati. Pohlédneme li pak my Čechové vůkol sebe, to uznati musíme předc, že ze snažení toho pòsledního předc nějaké dobré ovoce nám zůstalo a zůstane; ale co získali jiní? aspoň Němectvo nic a ba hloub ještě zabředlo; a to nám může býti flastrem na novější rany. Život náš národní posledním strkem tím popohnal se nejméně o 20 let ku předu. Už teď předc snáze bude veslovati nám dále i proti proudu "

Avšak dne 2. února 1851 již si Plánkovi stýská: „Z Prahy co bych Vám psáti mohl, jest malo, a to nehrubě potěšitedlno. Kam se to s naším konstitučním stavem kloní, vidíte sám na své oči. Nedobrým časům

jdeme vstříc. Zde nyní dráže žíti, než-li ve Vratislavi bylo. O společenském životě tu ani potichy, všickni jako vlci, každý jinam do lesa, a kdo trochu jiného jest politického zdání než jiný, už mu přestal býti přítelem a známým. A těch věr politických jest věru více než li jiných. Zlaté časy bratrské Jungmannova věku, ty jsou ty tam! a věru lituji, že jsem se z Prus býbal. Mimo to ani v domácnosti vlasť mi svědčiti nechce. Žena má churaví, stůně už od půl roku, a nepodá-li jaro a léto polepšení, zlé mám tušení“ — —

Ve Vratislavi povážlivě ochořelá paní Antonie Čelakovská nabývala zpočátku po návratu do Prahy nových sil. „Jako by pražský vzduch a pražské živobytí nové zdraví jí udělovalo, ovšem po porodu dceruška Anny, kteráž brzo potom zemřela, počala churavosť přecházeti v urputnou nemoc plícní,“ — —

Čelakovský, aby si ale předce jakonsi náhradu za nespolečenský život vnější zařídil, „pokusil se v Praze o obnovení „besed“ nedělních, ondy ve Vratislavi užívaných, s kterýmiž vždy milou spojoval upomínku. Scházelo se po nějaký čas v nedělích několik nejbližších přátel jeho; ale po nedlouhu i tyto nedělní zábavy zanikly, ježto se jim, povstavším jen vnějším přičiněním jeho, předce pevného vnitřního či duševního spojidla nedostávalo. Botanické své cesty a procházky delší ve Vratislavi mu tak obvyklé, řídko též kdy vykonával Čelakovský v Praze; na místo jejich vstupovaly procházky pouhé a to jen v nejbližším okolí pražském, které k tomu ještě obyčejně jen krátkým časem obmezeny bývaly. Zpěvná jeho ústa umlkala téměř úplně a jen několik epigramův přišlo do „Lumíra“ a část „Nového kvítí“ do Musejníka r. 1852 zvěstujíce zároveň, proč umlkly jeho zpěvy „Devaterníkem“.

„V slunci jenom květe zasvěcený musám devaterník!
tak se při jasné jen mysli písně daří!“

A Čelakovského mysl jasnou býti nemohla, když stále viděl, jak mu po boku den ze dne vadne druhdy krásná jeho choť Antonie a jak mu rodinné a tak životní štěstí uniká.

Vrhnul se proto s bezmeznou horlivostí ve snahy vědecké a působení veřejné.

„Uvážíme-li si, že Čelakovskému v ten čas netoliko spisování dotčených už, tak zvaných explikací mnoho odnímalo času, nýbrž že i přednášky samy a posezení různá i v komissí gymnasialní, ve sboru profesorském, v Matici české, ve schůzkách soudcův nad divadelními kusy v řeči české, ježto konkurovaly o cenu vypsanou, a konečně v posezeních různých král. české společnosti nauk někdy nejlepších a nejpříhodnějších ke práci hodin mu odnímaly: nemůžeme jinak, než diviti se ohromné té pracovitosti“ — —

Přeháněni práce bylo snad tenkráte pro Čelakovského útočištěm, aby se vysvobodil z myšlének na strašlivou, hroznou skutečnost. Nejlepší dva přátelé Kamarýt a Chmelenský, vroucně milovaná první choť padli mu v nejkrásnějším věku do hrobu, kamž nyní následovati je strojila se druhdy celou Prahou zbožňovaná jeho spanilá Antonie. —

Marnými byly proti tomu vzdory a vzpírání se.

Dne 2. května 1852 ušlechtilá, vzácná paní Antonie Čelakovská skonala. Obětujíc se osiřelé rodině opustila a zanechala milovaného svého manžela se šesti sirotečky dalším jejich osudům.

Tolik tragiky, tolik utrpení, zklamání a soužení, jako je ve příbězích života Fr. L. Čelakovského, není

v životě žádného druhého ze předních českých mužů XIX. věku. Havlíčkův hořký život a osud jest pouze jenom krátkým stínem útrap, prací a snah Čelakovského. A co se památce jeho dostalo za oslavy, uznání, co se sirotku jeho dostalo za opatření od celého národa! Kdežto jméno Čelakovského bylo, musíme to rovně říci, jako schválně potlačováno, až sama jeho přímo živelní obsažená v něm síla a moc postavila je do trojice nejpřednějších českých mužů XIX. století, jež jsou Palacký, Šafařík, Čelakovský anebo dle doby jejich skonu Čelakovský, Šafařík, Palacký.

Znatel podrobností jejich života a působení nadšen jest stejně všemi, neboť druh druha doplňovali v jeden atlantický veliký celek, který slove z mrtvých vstáním českého národa, ale působením svým znamená důkaz jeho nepřetržitého života.

Palacký, Šafařík a Čelakovský předložili Evropě za lid český (Čelakovský za Čechy, Palacký za Moravu t. j. ústředí českého národa a Šafařík za Slovensko) splatnou směnku, která zněla na uznání starobylého národa a jazyka českého jako národa a jazyka stále živého a platného.

A směnka ta po předložení svém jmenovanými muži, byla uznána a správně splacena, ak že nyní se nám jedná ještě jenom o úroky, kteréž ovšem převýšují kapitál!

Tím jest krátce, ale stručně postavení Čelakovského v dějinách XIX. věku národa československého vyznačeno.

Úmrtí milované choti Antonie ducha Čelakovského přímo zhroutilo. Po smrti první své manželky Marie, své růže stolisté, měl Čelakovský nezkrácenou chuť k dalšímu životu, kdežto po ztrátě Antonie ani šest

dítek neudrželo při něm více druhdy olbřímí sílu duševní. Mysl Čelakovského byla ranou tou zlomena, tak že vadla a rychle sebla, hynula, až umřela. — —

Přítel Čelakovského „I. J. Hanuš z vlastního názoru o tom smutně vypráví:

„Od tohoto času (t. j. od smrti paní Antonie) neukazoval se František Ladislav Čelakovský více v společnostech veřejných, jak mu to zvláště v zimě r. 1851 v obyčeji bývalo, kdež rád alespoň nějakou hodinu večerní uprostřed několika přátel a známých v hovoru trávíval. A však i před tím časem, ač sám už býval chorý, neprozrazoval ničehož na duchu, co by na blízkou ztrátu hrozící bylo poukazovalo. Býval ovšem truchliv nad obyčej, ba zasmušilost jeho rostla ode dne ke dni; a však ta se připisovala vnějším okolnostem a příčinám. Byla to zvláštnost charakteru jeho, pohoviti si trpkým vtipem a satyrou i když ho vznějšnosti trápily i když nemilí mu lidé naň dotírali. Tato rostoucí vždy ironie v posledních dobách byla jediný téměř znak, že jakási vnitřní sopka v něm hoří, ježto jej v nebezpečenství vrhá. Básnil nové satyrické epigrammy na osoby mu nemilé, zvlášť na slabochy literární, vnějším postavením svým se nad jiné povznášející, dával téměř všem takovým osobám ironická jména a sbíral i starší toho druhu básně a jména obnovoval v paměti své. Churavosti tělesné přibývalo, ač na tělo a zevně ničehož jiného neprozrazovalo blížící se nebezpečenství, leč že procházky vždy více a více ho unavující v umenšeném jen okresu konával. Tak v neděli 20. června r. 1852 vyšed do Chuchle (asi hodinu od Prahy vzdáleného místa) s rodinou svou, nemohl se více pěšky pro unavenost neobvyklou navrátiti, kdežto předce prvěji zvlášť se synem milým Ladislavem,

celé dny po lesících Kundratických ba i v okolí Karlšteinském v příčině zalíbené jemu botaniky byl chodíval. Týden po té neděli postonával už, bývaje na několik jen hodin ve dne mimo lůžko; v pátek však 25. června „ulehl“ úplně, jak si to sám v kalendáři na smrtelném lůžku byl poznamenal. A však den na to vstal na čas opět; neboť odbývala se v jeho domě poslední jeho zkouška tři kandidátův gymnasialní professury. Bylť ovšem s pokroky spokojen, kterými v posledních dobách slovenská studia ku předu kráčejí, a však na těle byl po té zkoušce nad míru ochablý a spěchal unaven do lůžka, s kterého neměl více povstati. V neděli na to radil se s lékařem, a však měv to jen za jakousi pakostní dnu, na kterou už dříve ve Vratislavi byl trpěl, nečinil ničeho jiného, leč že se v teplé vodě koupával. Bolesti byly už ovšem tu, avšak teprva v úterý 29. června počaly, jak opět sám si byl poznamenal tužkou, jaké-i divné a nad míru jej trápící bolesti, ježto tak tajných byly zvláštností, že i nejznamenitější Pražští lékaři v poznání jejich sídla a příčiny téměř uvázli. Jevily se zvlášť v jedné noze a zuřily s takovou urputností, že i nočního spánku mu odnímaly. K poledním, kde bolesti poněkud popouštívaly, stával se i k hovoru přístupnějším a první týden nerozbírali jsme toliko záležitosti literární v ten čas, alebrž i mnohý vtip vyronil se ještě z úst jeho. Neboť nikdo, ani my, ani on, netušil, že Mořana už za lůžkem stává. A však bolesti přibývalo a lékař nový a slovutný 10. července k pomoci přivolaný zamezil lázně teplé, ale bolestí nezamezil. Až do 24. července uplynulo hrozných čtrnácte dní, z kterýchžto každý jen tím se byl žalostně vyznamenával, že uvrhoval Čelakovského v bídnější pořád stav.

Pohled na něj byl hrozný a to tak, že co den se mi zdálo, že hůře to už býti nemůže, a předc ukazoval opět druhý den, že i tu stupňův bídy nekončený je počet. V ten čas už málo kdy, a jen jako na okamžení procitl k poledni k literárním rozpravám, ač na duchu úplně při sobě byl, ba až do 19. července pomocí dcery své, Ludmily, hospodářství své sám řídil. Okolo 25. července počal sám už pouštěti naději mimo sebe, tázaje se vícekrát, zdáž kdy opět se povznese z lůžka. Dne 28. a 29. července dostalo se mu té útěchy, že dlouholetý jeho a milý mu přítel Vinařický do Prahy zavítav jeho navštívil. Rozprávka přátelská byla však už obtížná a stávala se co den obtížnější, poněvadž výmluvný jeho jindy jazyk jaksi počal ochabovati. V týž čtvrtek 29. července sešlo se u něho consilium lékařské a to dílem za tou příčinou, že lékař jeho chystaje se na daleké cesty do Paříže odevzdával ho jinému slovútnému lékaři, dílem však, že nebezpečenství už nad míru bylo patrné. Porada ta lékařská vyřkla, že zdaž Bůh nepomůže, lidská pomoc všechna že je marná. A předc nevěděl žádný lékař zřetelně, kde vězí příčina; neboť každý tušil téměř jiné sídlo a jiný původ tajností plné té nemoce. V úzkostech svých zaprosil jsem p. Šafaříka 30. července, by laskavě spolu ho přiměl k tomu, domácnost svou úplně vložiti v ruce příbuzných, což se i stalo. 31. července z rána smířil se Čelakovský s Bohem, opatřen jsa svátostmi. Byl úplně ještě při sobě a hleděl smrti se zmužilostí podivuhodnou v tvář. Jen s ustanovením poslední své vůle nemohl ihned k poslednímu úmyslu dospěti a několik dnův přemýšlel a měnil, až konečně 3. srpna z rána syna svého ke mně poslal, bych přišel, že ustanovena je vůle jeho. Tu mi diktoval poslední

svou vůli do péra a to tak uspořádaně, průpověď po průpovědi, v souvislosti myšlének a zevrubnosti obsahu, že jsem obdivoval ducha ještě tak mocného po předlouhém tom moření ukrutnými bolestmi. Na konci vzdechnul si a řekl, že mu nemohu věřiti, jak mu dokonání té práce na mysli bylo ulehčilo. Později přišel Dr. Frič, švakr jeho, a vlil poslední tu vůli v náležitou právnickou formu, načež ji Čelakovský podepsal. Loučil se tiše se světem, jen spatření dítek svých, z kterýchžto dvě starší, Ladislav a Ludmila, pořád u lože jeho bdělii zármutkem a slzami jej naplnilo, a k opětnému zvolání: „mé dítky! mé dítky!“ jej pohnulo. Dne 5. srpna konečně blížila se neuprositelná Mořana vždy blížeji k ubohému Čelakovskému. Toho dne odpoledne po druhé hodině položil se tak pohodlně v lůžku, hlavu si opřev pravou rukou jako při celé nemoci, mořen bolestmi, ani nemohl, a setrval už tak až přešel v onen svět. Po šesté hodině stával se dech pořád kratší Čelakovský upadával vždy v hlubší spánek s nezměněným a tichým obličejem až konečně, když pozuenáhla dech úplně se byl utišil, spánek se proměnil v smrt! Srdce jeho i po utišení dechu ještě asi čtvrt hodiny velmi jemně se pohybovalo, až i to před sedmou z večera vše k věčnému pokoji utichlo. Tak skonal tento veleduch! — Šestého srpna shromáždilo se lékařstvo k sekcí. A však ocel je, jak známo, vždy tupý, když má s povrchnosti sestoupiti v hlubší základy a s tělesenství k duševním příčinám. Sekcí našla veškeré ústrojí tělesné v zdravém stavu, jen slezina byla poněkud větší, což ovšem lékařům tu podivu hodnou nemoc málo vysvětlilo. Vězelať nemoc v tajných základech nervového ústrojí a byla více psychická nežli fysická.

Dle úmrtního lístku zemřel na rozmíšení krve,

což i skutečně symptoma bylo patrné tajné oné příčiny." —

Smrt Čelakovského, člověka v nejplnějším rozvoji, mužném rozvoji, dojala celý český národ, který všechen nad jeho rakví stejně žalostně zaplakal. Důkazem toho jsou hlasy tehdejších pražských časopisů.

Vroucnost vlasteneckou za tehdejší doby tlumočící a representující Mikovcův „Lumír" psal o smrti a pohřbu Čelakovského tato vroucí slova:

„Upřímný soucit a žal nad smrtí slavného našeho Čelakovského jevil se po celé Praze nelíčeně a vřele, a pohřeb jeho byl důstojný a tklivý, jak u takového výtečníka skutečně jinak očekávati nebylo. Hodina pohřbu určena byla v 6 hod. 8 srpna, již ale před pátou lidstvem se hemžily ulice okolo bytu zemřelého — poslední Čelakovského obydlí bylo v prvním poschodí domu pod číslem 187 na Novém městě. Universita, literatura i umění města našeho byly v davu lidstva bezmála úplně representovány. Kdyby právě nastalé prázdniny mnoho profesorů a celé skoro studentstvo nebyly na venek odlákaly, byl by celý průvod ještě znamenitěji vzrostl. Mladíci černě odění, nejvíce žákové zvěčnělého, nesli střídavě rakev až ke bráně, obklopeni jinými, smutečné pochodně nesoucími. Před rakví kráčel v čele četného kněžstva a pod infulí veledůstojný kanovník a scholasticus Rauch. Za rakví šel pedel universitní v šubě úřední a s žezlem universitním. Valný dav lidstva následoval s hlavou obnaženou, zvláštní to důkaz úcty pro zvěčnělého, neboť jinak v Praze obyčej, následovati rakev s hlavou pokrytou. Od brány byla mrtvola vezena až na hřbitov volšanský, kdež tři kněží v ornátech jí vstříc vyšli. Hrob byl vykopán blíže místa, kde náš arciotec. Josef Jungmann, odpočívá. Vedle

obyčejných pohřebních písní latinských byl od čekanců budečských odzpíván český sbor, po němžto se mluviti jal kněz Václav Štulc. Řeč byla, ač improvisovaná, výtečně složena a tak dojímavá, že z mnohého oka nový proud slzí vynutila. Kněz Štulc vyzýval truchlící množství k svornosti a usilovné práci, aby pokud možná zacelena byla hluboká rána, úmrtím takovéhoto výtečníka povstalá.

Tiché mše za zesnulého Čelakovského odbývaly se v chrámu sv. Vojtěcha dne 9 srpna a dne 10 zpívaná mše u sv. Jakuba, při nížto se provozovalo pověstné requiem Vitáskovo."

Vládní list „Pražské Noviny“ čtenáře své upřímně zpravoval:

„Poslední tedy cestou míru a pokoje, kde přestává lidská zloba a vášeň, doprovodila včera truchlící srdce vlastenecká, křehkou schránku ducha vznešeného, kterýž dlouho — dlouho žíti bude v srdcích a ústech národa, jemuž zasvětil svůj život, jejž obohacoval svými dary. Doprovodili jsme prof. Čelakovského na poslední pozemské stanoviště — na sv. pole volšanské, a položili jej blízko otce Jungmanna.

V šest hodin vyšel průvod pohřební z domu v Žitné (nynější Myslíkově) ulici, kde nebožtík umřel, vedený veledůstojným prelátem p. Rauchem. Žitná ulice byla naplněna ctiteli nebožtíkovými; a na každém, starci i mladíku, učenci i žáku bylo poznati zármutek i pocítění veliké ztráty. Všichni doprovoditelé, profesoři a doktoři zdejší university, spisovatelové, studující a jiní šli až ke bráně s hlavou obnaženou. Dvanáct mladých mužů vyneslo rakev z domu, a střídavě nesli mrtvolu oplakávaného ke bráně. Osmnácte mladíků neslo pochodně. V dlouhých řadách a v pěkném po-

řádku vyplňoval valný průvod ulici Žitnou, Vodičkovou, Jindřišskou atd., kudy se rakev nesla. Před branou se dala rakev do vozu umrlčího, kterýž napotom za příčinou doprovázejících pomalu jeti musel i s dlouhou řadou ostatních vozů. Tři vel. duchovní čekali před Volšany na silnici na pohřeb. U hrobu zavzněl od čekanců Budečských výborně provedený český sbor, jakož i později ještě „Salve“ a „Animas fidelium“. Vel. p. P. Štulc řečnil s místa povýšeného s nadšením a vroucným citem, tak že hořké slze procedil stár i mlád.

Bylo to velebné okamžení, když v soumraku večerním kněz svatými city zanícený vyzýval k svornosti a práci, aby se nahradila nesmírná mezera úmrtím Čelakovského povstalá.

V domě, kde nebožtík bydlil, rozdávaly se výtisky básně, kterouž pp. synové Bohumila Haase z úcty k nebožtíkovi na svůj náklad vydali. Sadrář p. Pelegrini utvořil sádrovou odlitku na obličeji nebožtíkově.“

A orgánem Němců v Čechách zvolna stávající se „Bohemie“ tehdy psala:

„Včera večer utrpěla česká literatura trpkou ztrátu, od smrti Jungmannovy největší. Dne 5 srpna o 7 hod. večerní umřel prof. Frant. Lad. Čelakovský. Čelakovský byl jedním z nejvíce vynikajících zjevů v období znovu probuzené české literatury. Píle a vážné chtění, klasické vzdělání a pevné vědomosti, veliké nadání a jemně vzdělaný vkus — vlastnosti, jež se zřídka při pěstitelích české literatury v takovémto spojení nacházejí — zabezpečily mu místo mezi výtečníky období, k němuž Palacký, Hanka, Šafařík, Chmelenský atd. náleželi.“

Tím historie života a působení Čelakovského skonává.

Význam jeho začal žíti „život nesmrtelnosti v paměti a uznání národa“, a po půl století, po celém lidském věku jeví se nám dnes Čelakovský dvojnásob větší a dvojnásob důležitější osobou v dějinách našeho národa, než-li jakým byl v dnech, kdy nad jeho rakví celý národ teskníl a plakal.

Fr. Lad. Čelakovský patří mezi naše národní nesmrtelné, což bude zajisté jinde a obšírněji dokázáno. Jeho památka přežila již celý lidský věk a zůstane stejně svěží i po časy budoucí.

Vesnické povídky. Ve Velkém Meziříčí u J. F. Šaška. 1884.

V dusném vzduchu. Tré obrazů. V Praze u J. Otty 1885.

Z různých dob. V Praze u J. R. Vilímka 1885.

Pod praporem naděje. Historie. V Praze, „Libuše“ 1885. (Rozebráno.)

Povídka o Viktorce. Vesnický román. V Praze, „Přítel domoviny“ 1885. (Rozebráno.)

Národní Beseda. Pražská idylla. V Praze u Fr. Šimáčka 1886.

Pro lepší budoucích. Obraz selských dychtění. V Praze u J. Otty 1888.

Liliputáni. Kus života českého z roku tohoto. Ve Vídni u V. Kučery 1889. (Rozebráno.)

Ze starých časův. (Povídky pro mládež.) V Praze u Fr. A. Urbánka 1889.

Na stará kolena. (Nové vydání.) V Praze u A. Reinwarta 1890.

Zámecké novelky. V Praze u Jos. R. Vilímka 1891.

Pod prameny Sázavskými. V Praze, „Modrá knihovna“ 1892. (Rozebráno).

Český román. (Autor Nejmenovaný) v Praze. „Modrá knihovna“ 1892. (Rozebráno.)

Na ostatním penízi. V Praze u Jana Otty 1892.

Krví a železem. V Praze, „Modrá knihovna“ 1893.

Jaroslav Zásmucký. (Autor Nejmenovaný.) I. a II. díl. V Praze, „Modrá knihovna“ 1894.

Bílá Hora. I. a II. díl. V Praze, „Modrá knihovna“ 1895.

Příhody chlapce Kubiny. (Pro mládež.) V Praze u F. A. Urbánka 1895.

Rok mezi Přeloučí a Prahou. (Autor Nejmenovaný.) V Praze, „Modrá knihovna“ 1895.

Selské zrcadlo. V Praze, „Modrá knihovna“ 1895.

Mandel šelmovství Krakonošových. (Pro mládež.) V Praze u Jos. R. Vilímka 1896.

Národní zlatodol. (Autor Nejmenovaný.) V Praze, „Modrá knihovna“ 1896.

František Palacký. V Praze, „Modrá knihovna“ 1896. (Rozebráno.)

Za květu mladosti. V Praze u Jana Otty 1896.

Poslední selské pozdvižení. V Praze, „Modrá knihovna“ 1897.

Student hrdina. (Pro mládež.) V Praze u Jos. R. Vilímka 1897. (Rozebráno.)

V Chytrákově. (Autor Nejmenovaný.) V Praze, „Modrá knihovna“ 1897.

Karel Havlíček. V Praze, „Modrá knihovna“ 1897.

Velký Čech. (Druhé vydání knihy „František Palacký“.) V Praze u Jos. R. Vilímka. 1897.

Na stará kolena. (III. vydání). V Praze, „Modrá knihovna“ 1897.

Mladí starci. V Praze, „Modrá knihovna“ 1898.

Starší historie. V Praze, „Modrá knihovna« 1898.

Úpičtí rytíři. (Pro mládež.) V Praze u Fr. A. Urbánka 1898.

Přemyslovci. V Praze, „Modrá knihovna“ 1898.

O českou korunu. (Pro mládež.) V Praze u Jos. R. Vilímka 1898.

Praha. V Praze, „Modrá knihovna“ 1899.

Fr. L. Čelakovský. V Praze „Modrá knihovna“ 1899.

☛ Tyto knihy jsou k dostání ve všech knihkupectvích v zemích koruny České. ☚